

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK BÖLÜMÜ
MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇOK TARAFLI TAHKİM

Fahreddin EREN

2501211438

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif ULUSU

İSTANBUL – 2025

ÖZ
ÇOK TARAFLI TAHKİM
FAHREDDİN EREN

Gerek yerel gerekse uluslararası projelerde tahkim, devlet mahkemelerine kıyasla daha hızlı olması, uyuşmazlığı çözecek olan hakemlerin tarafların katılımıyla seçilebilmesi, tanıma ve tenfiz şartları bakımından yeknesaklık neticesinde uluslararası icra edilebilirliğin kolaylaşması ve öngörülebilirliği nedenleriyle sıklıkla tercih edilmektedir.

Bütün paydaşların taraf olmadığı birden fazla sözleşme ile tasarlanan ticari işlerde tahkimin sıklıkla başvurulmuş bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olduğu gözlenmektedir. Fakat ikiden fazla paydaş içeren sözleşme modellerinden doğan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözülmesinde, ikiden fazla tarafın yer alması söz konusu olduğunda birtakım sorunlar meydana gelebilmektedir.

Bu çalışmada, ilk olarak, çok taraflı tahkim kavramıyla çok taraflı tahkime neden ihtiyaç duyulduğu ve bu ihtiyacın hangi usuli kurumlar işletilerek nasıl karşılanabileceği açıklanacaktır.

Tahkimin sözleşmesel niteliği gereği çok taraflı tahkimde, tarafların tahkim iradesi ve taraflar arasında geçerli bir tahkim anlaşması bulunup bulunmadığı hususu, çok taraflı tahkimde irdelenmesi gereken en önemli hususlardandır. Çalışmanın ikinci bölümünde, çok taraflı tahkimde tarafların tahkim iradesi incelenmiştir.

Tahkim yargılamasına tarafların katılımı ve olağan bir tahkim yargılamasında yalnızca iki taraf bulunması nedeniyle, tahkimin çok taraflı bir şekilde icra edilmesi halinde tahkim yargılaması sırasında birtakım usuli sorunlar da gündeme gelebilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, çok taraflı tahkimin sebebiyet verebileceği usuli sorunlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ticari Tahkim, Çok Taraflı Tahkim, Çok Sözleşmeli Uyuşmazlıklar, Tahkim İradesi, Tahkim Anlaşması

ABSTRACT
MULTI-PARTY ARBITRATION
FAHREDDİN EREN

In both local and international projects, arbitration is frequently preferred due to its faster speed, the ability to select the arbitrators who will resolve the dispute with the participation of the parties, the ease of international enforceability and its predictability, as a result of uniformity in terms of recognition and enforcement, compared to state courts. It is also observed that arbitration is a frequently used dispute resolution method in commercial transactions designed with more than one contract where not all participants are parties. However, arbitration of disputes arising from contractual models that involve more than two participants may also pose certain problems when more than two parties are involved in the resolution of the dispute as well.

In this study, firstly, the concept of multi-party arbitration, why there is a need for multi-party arbitration and how this need can be met by using which procedural institutions is explained.

Due to the contractual nature of arbitration, the parties' intention to arbitrate and the existence of a valid arbitration agreement between the parties are among the most important issues to be examined in multilateral arbitration. In the second part of the study, the parties' will to arbitrate in multi-party arbitration is analyzed.

Due to the participation of the parties in the arbitral proceedings and the fact that there are only two parties in an ordinary arbitration proceeding, a number of procedural problems may arise during the arbitration proceedings if the arbitration is conducted in a multi-party manner. The third part of the study analyzes the procedural problems that may arise from multi-party arbitration.

Keywords: Commercial Arbitration, Multi-Party Arbitration, Multi-Contract Disputes, Intention to Arbitrate, Arbitration Agreement

ÖNSÖZ

Bu tez, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamında, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış olup, tezin konusu çok taraflı tahkimdir.

Tahkim, devlet mahkemelerine kıyasla daha hızlı olması, uyuşmazlığı çözecek olan hakemlerin tarafların katılımıyla seçilebilmesi, tanıma ve tenfiz şartları bakımından yeknesaklık neticesinde uluslararası icra edilebilirliğin kolaylaşması ve öngörülebilirliği nedeniyle uluslararası ticari işlerde sıklıkla tercih edilmektedir. Bir projenin bütün paydaşlarının taraf olmadığı birden fazla sözleşme ile tasarlanan ticari işlerde de tahkimin sıklıkla başvurulmuş bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olduğu da gözlenmektedir. Bu tarz sözleşme modellerinden doğan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözülmesinde de ikiden fazla, yani çok tarafın yer alması söz konusu olduğunda birtakım sorunlar meydana gelebilmektedir. Bu sorunlardan bazıları, tahkim yargılamasının usulüne ilişkin, en büyük sorun ise tarafların iradelerine ilişkindir.

Bu çalışmanın amacı, çok taraflı tahkimlerde gündeme gelebilen usuli sorunlarla, çok taraflı tahkimin söz konusu olabileceği durumlarda tarafların tahkim iradesi bakımından bütüncül bir inceleme yapmak, böylelikle çok taraflı tahkimle ilgili karşılaşılabilecek bütün temel sorunlara ilişkin açıklamaların yer olduğu bir kaynak oluşturmaktır.

İlk olarak, daha lisans öğrencisiyken tanıştığım, beni tahkimle tanıştıran, sayesinde kendimi hem bir hukukçu hem de insan olarak geliştirdiğim, karşısına çıkardığım her türlü zorluğa rağmen benden desteklerini hiçbir şekilde esirgemeyen sayın hocam, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif Uluşu'ya teşekkürlerimi sunmak isterim.

Her zaman, her konuda yanımda olan, hep yanımda olacağını bildiğim, dünyanın en iyi insanı canım anneme; yürümeyi öğrendiğimden itibaren beni adliyelerde koşturarak hukuk dünyasına dahil eden, her zaman bana güvenen ve bu güveniyle beni ben yapan ilk üstadım ve ilk arkadaşım canım babama; güler yüzüyle her bulunduğu

yere neşe saçan, beni hiçbir zaman yalnız bırakmayacak en yakın arkadaşım kardeşime de teşekkür ederim. Onlar olmasa bu çalışma dahil birçok şeyi başaramazdım.

Son olarak, bütün bu süreç içerisinde benden desteklerini hiçbir şekilde esirgemeyen çalışma arkadaşlarıma ve hayatımdaki bütün değerli insanlara da tüm kalbimle teşekkür ederim.

FAHREDDİN EREN

İSTANBUL, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM ÇOK TARAFLI TAHKİM KAVRAMI VE PRATİK GEREKLİLİĞİ, YANSIMA ŞEKLİ VE ÜÇÜNCÜ TARAFIN SIFATI	5
I. Genel Olarak	5
II. Çok Taraflı Tahkim Kavramı	6
III. Çok Taraflı Tahkime Sebebiyet Verebilen Pratik Durumlar	7
A. İnşaat Projeleri	7
B. Teknoloji Geliştirme ve Ortak Girişimler.....	8
C. Sigorta ve Reasürans Sözleşmeleri	9
IV. Çok Taraflı Tahkim İhtiyacı	10
A. Çelişkili Kararların Önlenmesi ve Tahkim Kararının Kesin Hüküm Etkisinin Sınırlı Olması	12
B. Usul Ekonomisi İlkesi.....	15
V. Çok Taraflı Tahkimin Yansıma Şekilleri.....	16
A. Çok Taraflı Tahkimde Usul Kurallarına Uygulanacak Hukuk	17
B. Dava Arkadaşlığı	18
1. İhtiyari Dava Arkadaşlığı.....	18
2. Mecburi Dava Arkadaşlığı.....	20
3. Davaların Birleştirilmesi.....	21
4. Davanın İhbarı ve Davaya Müdahale ile Tahkimde Taraf Ekleme	23
İKİNCİ BÖLÜM ÇOK TARAFLI TAHKİMDE TARAFLARIN RIZASI.....	26
I. Genel Olarak	26
II. Çok Taraflı Tahkime Yol Açan Sözleşme Modelleri	28
A. Zincirleme (Dikey) Sözleşmeler	28
B. Ağ Oluşturan (Yatay) Sözleşmeler	29
III. Çok taraflı Tahkimde Tahkim İradesinin Tespiti	30
A. Tahkim İradesinin Tespitine ve Geçerliliğine Uygulanacak Hukuk	30

B. Tahkim İradesinin Yorumlanmasına İlişkin Kurallar.....	31
1. Tarafların Gerçek İradelerinin Tespiti ve Dürüstlük Kuralı İlkesi	32
2. Tahkim İradesinin Dar Yorumlanması İlkesi	34
3. In Favorem Validitatis Yorum.....	34
C. Çok Taraflı Tahkim Özelinde Tahkim İradesinin İçeriği	35
D. Tahkim İradesinin Varlığının Tespiti	38
1. Çok Taraflı Tahkim İradesinin Tahkim Kurallarında Bulunması.....	38
a. UNCITRAL Tahkim Kuralları.....	39
b. ICC Tahkim Kuralları	40
c. LCIA Kuralları	42
d. DIS Kuralları.....	43
e. İsviçre Tahkim Kuralları	44
f. ISTAC Kuralları	45
g. ITOTAM Kuralları.....	46
2. Somut Olayın Şartlarına Dayanılarak Tahkim İradesinin Tespiti.....	47
3. Tahkim Anlaşmalarının Birbiriyle Uyumlu Olması	54
4. Tahkim İradesinin Tarafları İçermesi: Ratione Personae Bakımından Özel bir İnceleme	57
E. Tahkim İradesinin Şekli: Çok Taraflı Tahkimde Yazılılık Koşulu	58
IV. Tahkim İradesinin Gerekli Olmaması: Mahkeme Kararıyla Çok Taraflı Tahkim ve Hollanda Örneği	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ÇOK TARAFLI TAHKİMDE USULE İLİŞKİN SORUNLAR.....	62
I. Genel Olarak.....	62
II. Davaların Birleştirilmesi ve Taraf Ekleme Karar Verme Yetkisi.....	62
A. Devlet Mahkemelerinin Davaların Birleştirilmesine ve Taraf Ekleme Karar Verme Yetkisi	63
B. Tahkim Kurallarında Davaların Birleştirilmesi ve Taraf Ekleme Talebi Hakkında Karar Verme Yetkisi	65
III. Çok Taraflı Tahkimde Hakem Heyetinin Oluşumu.....	66
A. Tahkim Kurallarında Düzenlemeler.....	70
B. Türk Hukuku ve Karşılaştırmalı Hukuktaki Düzenlemeler.....	71
1. Türk Hukukunda	71
2. Karşılaştırmalı Hukukta	73

D. Çok Taraflı Tahkimin Mümkün Olmaması Halinde Uygulanabilecek Çözümler	74
A. Taraflardan Biri Hakkında Verilen Hakem Kararlarının Dikkate Alınması	74
B. Farklı Davalara Aynı Hakemlerin Atanması	76
C. Delillerin Birlikte Sunulması, Duruşmaların Birlikte Görülmesi.....	78
D. Zincirleme Tahkim	79
SONUÇ	81

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
A.e.	:	Aynı eser
a.g.e	:	Adı geçen eser
bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
DIS	:	Deutsche Institution Für Schiedsgerichtsbarkeit
dn.	:	Dipnot
E.	:	Esas
E.T.	:	Erişim Tarihi
FIDIC	:	Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils
ICC	:	International Chamber of Commerce
ISTAC	:	İstanbul Tahkim Merkezi
ITOTAM	:	İstanbul Ticaret Odsı Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi
K.	:	Karar
LCIA	:	London Court of International Arbitration
md.	:	Madde
MHB	:	Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni
MÖHUK	:	5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
MÖH	:	Milletlerarası Özel Hukuk
MTK	:	4686 Sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu
Para.	:	Paragraf

RG. : Resmi Gazete

S. : Sayı

s. : Sayfa

T. : Tarih

UNCITRAL : The United Nations Commission on International Trade Law

v. : Versus

vd. : Ve devamı

GİRİŞ

Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, uluslararası ticaretin kolaylaşması ve büyük yatırım projelerinin artması neticesinde ikiden fazla tarafı ve çok sayıda sözleşmeyi barındıran kompleks iş modelleri her geçen gün daha da artan bir şekilde ticaret hayatında kendisine yer bulmaktadır.

Gerek yerel, gerekse uluslararası projelerde de tahkim, devlet mahkemelerine kıyasla daha hızlı olması, uyuşmazlığı çözecek olan hakemlerin tarafların katılımıyla seçilebilmesi, New York Konvansiyonu'nun getirdiği tanıma ve tenfiz şartları bakımından yeknesaklık neticesinde uluslararası icra edilebilirliğin kolaylaşması ve öngörülebilirliği nedeniyle sıklıkla tercih edilmektedir.

Uyuşmazlıklar sıklıkla iki taraf arasında meydana gelir. Bu nedenle, uyuşmazlık çözüm usulleri de davacı ve davalı birer kişi arasındaki uyuşmazlığın çözümünü esas olarak geliştirilmiştir. Fakat, ikiden fazla tarafı bulunan iş modellerinden doğan uyuşmazlıkların çözümü için taraflarının tamamının uyuşmazlık çözüm sürecine katılması gerekebilir. Bu gereksinim, davacı veya davalı tarafın sayısının birden fazla olması ile giderilebileceği gibi, bazı kişilerin davacı veya davalının yanında davaya katılımı yahut ikisinden de bağımsız üçüncü bir kişi olarak davaya taraf olması şeklinde gerçekleşebilir. Uyuşmazlıkların çözümünün ikiden fazla tarafı gerektirdiği durumlarda uygulanacak usul kuralları, devlet mahkemeleri önünde görülen yargılamalar için özellikle olarak düzenlenmiştir. Fakat tahkim yargılamaları için benzeri düzenlemelere yerel mevzuatlarda rastlanması oldukça zordur. Bu düzenlemeler, taraflarca seçilebilecek olan tahkim kurallarında yer alabilmektedir.

Devlet mahkemeleri yetkisini devletin egemenlik hakkından alır. Bu nedenle, kişilerin devlet mahkemeleri önünde görülen yargılamalara taraf olmaları yahut taraf olmaya zorlanabilmeleri için bu yönde bir rızalarının olması gerekmez. Fakat, tahkim, kanunla düzenlenen istisnai durumlar haricinde ihtiyari bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Bu nedenle, bir uyuşmazlığın tahkimle çözülebilmesi için, tarafların bu konuda anlaşması gerekir. Tahkimin bu iradi niteliği gereği, tahkim iradesi bulunmayan kimse, tarafı olduğu bir uyuşmazlığın çözümü için bir tahkim yargılamasına taraf olmaya zorlanamaz.

Tahkim iradesinin geçerliliği için birçok yerel mevzuatta ve tahkim kararlarının uluslararası tanınması ve tenfizi için en önemli dayanak olan New York Konvansiyonu'nda yazılı şekil şartı öngörülmüştür. Bu nedenle tahkim iradesi, tarafların ticari işlerine ilişkin koşulların bulunduğu esas sözleşmede yer alabileceği gibi, bundan bağımsız ayrı bir sözleşmede de yer alabilir. Ancak tahkim iradesinin yer aldığı tahkim anlaşmaları, uygulamada çoğunlukla esas sözleşmede yer alan bir tahkim şartı olarak düzenlenmektedir.

Tahkimin iradi niteliği gereği, bir davacı ve bir davalı arasında olmayan ve çözümü için farklı tarafların da katılımının gerektiği durumlarda, tarafların tamamının tahkim iradesinin bulunması şarttır. Fakat, uyuşmazlığın kaynağı olan iş modelinin birden fazla sözleşmeden oluşması, ve iş modelinin bütün paydaşlarının taraf olduğu bir sözleşmenin olmaması durumunda tarafların tamamının tahkim iradesinin bulunup bulunmadığının tespiti özellikli önem arz etmektedir.

Tahkim yargılamasını, devlet mahkemeleri önündeki yargılamalardan ayıran önemli bir fark, uyuşmazlık hakkında karar verecek olan hakem heyetinin teşekkülüdür. Tabi hakim ilkesi gereği, devlet mahkemeleri önünde çözülecek olan uyuşmazlıklar hakkında karar verecek olan mahkeme, uyuşmazlık çıktığı sırada halihazırda vardır; uyuşmazlığın çözümü için özel olarak kurulmaz. Fakat tahkimde durum bunun tam tersidir: tahkim yargılaması ile çözüme kavuşturulacak uyuşmazlıklar için karar verici nitelikte olan hakem heyeti, her bir tahkim davası için ayrıca ve özel olarak kurulur. Bu nedenle, tahkim usulünde taraflara hakem heyetinin nasıl kurulacağını belirleme hakkı verilmiştir. Yine, tahkimde, tarafların eşitliği ilkesi ihlal edilmeden, hakem heyetinin teşekkülüne tarafların katılma hakkı da mevcuttur. Bu katılım genelde, tipik iki taraflı uyuşmazlıklarda taraflardan her birinin birer hakemi seçmesi, taraflarca seçilen hakemlerin de başhakemi seçmesi şeklinde gerçekleşir. Fakat, davadaki taraf sayısının ikiden fazla olması halinde hakem heyetinin teşekkülü usulünün de buna uygun olarak adapte edilmesi gerekecektir.

Yine, hakem heyetinin seçilmesine tarafların katılımı dolayısıyla, taraflardan birinin tahkim yargılamasına katılması, hakem heyeti veya heyetleri kurulduktan sonra gerçekleşebileceğinden ve hakemlerin yetkisi sadece atandığı uyuşmazlık ve bu

uyuşmazlığın tarafları ile sınırlı olacağından, davadaki taraf sayısını etkileyebilecek olan usuli taleplerin zamanı ile bu talepler hakkında kimin karar vermeye yetkili olduğu hususlarının da özellikle irdelenmesi gerekmektedir.

Belirtmek gerekir ki, bazen uyuşmazlığın tüm ilgili tarafların katılımı ile tahkim yoluyla çözülmesi mümkün olmayabilir. Böyle durumlarda, yürümekte olan yargılamaların usulü ile ilgili alınabilecek farklı tedbirlerle çelişkili kararların önlenmesi ve adaletin tecellisinin sağlanması amaçlanabilmektedir.

Çalışmanın konusunu ticari tahkim oluşturduğundan, yatırım tahkimi ile yatırım tahkiminde çok taraflılık kapsam dışı bırakılmıştır. Yatırım tahkimine ilişkin birtakım kurallara ve yatırım tahkimi içtihatlarına, bu kurallar ile içtihatlar ticari tahkime uygulanabilir olduğu ölçüden yer verilecektir.

Yine tahkim anlaşmasının teşmili de bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Zira, tahkim anlaşmasının teşmili; grup şirketler doktrini, halefiyet ve devir gibi, ticari işin doğasından kaynaklanmayan, tarafların ticari işe taraf olması dışında, hukuki durumları itibarıyla tahkim anlaşmasına taraf olup olmadıkları ile ilgilidir. Bu çalışmada, tarafların uyuşmazlık konusuna ticari ve pratik olarak taraf olup olmadıkları değerlendirilecektir.

Bu kapsamda, bu çalışmanın ilk bölümünde çok taraflı tahkim kavramı, çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen pratik durumlar ve bu kapsamda çok taraflı tahkimin neden bir ihtiyaç olarak meydana geldiği açıklanacaktır. Yine ilk bölümde, çok taraflı tahkim ihtiyacının hangi usul hukuku kurumları vasıtasıyla karşılandığı, devlet mahkemeleri önünde geçerli olan kurallar da dikkate alınarak açıklanacaktır.

İkinci bölümde, çok taraflı tahkim iradesi ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu kapsamda, tarafların rızasının tespiti bakımından sözleşme modelleri soyutlaştırılarak tespit edilecek, iradenin içeriği, kapsamı ve hangi durumlarda var olabileceği ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Üçüncü ve son bölümde ise çok taraflı tahkimde meydana gelebilecek usuli sorunlarla bunlara ilişkin çözüm önerileri ve çok taraflı tahkim mümkün olmadığında uygulanabilecek tedbirler incelenecektir.

Sonuç kısmında ise, çalışma boyunca yapılan açıklamalar ve değerlendirmeler özetlenerek, varılan sonuçlar açıklanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK TARAFLI TAHKİM KAVRAMI VE PRATİK GEREKLİLİĞİ, YANSIMA ŞEKLİ VE ÜÇÜNCÜ TARAFIN SIFATI

I. Genel Olarak

Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve uluslararası ticaretin kolaylaşması ve yaygınlaşması ile tacirler her geçen gün daha kompleks ticari projeler geliştirmekte; böylelikle, ikiden fazla tarafı ve çok sayıda sözleşmeyi barındıran iş modelleri ortaya çıkmaktadır. Yine, teknik anlamda teknolojinin gelişmesi, daha ince teknik bilgi ve birikim gereken alanları artırmakta ve bu tarz işlerde giderek artan bir şekilde, aynı işin çeşitli sözleşme modelleri kapsamında çeşitli şekillerde bölünmesi gereksinimini doğurmaktadır. Bu durumda çok taraflı ticari ilişkiler kaçınılmaz hale gelmektedir.

Kural olarak, uyuşmazlıkların çözümü için devlet mahkemeleri yetkilidir. Devlet mahkemeleri yargılama yetkisini, devletin egemenlik hakkından alır ve mahkemelerin yetkisi çoğunlukla anayasada düzenlenir. Örneğin Türkiye’de, Anayasa’nın 9. maddesi açıkça “*Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.*” diyerek, yargılama yetkisinin mahkemelerde olduğunu düzenlemektedir.

Buna karşılık, uyuşmazlıkların devlet mahkemeleri haricinde, hakem sıfatını haiz kişilerce çözülmesini sağlayan tahkim için (kanunla zorunlu kılınan durumlar hariç) taraf anlaşması şarttır. Zira taraflar, devlet mahkemelerinin yetkisini ancak karşılıklı anlaşmaları ile bertaraf edebilirler.¹

Yukarıda açıklanan çok taraflı ve çok sözleşmeli iş modelleri kapsamında çıkan uyuşmazlıkların çözümü için bazen tarafların tamamının yargılamaya katılması gerekebilir. İşte böyle durumlarda, klasik bir sözleşmenin iki tarafının davacı ve davalı sıfatıyla katıldığı olağan bir yargılamayla değil, ikiden fazla tarafın birlikte yer aldığı bir yargılama ile karşı karşıya kalınmaktadır.

¹ Nigel Blackaby / J. Martin Hunter / Constantine Partasides / Alan Redfern, **Redfern and Hunter on International Arbitration (Sixth Edition)**, 6th edition (Kluwer Law International; Oxford University Press 2015), s. 72. (Redfern/Hunter); Ercüment Erdem, Tahkim Anlaşması, **Prof. Dr. Hamdi Yasaman’a Armağan**, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 242.

Bu kapsamda, çalışmanın bu bölümünde ilk olarak “Çok Taraflı Tahkim” kavramından kastın ne olduğu, hangi durumların çok taraflı tahkim kavramı içine girdiği açıklanacak; akabinde, ticaret hayatı pratikleri göz önünde bulundurularak somut örneklerle çok taraflı tahkime sebebiyet verebilecek durumlar açıklanacak; üçüncü olarak, çok taraflı tahkimin neden gerekli olduğu izah edilecektir. Çalışmanın bu bölümünde son olarak, çok taraflı tahkimin hangi usul hukuku kurumları ile meydana gelebileceği incelenecektir.

II. Çok Taraflı Tahkim Kavramı

Birden fazla sözleşme ve ikiden fazla taraf bulunduran ticari ilişkilerde ortaya çıkan uyuşmazlıklarda klasik bir davadaki gibi bir davacı ve bir davalı bulunmayabilir.

Taraflardan bir tanesi, farklı sözleşmeler imzaladığı tarafların ikisini de davalı olarak gösterip tek bir tahkim davası açabilir. Diğer yandan, farklı taraflar birleşerek tek bir davalıya karşı da dava açabilirler. Böyle durumlarda, uyuşmazlıkta birden fazla davalı veya birden fazla davacı olacaktır.

Ayrıca, halihazırda açılmış bir tahkim davasına, dava sonucunda verilecek kararın kendisini etkileyeceği düşüncesiyle üçüncü bir kişi müdahalede bulunmak isteyebilir. Ya da davanın taraflarından biri, davanın bu üçüncü kişiye ihbarını ve böylelikle bu üçüncü kişinin davaya katılmasını talep edebilir. Bu halde de davacı ve davalıya ek olarak üçüncü bir kişi davaya müdahil sıfatıyla dahil olabilecektir.

İşte bu gibi durumların tamamında, yargılamada, iki taraftan “çok” taraf bulunduğu için, “çok taraflı tahkim”den söz edilir. Aynı terim, kıta Avrupası hukukunda Almanca “Die Mehrparteientschiedsgerichtsbarkeit”² olarak, Anglo Sakson dünyasında ise “Multiparty Arbitration” şeklinde kullanılmakta olup bu kavramların ikisi de tam anlamıyla “çok taraflı tahkim” manasına gelmektedir.³

Keser, “çok taraflı tahkim” teriminin, birden fazla açıdan istenilen anlamı taşıyamadığını belirtmektedir. *Keser*, “çok taraflı tahkim” terimi, davacı ve davalı dışında da bir tarafın varlığını ima ettiğinden ve çok taraflı tahkimde de yargılamanın

² Leyla Keser, *Uluslararası Ekonomik Tahkimde Çok Taraflı Tahkim Sorunu*, Alfa Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999, s. 2.

³ Keser, s.2.

iki taraflı yapısı korunduğundan, bu terimin yerinde olmadığını belirtmektedir⁴. Yine *Keser*, “çok taraflı tahkim” kavramının, farklı kişilerin taraf olduğu davaların birleştirilmesi, müdahale veya ihbar yoluyla taraf eklenmesi gibi durumları kelime anlamıyla karşılamadığı görüşündedir. Fakat, bunun yerine kullanılabilecek daha isabetli bir terim bulamadığından, *Keser* de “çok taraflı tahkim” terimini kullanmıştır.⁵

“Çok taraflı tahkim” teriminin yerindeliği bakımından, *Keser*’e katılmıyoruz. Kanaatimizce “çok taraflı tahkim” terimi, gerek birden fazla davacı ve/veya davalı, gerekse de müdahale veya ihbar yoluyla taraf ekleme gerekse de davaların birleştirilmesi halinde tahkim davasına eklenen üçüncü kişinin olduğu durumların tamamını kapsayıcı nitelikte bir terimdir. Bu nedenle bu çalışmada, daha iyi veya kapsayıcı bir terim bulunamadığından değil, uluslararası terminolojiye paralel ve taşıdığı anlam açısından da sorunu tam olarak yansıtan bir terim olduğu için “çok taraflı tahkim” terimi kullanılmıştır.

III. Çok Taraflı Tahkime Sebebiyet Verebilen Pratik Durumlar

Teknoloji ve uluslararası ticaretin gelişmesiyle birlikte giderek daha sık bir şekilde, daha fazla tarafı ve sözleşmeyi barındıran ticari ilişkiler geliştirilmeye başlanmış ve bu ticari ilişkiler de çok taraflı tahkimi giderek daha gerekli ve sık rastlanır hale getirmiştir. Konunun daha somut örneklerle anlaşılabilmesi adına, aşağıda, bazı sektörler bazında senaryolarla çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen durumlar açıklanacaktır.

A. İnşaat Projeleri

Özellikle büyük, kapsamlı inşaat projelerinde, birçok tarafın inşaatın farklı aşamalarını gerçekleştirdiği ve bu kapsamda birbirleriyle ve iş sahibiyle farklı sözleşmeler yaptığı durumlara sık sık rastlanmaktadır. Nitekim kapsamlı inşaat projelerinde sıkça başvuru olan Uluslararası Müşavir Mühendisler Federasyonu⁶ (FIDIC) model

⁴ Keser, s.2.

⁵ Keser, s.3.

⁶ Fransızca orijinali: Fédération Internationale des Ingénieurs- Conseils

sözleşmelerinin en sık kullanılan kırmızı ve sarı kitapları da iş sahibinin yüklenici haricinde bir de mühendis ile sözleşme yapmasını öngörmektedir.⁷

Bu kapsamda, iş sahibi, işin tasarımını bir kişiye, denetlenmesini başka bir kişiye, inşaat işinin kendisini bir başka kişiye verebilir. İnşaat projesiyle birbirine sıkı sıkıya bağlı satış sözleşmelerini de (örneğin, enerji santrali inşaatlarında enerji üretiminde kullanılacak ekipmanlarla santralin inşaatı birbiriyle oldukça ilintilidir) ayrı kişilerle yapabilir. Böyle bir durumda, iş sahibinin sözleşme yaptığı kişilerin tamamının borcu, aslında tek bir projeden ibaret olan inşaatın tam ve zamanında bitirilip teslim edilmesine yöneliktir.

Diğer taraftan, iş sahibiyle sözleşme yapan taraflar da, inşaat işlerinin kendi payına düşen kısımları için başka kişilerle sözleşme yapabilirler. Örneğin, bir liman inşaatında yüklenici, su altı temizlik işleri için bu alanda uzman ayrı bir alt-yükleniciyle sözleşme yapabilir. Yine yüklenici, büyük bir binanın inşası için, betonarme kaba inşaat işlerini kendisi yaparken, özellikli bir mimari tasarım nedeniyle cephe işlerini bir alt-yükleniciye tevdi edebilir. Ya da inşaat ile ilgili ekipmanları sağlayan kişi, bu ekipmanları kendisi üretmek yerine farklı farklı kişilerden satın alabilir.

Görüleceği üzere, kapsamlı bir inşaat işinin gerçekleştirilebilmesi için, birçok farklı kişinin taraf olduğu onlarca sözleşme yapılabilir. İşte yapılan inşaatın geç teslim edilmesi yahut ayıplı çıkması durumunda, ya da iş sahibi tarafından hak edişlerin zamanında ödenmemesi veya yer tesliminin zamanında yapılmaması durumunda ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların, birden fazla sözleşmeyi ve ikiden fazla tarafı alakadar edebileceği ve sonuçta, çok taraflı bir tahkim ihtiyacı doğurabileceği açıktır.

B. Teknoloji Geliştirme ve Ortak Girişimler

Çok sayıda kişinin tek bir amaç doğrultusunda bir araya gelmesi yalnızca inşaat sektöründe meydana gelen bir uygulama değildir. Çok sayıda kişi, bazen bir teknoloji

⁷ Ziya Akıncı, **Milletlerarası İnşaat Sözleşmeleri**, On İki Levha Yayıncılık, 2023, (İnşaat 2), s. 16; Hasan Hüseyin Büyükçelik, **FIDIC(Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils)’in Hukukî Yapısı ve FIDIC Bünyesinde Öngörülen Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. 24.

geliştirmek ya da yeni bir girişim kurmak için de bir araya gelebilir. Bu tarz durumlarda taraflar bir adi ortaklık kapsamında ilişkilerini yürütebilecekleri gibi yeni bir tüzel kişilik de oluşturabilirler. Böyle durumlarda da oluşturulan yeni tüzel kişilik dahil girişimin tüm paydaşlarının taraf olduğu tek bir sözleşme bulunmayabilir.

Bu tarz durumlara örnek olarak *Westland* kararına konu olay verilebilir. *Westland* kararına konu olayda Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Katar ve Mısır devletleri bir araya gelerek Arap Sanayileşme Organizasyonu'nu (*Arab Organization for Industrialization*) kurmuşlardır. Arap Sanayileşme Organizasyonu da *Westland Helicopters* adlı şirketle birlikte ortak olarak, Arab British Helicopters Company adlı yeni bir şirket kurmuştur. Devamında *Westland Helicopters*, kendisinin de ortağı olduğu Arab British Helicopters Company şirketiyle bir dizi sözleşmeler imzalamıştır.⁸

Yukarıdaki örnekte de görüleceği üzere, esasında yeni bir helikopter tasarımı gerçekleştirmek ve üretimini sağlamak için gerçekleştirilen bu girişim projesi kapsamında sadece girişim için oluşturulan iki tüzel kişilik olduğu gibi, bu tüzel kişiliklerin kuruluşuna ilişkin sözleşmeler de dahil olmak üzere işin ifası için çok sayıda sözleşme imzalanmaktadır. En önemlisi de tarafların tamamının taraf olduğu bir çatı sözleşme bulunmaması ve teknoloji geliştirme ve ortak bir girişim kurma işinin herkesin taraf olmadığı birçok farklı sözleşme ile tasarlanmış olmasıdır. Böyle durumlarda ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözülebilmesi için de tarafların tamamının yargılamaya katılımı gerekebilir. İşte bu nedenle, teknoloji geliştirme ve ortak bir girişim kurmaya yönelik iş modellerinden çıkan uyuşmazlıkların çözümünde çok taraflı tahkime ihtiyaç duyulabilmektedir.

C. Sigorta ve Reasürans Sözleşmeleri

Sigorta sektöründe de çok taraflı ilişkiler ve birden fazla sözleşme sık sık gündeme gelebilmektedir. Sigorta şirketleri kendi sigortaladıkları riskler için, başka sigorta şirketleriyle reasürans sözleşmeleri yapabilmektedir. Hatta bir riskin limitlere

⁸ *Westland Helicopters Ltd. v. Arab Organization for Industrialization, et al.*, ICC Dava No. 3879, 05.03.1984 tarihli Kısmi Karar, ICCA Yearbook Commercial Arbitration, Sayı XI, 1986, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024, s.128-134.

bölünerek birden fazla farklı sigorta ve reasürans sözleşmesine konu olabilmesi, bazı sigorta şirketlerinin sigorta ettirene karşı sadece “temsilci” (*fronter*) olabilmesi gibi sözleşme modellerini de sıklıkla görmek mümkündür.

Böyle durumlarda ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümü için gerçekleştirilen müzakerelere pratikte de reasürörlerin tamamı iştirak etmekte, hasar bedelinin hesabında sürece dahil olmaktadır. Ancak, sigorta ettirenle reasürörler arasında veya sigorta şirketinin riskini sigorta eden birden fazla reasürör arasında çoğunlukla bir sözleşme ilişkisi bulunmamaktadır.

Örneğin, aşağıda ayrıca bahsedilecek olan *Sunlife* kararına konu olayda, birden fazla sigorta şirketinin birlikte sigortaladıkları riskler için, ayrı sözleşmeler ile ayrı reasürans sözleşmeleri yapılmış, aynı riskin gerçekleşmesinden kaynaklı olarak ayrı reasürans sözleşmeleri kapsamında ayrı davalar açılmış ve bu davalarda çelişkili kararlar verilmiştir.⁹

Dolayısıyla, sigorta ettirenle sigorta şirketi arasında meydana gelen bir uyuşmazlık sonucunda verilecek olan karar, reasürörler bakımından da birtakım sonuçlar doğuracağından, reasürörlerin bu davalara doğrudan veya dolaylı bir şekilde müdahale etmeleri mümkündür.

Bu nedenle, sigorta sektöründe uyuşmazlığın çözümü için tahkim usulü öngörüldüğünde çok taraflı tahkim bir ihtiyaç olarak doğabilmektedir.

IV. Çok Taraflı Tahkim İhtiyacı

Bir üst başlıkta, çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen sözleşme modelleri açıklanmıştı. Bu modeller ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken husus, birden fazla sözleşme ile, ikiden fazla tarafın, tek bir amaç etrafında toplanmış olmasıdır. Örneğin, inşaat sektöründe durum böyledir. Bir iş sahibi, inşaatın tasarımını ve denetimini, FIDIC model sözleşmelerindeki tabirle, bir mühendise verirken, inşaat işlerini ayrı bir

⁹ *The Lincoln National Life Insurance Company v. Sun Life Assurance Company of Canada, American Phoenix Life and Reassurance Company and Phoenix Home Life Mutual Insurance Company*, İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, Dava Numarası: 2004 EWCA 1660, (Çevrimiçi), jsumundi.com, E.T. 10.12.2024.

yükleniciye verebilir. Burada mühendis ve yüklenicinin, farklı sözleşmelerle, bir inşaatın yapımı amacı için bir araya gelmişlerdir.

Teknoloji geliştirme ve ortak bir girişim kurma sözleşmelerinde de durum böyledir: birden fazla kişi birlikte bir teknoloji geliştirmeyi ya da ortak bir girişim kurmayı amaçlar. Bu amaca ulaşmak için de ortaklardan kimisi sermayeyi, kimisi gerekli teknolojiyi yahut tesisi, kimisi de bilgi ve deneyimini ortaya koyar.

Sigorta sözleşmeleri de farklı değildir; ortak amaç en nihayetinde meydana gelen hasarın sorumlusu ve miktarının tam olarak tespit edilmesi ve sigorta poliçesine göre hasarın giderilmesidir.

Bu tarz durumlarda, bir uyuşmazlık çıkması halinde, bu uyuşmazlığın tarafların tamamının borçlarını ve dolayısıyla sözleşmelerin tamamını ilgilendirmesi muhtemeldir.

Yukarıdaki örnekten devam etmek gerekirse, inşaatın teslimi akabinde iş sahibi teslim edilen yapı üzerinde bir ayıp tespit ettiği takdirde davasını, hem yüklenici hem de mühendise yöneltmek ihtiyacı hissedebilir. Zira ayıp; tasarımdan, inşaat işinden veya denetim eksikliğinden kaynaklanabilir. Bu örnekte iş sahibini, hem mühendis hem de yükleniciye karşı tek bir dava açmaya iten ana sebep ise çelişkili kararların meydana gelmesini engellemektir. İş sahibi tarafından farklı farklı davalar açıldığı durumda, yükleniciye karşı açılan davanın ayıbın tasarımdan kaynaklanması nedeniyle, mühendise karşı açılan davanın ise ayıbın inşaat işlerinden kaynaklanması nedeniyle reddi mümkündür. Böyle bir durumda kendisine ayıplı bir eser teslim edilen iş sahibi, ayıbın varlığını ispat etmiş olmasına rağmen, zararlarının tazminini sağlayamayacaktır. Zira, tahkim kararları, yalnızca o tahkim davasının tarafları için bağlayıcıdır.¹⁰ Bu nedenle denebilir ki, çok taraflı tahkime duyulan en büyük ihtiyaç, çelişkili kararlarla karşılaşılması riskinin önüne geçmekten doğmaktadır.

¹⁰ Bernard Hanotiau, **Complex Arbitrations: Multi-Party, Multi-Contract, Multi-Issue – A Comparative Study**, İkinci Baskı, Kluwer Law International, 2020, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 29.11.2024, s. 436; *Licensor (Netherlands Antilles) v. Licensee*, ICC Dava No. 6363, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 25.11.2024.

Çok taraflı tahkime ihtiyaç duyulmasının bir diğer sebebi de, hakemlerin tam ve doğru karar verebilmesini sağlayabilmek adına üçüncü kişilerin davaya katılmasını sağlamak olabilir. Yine bir inşaat projesinde, yüklenicinin, işin ayıplı çıktığı iddia edilen kısmını bir alt-yükleniciye yaptırmış olması durumunda, iş sahibi tarafından açılan davaya alt-yüklenicinin eklenmesi birçok açıdan faydalı olacaktır. Zira bu şekilde, hem yüklenici tarafından katlanılabilecek tazminatın daha sonra alt-yükleniciye rücu edilebilmesi garanti altına alacak, hem alt-yüklenicinin kendisini savunabilmesi için gerekli fırsat verilmiş olacak, hem de işi pratikte gerçekleştiren alt-yüklenicinin katılımıyla uyuşmazlık konusu daha rahat aydınlatılabilecektir.

Ek olarak, uyuşmazlıkların iki veya daha fazla dava yerine, tek bir davada sonuçlanmasının, hem çok daha hızlı, hem de çok daha ucuz olacağı da iddia edilebilir.

Yukarıda yapılan açıklamalar kapsamında, çok taraflı tahkimin hukuk muhakemesine hakim ilke kapsamındaki ihtiyacı karşılayacağı söylenebilir: çelişkili kararların önlenmesi ve usul ekonomisi ilkesi.¹¹

A. Çelişkili Kararların Önlenmesi ve Tahkim Kararının Kesin Hüküm Etkisinin Sınırlı Olması

Aynı maddi ve hukuki sebeplere dayanan uyuşmazlıkların birden fazla tahkim yargılamasına konu olması durumunda çelişkili kararların verilmesi riskiyle karşılaşılması muhtemeldir. Zira, tahkim kararları yalnızca taraflarını bağlayacaktır. Bu nedenle, tarafları aynı olmayan iki farklı tahkim yargılamasında, çelişkili kararlar verilmesi mümkündür. Bu sorun bakımından ilk olarak, tahkim kararlarının kesin hüküm etkisi ve üçüncü kişiler bakımından bağlayıcılığının tartışılması elzemdir.

Tahkim kararlarının kesin hüküm etkisine sahip olduğu evrensel olarak kabul edilmektedir.¹² Zira tahkim yoluyla da uyuşmazlığın “çözülmesi”, yani tam olarak

¹¹ Zeynep Duygu Kıyak, **Uluslararası Tahkimde Davaların Birleştirilmesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021, s.16.

¹² Hanotiau, s. 429; Serpil Işık, **MTK ve HMK Kapsamında Hakem Kararlarına Karşı İptal Davası**, On İki Levha Yayıncılık, 2022, (Çevrimiçi), lexpera.com.tr, E.T. 05.12.2024, s. 6; Margaret L. Moses, **The Principles and Practice of International Commercial Arbitration**, İkinci Baskı, Cambridge University Press, 2012, s. 198; Turgut Kalpsüz, **Türkiye’de Milletlerarası Tahkim**, Genişletilmiş 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010, s. 103; İbrahim Özbay, **Hakem Kararlarının Temyizi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 50; Hakan Pekcanitez / Ali Yeşilirmak / Mina Akkan /

sona erdirilmesi amaçlanmaktadır.¹³ Bir kararın hangi hallerde ve ne ölçüde kesin hüküm teşkil edeceği, kararın yalnızca hüküm kısmının mı kesin hüküm teşkil ettiği, yoksa gerekçesinin de kesin hüküm etkisini taşıyıp taşımadığı farklı ülkelerde farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Fakat, genel itibariyle, bir kararın, bir uyuşmazlık bakımından kesin hüküm teşkil edebilmesi için her iki yargılamanın tarafları ile maddi ve hukuki sebeplerinin aynı olması aranmaktadır.¹⁴ Nitekim Türk hukukunda kesin hükmün düzenlendiği 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun¹⁵ (HMK) 303. maddesi de, bir davada verilen kararın, diğer bir dava için kesin hüküm teşkil edebilmesi için her iki davanın taraflarının, sebeplerinin ve davaya konu taleplerin aynı olmasını şart koşmaktadır.

Devlet mahkemelerince verilen kararların dahi yalnızca yargılamanın tarafları için kesin hüküm etkisi doğuracağı düşünüldüğünde, tarafların anlaşması ile mümkün olan tahkim kararlarının da yalnızca tarafları için kesin hüküm etkisi doğurması gerektiği kabul edilmektedir.¹⁶

Bir tahkim davasında verilen karar, yalnızca tarafları bakımından kesin hüküm etkisine sahip olacağı için, aynı konularda farklı davalarda farklı kararlar verilmesi riskiyle karşılaşmaktadır. Bu risk maddi vakıalar hakkında farklı karar verilmesi şeklinde meydana gelebileceği gibi (örneğin, iş sahibi tarafından yükleniciye açılan davada ayıbın tasarımdan kaynaklandığına, mühendise karşı açılan davada ise ayıbın inşaat işinden kaynaklandığına karar verilmesinde durum böyledir.) tahkim yargılamaları özelinde hukukun farklı uygulanması şeklinde de oluşabilir (örneğin, kanunda belirlenen bir sürenin bir davada hak düşürücü süre diğer davada zamanaşımı süresi olarak yorumlanmasında durum böyledir).¹⁷

Hülya Taş Korkmaz / Muhammet Özkes, **Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku**, Cilt III, 15. Bası, On İki Levha Yayıncılık, 2017, 22. Bölüm, s. 273.

¹³ Gary B. Born, **International Commercial Arbitration**, Wolters Kluwer, 2021. (3. Baskı), (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 13.11.2024, s. 4113.

¹⁴ *Licensor (Netherlands Antilles) v. Licensee*, ICC Dava No. 6363, (Çevrimiçi) kluwerarbitration.com, E.T. 25.11.2024.

¹⁵ RG: 04.02.2011 – 27836.

¹⁶ Hanotiau, s. 436; *Licensor (Netherlands Antilles) v. Licensee*, ICC Dava No. 6363, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 25.11.2024.

¹⁷ Kıyak, s. 16; Michael Pryles / Jeff Waincymer, Multiple Claims in Arbitration Between the Same Parties, **50 Years of the New York Convention: ICCA International Arbitration Conference**, ICCA

Özellikle de hakem kararlarının esas bakımından yerindeliği mahkemeler tarafından denetlenemeyeceğinden¹⁸, tahkim davalarında yalnızca maddi sebepler bakımından değil, hukukun uygulanması bakımından da farklı ve çelişkili kararlarla karşılaşılması riski mevcuttur. Devlet mahkemelerinde, ilk derece mahkemelerinde farklı kararlar verilse dahi en azından istinaf yahut temyiz aşamasında hukukun uygulanmasında bir yeknesaklık yakalanabilmektedir. Fakat tahkim yargılamasında bu mümkün değildir.

Yukarıda yapılan açıklamalar kapsamında, çok taraflı uyuşmazlıkların birden fazla farklı hakem heyeti tarafından çözümlenmesi halinde, hem maddi hem de hukuki uyuşmazlık noktaları bakımından çelişkili kararların verilmesinin büyük bir risk olarak meydana geldiği ve çok taraflı tahkime yönelik en büyük ihtiyacın çelişkili kararların önlenmesinden kaynaklandığı açıktır.

Çelişkili kararların önlenmesi ihtiyacı bakımından ise çokça tartışmaya konu olan *Sunlife* kararında, tarafların devlet yargısı yerine tahkimi seçerek çelişkili kararlar verilmesi riskini kabullendikleri, yargılamanın gizli yürütülmesi, kendi hakemlerini atama gibi tahkimin taraflara tanıdığı hakları, tarafların, çelişkili kararların verilmesi riskinin üstünde tuttuğu yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Bu duruma ek olarak mahkemelerin kamu kurumları olduğu ve kamu huzuru için çalıştıkları, bu nedenle yargılama yaparken kamu düzenini de dikkate aldıkları, bu kapsamda çelişkili kararların verilmesinin engellenmesi için üçüncü kişilerin yargılamalara zorla dahil edilebilecekleri de belirtilmiş, buna kıyasla tahkimin ise sözleşmesel ve özel yapısı nedeniyle kamu düzeni endişeleri taşımadığını, bu nedenle de tahkim yargılamalarında çelişkili kararlar verilmesinin kamu düzenine aykırılık teşkil etmeyeceğine dikkat çekilmiştir.¹⁹

Congress Series, Sayı 14, Ed. Albert Jan van den Berg, Kluwer Law International, 2009, (Çevrimiçi), E.T. 12.12.2024, s. 438.

¹⁸ Uyuşmazlık konusunun tahkime elveriş olup olmadığı ve hakem kararının kamu düzenine aykırılığı incelemeleri hariç, hakem kararının iptali veya tanınması ve tenfizi davalarında mahkemelerce hakem kararının esası incelenmez; hakemin hukuku doğru uygulayıp uygulamadığı değerlendirilemez. Buna, *revision au fond* yasağı denir. Bknz. Pekcanitez, Yeşilırmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özekes, s. 2733; Adem Aslan, Tahkim Davalarında Hukuki Dinlenilme Hakkı ve Kamu Düzeni, **Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkı**, Ed. Yasin Ekmen, Ziya Akıncı, On İki Levha Yayıncılık, 2022, s. 31.

¹⁹ *The Lincoln National Life Insurance Company v. Sun Life Assurance Company of Canada, American Phoenix Life and Reassurance Company and Phoenix Home Life Mutual Insurance Company*, İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, Dava Numarası: 2004 EWCA 1660, (Çevrimiçi), jusmundi.com, E.T. 10.12.2024.

Bazı kararlarda ise hakem kararlarının üçüncü kişiler bakımından kesin hüküm etkisi taşıyamayacağı kabul edilmekle birlikte, tahkim yargılamasında da amacın adaletin tesisi olduğu, çelişkili kararlar verildiği takdirde ise adaletin tesis edilemeyeceği dikkate alınmış, davaların birleştirilmesi gibi usuller işletilerek bu riskin önüne geçilmesinin doğru olacağı belirtilmiştir.²⁰

B. Usul Ekonomisi İlkesi

Usul ekonomisi ilkesi, yargılamanın olabildiğince hızlı bir şekilde, olabildiğince az masrafla ve verimli bir şekilde yürütülmesini ifade eder.²¹ Bu kapsamda, usul ekonomisi ilkesi gereğince yargılamayı yavaşlatabilecek, gereksiz masraflar doğurabilecek ve yargılamayı daha karmaşık hale getirebilecek uygulamalardan da kaçınılması gerekmektedir.

Tarafların; çok taraflı tahkime başvur(a)madıkları ve aynı maddi vakıalara dayalı olarak birden fazla tahkim yargılamasına taraf oldukları hallerde, pratikte aynı olan her bir dava için ayrı ayrı hakem ücreti ve yargılama gideri ödeyeceği, delil hazırlayacağı, dilekçeler sunacağı, duruşmalara hazırlanacağı ve bu duruşmalara katılacağı düşünüldüğünde, çok taraflı tahkimin usul ekonomisi açısından da oldukça faydalı olduğu görülmektedir.

Tarafların adalete ulaşmak için gereksiz masraflar yapmak zorunda kalmaları aynı zamanda adalete erişim ve adil yargılanma hakkıyla da ilgilidir.²² Tarafların haklarına ulaşmak için gereksiz masraf ve uğraşlara katlanmak zorunda kalmaları, ödenmesi gereken hakem ücreti ve yargılama giderlerinin milyonlarca dolarları bulabileceği büyük çaplı uyuşmazlıklarda bu davaları açamamaları ve adalete ulaşamamaları ile sonuçlanabilir. Bu bakımdan, çok taraflı tahkimde usul ekonomisinin, tarafların adalete erişim haklarının kısıtlanmaması bakımından da değerlendirilmesi gerekebilecektir.

²⁰ *Canfor Corporation, Terminal Forest Products Ltd., Tembec et al. v. United States of America*, NAFTA, UNCITRAL Birleştirme Hakem Heyetinin 07.09.2005 tarihli kararı, (Çevrimiçi), jsumundi.com, E.T. 25.11.2024.

²¹ Pekcanitez, Yeşilirmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özkes, s. 886; Baki Kuru / Ejder Yılmaz / Ramazan Arslan, **Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı**, 24. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 341.

²² Kıyak, s. 10; Okan Taşdelen, **Çelişkili Yargı Kararlarının Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi**, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 2016, S. 7, s. 992.

Doktrinde bazı yazarlar devlet mahkemelerinde usul ekonomisinin amacının, devlet mahkemelerinin gereksiz meşgul edilmemesi ve böylelikle kamu kaynaklarının israf edilmemesi olduğunu, tahkimde ise böyle bir amaç olmadığını, bu nedenle tahkimde usul ekonomisine dayalı argümanların her zaman dikkate alınamayacağını iddia etmektedir.²³ Kanaatimizce bu görüş hatalıdır. Yukarıda da açıklandığı üzere, usul ekonomisi ilkesi, tarafların adalete erişim haklarıyla doğrudan ilgilidir. Bu husus, en azından Türk hukuku için, HMK'nın 30. maddesinin gerekçesinde de açıkça belirtilmiş, usul ekonomisi ilkesi ile hakkı korunmak istenenin taraflar olduğu ifade edilmiş ve kamu bütçesinden ise hiç bahsedilmemiştir. Bu nedenle usul ekonomisi ilkesinin, çok taraflı tahkim yargılamaları bakımından da özellikle üzerinde durulması gereken bir argüman olduğu kanaatindeyiz.

Netice itibariyle, çok taraflı tahkim, ticaret hayatının gelişmesi ve karmaşıklaşması nedeniyle, pratik ihtiyaçlar çerçevesinde gerekli olabilmektedir. Çok taraflı tahkime duyulan bu pratik ihtiyaçlar, adalete erişim hakkı gibi kamu düzeninden olan hakların ihlal edilmesinin engellenmesi zaruretinden kaynaklanmakta olup; çok taraflı tahkimle çelişkili kararların verilmesinin engellenmesi ve usul ekonomisi ilkesi uyarınca yargılamaların daha hızlı, masrafsız ve efektif yürütülmesi amaçlanmaktadır.

V. Çok Taraflı Tahkimin Yansıma Şekilleri

Yukarıda, çok taraflı tahkimin ne manaya geldiği, ticaret pratiğinde ne tür ilişkilerin çok taraflı tahkime yol açabileceği ve çok taraflı tahkime neden ihtiyaç duyulduğu açıklanmıştı. Bu bölümde ise, çok taraflı tahkimin usuli açıdan nasıl meydana gelebileceği üzerinde durulacaktır.

Devlet mahkemelerinde yargılama iki taraf üzerine kuruludur. Fakat, yukarıda açıklanan pratik ihtiyaçlar sebebiyle devlet mahkemelerinde de çok taraflı yargılamalar gündeme gelebilmektedir. Devlet mahkemelerinde çok taraflı davalar birkaç şekilde meydana gelebilir: Bir davacı, birden fazla davalıya karşı tek dava yöneltebilir veya birden fazla davacı bir veya birden fazla davalıya karşı aynı davayı yöneltebilirler. Daha önce açılmış birden fazla dava, tek bir davada birleştirilebilir.

²³ Kıyak, s. 18.

Son olarak da halihazırda açılmış bir dava üçüncü bir kişiye ihbar edilebilir veya bu üçüncü kişi açılmış olan davaya müdahale edebilir.

Yukarıda açıklandığı üzere, devlet mahkemeleri önünde gündeme gelebilen çok taraflı yargılama ihtiyacı, pekala tahkimde de gündeme gelebilir. İşte, tahkimde de çok taraflı yargılamalar gündeme gelebildiğinde, devlet mahkemeleri önünde işletilebilen usul hukuku kurallarının tahkimde işletilmesi mümkün olabilmektedir.

Yukarıda sayılan durumlar teknik adlarıyla; dava arkadaşlığı, davaların birleştirilmesi, ihbar ve müdahale olarak sıralanabilir. Davaların yığılması ise, bir kişinin, aynı kişiye karşı birden fazla, birbirinden bağımsız asli talebini tek bir davayla yöneltmesi şeklinde gerçekleşeceğinden,²⁴ çok taraflı tahkime sebebiyet veren bir durum olarak nitelendirilemez.

Aşağıda, öncelikle uluslararası uyuşmazlıklar bakımından bu usul kurallarının hangi hukuka tabi olacağı açıklanacak, akabinde devlet mahkemeleri için öngörülen bu terimlerin, tahkim usulüne ne oranda yansıyabildiği, her biri özelinde ayrıca açıklanacaktır.

A. Çok Taraflı Tahkimde Usul Kurallarına Uygulanacak Hukuk

Aşağıda açıklanacağı üzere, çok taraflı tahkim çeşitli usuli kurumların kullanılması vasıtasıyla gündeme gelebilir. Bu usuli kurumların başlıcalarını anlatmadan önce, uluslararası uyuşmazlıklar bakımından bu usulün tabi olacağı hukuku tespit etmek gerekeceğinden, ilk olarak bu usuli kurumlara hangi hukukun uygulanacağını açıklamak gerekecektir.

Aşağıda da açıklanacağı üzere, taraflarca seçilebilen tahkim kurallarında çok taraflı tahkim usulüne ilişkin kurallar bulunabilir. Taraflarca seçilen tahkim kuralları, taraf anlaşması niteliğinde olacağından, bu kurallarda yer alan prosedürlerin de aşağıda açıklanacak olan hukuka uygun olduğu ölçüde uygulanabileceğini belirtmekte fayda vardır.

²⁴ Pekcanıtez, Yeşilırmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özekes, s. 1092.

Taraflar, çok taraflı tahkimi meydana getirebilecek olan usuli kurumlara uygulanacak hukuku açıkça seçmişlerse, bu konular tarafların açıkça seçtiği hukuka tabi olacaktır. Ancak, tahkim anlaşmaları bazen çok taraflı tahkime ilişkin özellikli düzenlemeler içerseler de, bu usuli kurumların tabi olacağı hukuk için çoğunlukla özel bir seçim barındırmazlar.²⁵

Tarafların bu usuli kurumların tabi olacağı hukuku açıkça seçmemeleri halinde ise bu kurumlara tahkim yeri hukuku uygulanacaktır. Zira, bu kurumlar, tahkim yargılamasının usulüne ilişkindir ve tahkim yargılamasının usulü, tahkim yeri hukukuna tabidir.²⁶

Bununla birlikte, tarafların tahkim anlaşmasındaki özellikli düzenlemelerinin uygulanıp uygulanmayacağı, uygulanacaksa ne ölçüde uygulanacağına ilişkin hukuk, tahkim anlaşmasının esasına uygulanacak hukuk olup, tahkim anlaşmasının esasına uygulanacak hukuk hakkında aşağıda İkinci Bölüm’de daha detaylı açıklamalarda bulunulacaktır.

B. Dava Arkadaşlığı

Dava arkadaşlığı, birden fazla kişinin davacı olarak aynı davayı yöneltmeleri veya birden fazla kişinin davalı olarak aynı davaya taraf gösterilmesi durumunda gerçekleşir. Dava arkadaşlığı mecburi olabileceği gibi ve ihtiyari de olabilir.²⁷

1. İhtiyari Dava Arkadaşlığı

Türk hukukunda ihtiyari dava arkadaşlığı HMK’nın 57 ve 58. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre çeşitli şartların varlığı halinde birden çok kişi davacı sıfatıyla bir kişiye dava yöneltebileceği gibi, bir davacı tarafından da dava arkadaşı olan birden fazla kişiye karşı birlikte dava açılabilir.²⁸ Bu şekilde açılan davada, her bir dava arkadaşının davası veya onlara yöneltilen dava diğer davadan bağımsızdır ve bu nedenle bu davalar hakkında ayrı ayrı karar verilir.²⁹ Bu şekilde birden fazla dava,

²⁵ Born, s. 2768.

²⁶ *ibid.*

²⁷ Kuru, Arslan, Yılmaz, 43. Bölüm, s. 474; Pekcanitez, Yeşilırmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özekes, s. 685.

²⁸ Pekcanitez, Yeşilırmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özekes, s. 686.

²⁹ Kuru, Arslan, Yılmaz, 43. Bölüm, s. 486.

yalnızca tek bir prosedürde yürütölür. Birden fazla kişinin ihtiyari dava arkadaşı olabilmek için;

- A. Dava konusunun (elbirliğıyle mülkiyet haricinde) ortak olması,
- B. Bir hak veya borcun ortak bir işlemle doğmuş olması veya
- C. Dava konusu maddi vakıalarla hukuki sebeplerin aynı veya benzer nitelikte olması

yeterlidir.

İhtiyari dava arkadaşlığı ile birden fazla dava birlikte görölerek zaman ve masraftan tasarruf ile çelişkili kararların önlenmesi amaçlanmaktadır.³⁰

Özellikle tek bir sözleşmeye birden fazla kişinin taraf olduğı durumlarla, birden fazla sözleşme ile tek bir amacın hedeflendiğı durumlarda ihtiyari dava arkadaşlığı gündeme gelebilmektedir.

Pratik bir ihtiyacın yansıması olarak devlet yargılamaları için öngörölün ihtiyari dava arkadaşlığına uyuşmazlıkların tahkimle çözölmesinin öngörölldüğü durumlarda da ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Nitekim, yukarıda verilen örneklerden, iş sahibinin hem mühendise hem de yükleniciye dava açmak zorunda kaldığı ihtimalde, davalara konu maddi vakıa ve hukuki sebeplerin birbiriyle aynı veya benzer olduğı gözetildiğinde, davacı iş sahibinin yüklenici ve mühendise karşı ihtiyari dava arkadaşı birlikte davalılar olarak bir tahkim davası başlatmasında durum böyledir.

İhtiyari dava arkadaşlığı, tahkimde de (tarafların iradesi başta olmak üzere, çeşitli diğ er şartlar da sağlandığı takdirde) uygulama alanı bulabilecektir.³¹

Aşağıda açıklanacak olan davaların birleştirilmesi ve ihbar ile müdahaleye karşın, dava arkadaşlığı hususu kurumsal tahkim merkezlerinin tahkim kurallarında açıkça düzenlenmemiştir. Fakat, tahkim kurallarında, tahkim talebinde birden fazla davacı veya davalıya yer verileceğı düzenlenerek, esasında dava arkadaşlığı kurumunun tahkimde de uygulanabileceğı kabul edilmiştir. Örneğ in, Milletlerarası Ticaret Odası

³⁰ Kuru, Arslan, Yılmaz, 43. Bölüm, s. 474; Pekcanitez, Yeşilırmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özekes, s. 687.

³¹ Keser, s. 220; Işık, s. 361, Ziya Akıncı, **Milletlerarası Özel Hukukta İnşaat Sözleşmeleri**, Dokuz Eylöl Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1996 (İnşaat 1), s. 205.

(ICC) Tahkim Kuralları'nın³² ikinci maddesi, ikinci bendinde bu husus aşağıdaki ifadeyle açıkça belirtilmiştir:

“ “davacı” bir veya birden fazla davacıyı, “davalı” bir veya birden fazla davalıyı [...] içerir;”

Yine ICC Tahkim Kuralları'nın, hakem kurulunun teşkilini düzenleyen 12. maddesinin 6. fıkrasında;

“Birden fazla davacı veya davalının varlığı halinde ve uyuşmazlık üç hakeme sevk edilmişse davacılar kendi aralarında ve davalılar da kendi aralarında anlaşarak müştereken Madde 13'e göre onaylanmak üzere birer hakemi aday gösterirler.”

denilerek birden fazla davacı veya davalının dava arkadaşı olarak tahkim yargılamasına taraf olabileceği kabul edilmiştir. İstanbul Ticaret Odası Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi (İTOTAM) Tahkim Kuralları'nın³³ ikinci maddesi de ICC Tahkim Kuralları'ndaki gibi, davacı ve davalının birden fazla olabileceğini düzenleyerek, dava arkadaşlığının İTOTAM Tahkim Kuralları'na tabi tahkimlerde uygulanabileceğini öngörmektedir.

2. Mecburi Dava Arkadaşlığı

Mecburi dava arkadaşlığında davanın birden fazla davacı tarafından açılması veya birden fazla davalıya yöneltilmesi maddi hukukun gereğidir. Maddi hukuka göre davacı veya davalıların tamamı hakkında tek bir hüküm şartsa, mecburi dava arkadaşlığı vardır. Burada, davanın tarafları, tarafların iradesine bırakılmamıştır.³⁴ Yani, maddi hukuka göre dava arkadaşı sayılan kişilerden biri tek başına dava açamayacağı gibi, bunlardan yalnızca birinin davalı gösterilerek dava açılması da mümkün değildir.³⁵

³² ICC Tahkim Kuralları için bkz. icc.tobb.org.tr/icc-tahkimkullari.php (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

³³ İTOTAM Tahkim Kuralları için bkz. itotam.com/Dosyalar/2021/TAHK%C4%B0M_2021.pdf (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

³⁴ Kuru, Arslan, Yılmaz, 43. Bölüm, s. 474 vd.; Pekcanitez, Yeşilirmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özekes, s. 703.

³⁵ Pekcanitez, Yeşilirmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özekes, s. 703.

Mecburi dava arkadaşlığının da, ihtiyari dava arkadaşlığında olduğu gibi, tarafların tahkim iradelerinin varlığı tespit edildikten sonra tahkim alanında uygulama alanı bulabilmesi mümkündür.³⁶ Ancak, önemle belirtmek gerekir ki, tahkim yargılamasında mecburi dava arkadaşlığı bakımından tarafların tahkim rızası tespit edilirken, mecburi dava arkadaşı olması gereken kişilerin tamamının tahkim iradesinin bulunması uyuşmazlığın tahkimle çözülebilmesi için şarttır. Aralarında tahkim anlaşması bulunan tarafların uyuşmazlığı tahkimle çözülürken, tahkim anlaşmasına taraf olmayan mecburi dava arkadaşının yargılama dışında bırakılması mümkün değildir. Böyle durumlarda tahkim anlaşmasının uygulanamaz olması nedeniyle uyuşmazlığın yetkili devlet mahkemesinde çözülmesi gerekecektir.³⁷

3. Davaların Birleştirilmesi

Devlet mahkemelerinde görülen yargılamalarda, halihazırda açılmış olan birden fazla davanın birleştirilebilmesi mümkündür. Türk hukukunda bu durum HMK'nın 166. maddesinde düzenlenmiştir. Mezkur maddeye göre açılmış olan birden fazla dava, davaların arasında bağlantı bulunması halinde, yargılamanın her aşamasında birleştirilebilecektir.

Davaların arasında bağlantı bulunmasından kasıt, dava sebeplerinin aynı veya benzer olması veya önce verilen kararın diğerini etkileyecek olmasıdır.³⁸

Görüleceği üzere, davaların birleştirilmesi sebepleri ile, ihtiyari dava arkadaşlığının sebepleri birbiriyle hemen hemen aynıdır. Her iki kurumda da dava sebeplerinin, yani maddi vakıa ve hukuki sebeplerin aynı veya benzer olması halinde uyuşmazlığın tek bir prosedürde tamamlanabilmesi öngörülmüştür.

³⁶ Işık, s. 366; Akıncı, İnşaat 1, s. 204.

³⁷ “Asıl borçlu ile ipotek veren ipotek borçlusu farklı kişiler ise, ipotekli takibe; hem ipotek borçlusu hem de asıl borçlu hakkında geçilmesi gerekir. Bu kişilerden biri hakkında tahkim şartı uygulanamaz ise diğeri hakkında da tahkim şartı uygulanamaz.” Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, E. 2011/2295 K. 2011/6187, T. 05.05.2011, (Çevrimiçi), kazanci.com, E.T. 13.12.2024; Pekcanitez, Yeşilirmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özkes, s. 2705; Akıncı, İnşaat 1, s. 205; A. İpek Sarıöz Büyükalp, Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkim Anlaşmasının Geçerliliği Konusunda Karşılaşılan Bazı Usul Hukuku Sorunları Hakkında Değerlendirmeler, **Tahkim Anlaşması**, Ed. Hatice Özdemir Kocasakal, Süheyla Balkar, On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 207.

³⁸ Pekcanitez, Yeşilirmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özkes, s. 1432.

İhtiyari dava arkadaşlığı ile davaların birleştirilmesi arasındaki fark ise bunların uygulama zamanındadır. İhtiyari dava arkadaşlığı kurumu henüz dava açılırken, davacı(lar)ın faydalanabileceği bir kurumdur. Davalı(lar)ın, ihtiyari dava arkadaşlığı kurumunu işletebilmesi bu nedenle, pratik olarak mümkün değildir.

Davaların birleştirilmesi ise davalar açıldıktan sonra, yargılama süreci içerisinde işletilebilen bir kurumdur. Bu nedenle davaların birleştirilmesinden davacı(lar) gibi, davalı(lar) da faydalanabilecektir.

Devlet mahkemeleri önünde görülen yargılamalarda, davaların birleştirilebilmesi için tarafların aynı olması şart değildir.³⁹ Bu da davaların birleştirilmesi kurumunun doğası gereğidir. Bir davanın kararının, diğer bir davada verilecek olan kararı etkilemesi için, davaların taraflarının aynı olması şart değildir. Yine tarafları farklı olan davaların da sebepleri, yani dava konusu maddi vakıaları aynı veya benzer olabilir. Bu nedenle, davaların birleştirilmesi usulünde de çok taraflı yargılamalar gündeme gelebilir.

İhtiyari dava arkadaşlığı gibi, tahkimde de davaların birleştirilmesi, aynı nedenlerle, sık sık gündeme gelebilmektedir. Fakat tahkimin doğası gereği, davaların birleştirilmesi usulü, tahkim kurallarında düzenlenmiştir. Bunun esas nedeni, tahkim yargılamasında tabi hakim ilkesinin yer bulmaması, hakem heyetinin taraflarca atanabilmesi ve her bir farklı tahkim yargılamasına farklı bir hakem heyetinin atanması ve buna paralel olarak her bir hakem heyetinin yetkisinin atandığı dava ile sınırlı olmasıdır.

Bu nedenle, davaların birleştirilmesi talebi hakkında karar vermeye kimin yetkili olduğu, davaların birleştirilmesi halinde hakem heyetinin nasıl teşkil edileceği gibi hususlar tahkim kurallarında, dava arkadaşlığının aksine, görece ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Tahkim kurallarındaki bu düzenlemeler bu çalışmanın daha aşağıdaki kısımlarında ayrıntılı olarak incelenecektir.

³⁹ *Ibid.*

4. Davanın İhbarı ve Davaya Müdahale ile Tahkimde Taraf Ekleme

Devlet mahkemesi önünde açılmış bir davanın, üçüncü bir kişiye ihbarı ile bu davaya üçüncü kişilerin müdahale etmesi de mümkündür.

Davanın ihbarı Türk hukukunda HMK'nın 61. maddesi ve devamında düzenlenmiştir. Buna göre ihbar yalnızca davayı kaybettiği takdirde kaybeden tarafın zararını rücu edeceği veya kendisine rücu edebilecek kişi tarafından, bu üçüncü kişiye karşı yapılabilir. Bu durumda ihbar edilen kişi, davayı kimin kazanmasında onun yararı varsa, onun yanında davaya katılabilir. Davaya katılmayı seçen üçüncü kişinin durumu, fer'i müdahil ile aynıdır.⁴⁰

Davaya taraf olarak gösterilmeyen herhangi bir kişi de dava kendisine ihbar edilmese dahi, davayı kazanmasında yarar gördüğü tarafın yanında davaya müdahale edebilir. Buna fer'i müdahale denir.⁴¹

Fer'i müdahale ve ihbar durumunda davaya katılan üçüncü kişi hakkında hüküm verilemez. Ancak fer'i müdahil veya ihbar edilen taraf, yanında davaya katıldığı taraf ile arasındaki rücu ilişkisinde, katıldığı davadaki hükmün hukuken yanlış olduğunu ileri süremez; yani bu kararla bağlı olur.⁴² Üçüncü kişi, yanında davaya katıldığı tarafın yararına iddia ve savunmalarını ileri sürebilecek, bu kapsamda dosyaya delil sunabilecektir.⁴³

Asli müdahalede ise dava konusu hak veya şey üzerinde hak iddia eden üçüncü bir kişinin doğrudan yargılamanın halihazırdaki taraflarına karşı, aynı mahkemede bir dava açması durumuyla karşılaştırılır.⁴⁴ Burada, asli müdahil, yargılamanın mevcut taraflarına karşı ayrı bir dava açtığından, yargılama sırasında taraflardan bağımsız hareket eder ve yargılama sonunda asli müdahilin davası hakkında da karar verilir.⁴⁵

⁴⁰ Pekcanitez, Yeşilırmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özekes, s. 719.

⁴¹ *ibid.*

⁴² Kuru, Arslan, Yılmaz, 45. Bölüm, s. 496.

⁴³ *ibid.*

⁴⁴ Kuru, Arslan, Yılmaz, 45. Bölüm, s. 498; Pekcanitez, Yeşilırmak, Akkan, Taş Korkmaz, Özekes, s. 772.

⁴⁵ *ibid.*

Pratik bir ihtiyacın neticesi olarak meydana gelen ihbar ve müdahale kurumlarının tahkim davalarında da işletilmesi gündeme gelebilir.⁴⁶ İhbar ve müdahale kurumları, tahkim kurumlarının tahkim kurallarında da düzenlenmiştir. Bu kurallarda ve tahkim pratiğinde ihbar ve müdahale kurumları “taraf ekleme” (*joinder*) olarak nitelendirilmiş ve özellikli kurallara bağlanmıştır. Bunun sebebi, dava arkadaşlığından farklı ama davaların birleştirilmesine paralel olarak, ihbar ve müdahale kurumlarının yalnızca halihazırda dava açıldıktan sonra işletilebilmesi ve yine bu nedenle hakem heyetinin teşkili ve benzer hususların ayrıca düzenlenmesi ihtiyacıdır.

Tahkim yargılamasının sözleşmesel niteliği dolayısıyla, ihbar ve müdahale kurumlarının tahkim yargılamalarında işletilip işletilemeyeceği tartışma konusu olmakla birlikte, tartışmaların odağı, çok taraflı tahkimde taraf iradesinin tespiti bakımından özel bir inceleme gerektirdiği noktasında toplanmaktadır.⁴⁷ Bu bakımdan, tarafların aynı tahkim yargılamasına taraf olma iradeleri tespit edildiği takdirde, ihbar ve müdahale kurumlarının tahkimde de işletilebileceği konusunda doktrin fikir birliği içerisindedir.⁴⁸ Yalnızca Akıncı, müdahale kurumu bakımından, tahkim yargılamasının sözleşmesel niteliğine de dikkat çekerek, tahkim yargılamasının orijinal taraflarının rızası hilafına üçüncü bir kişinin tahkim yargılamasına müdahale edemeyeceği görüşündedir.⁴⁹

Kanaatimizce, tarafların tahkim iradesi tespit edildikten sonra, sırf uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözülüyor olması nedeniyle, devlet mahkemesi önünde işletilebilen usuli kurumların tahkim yargılamasında işletilememesi kabul edilmemelidir. Zira, yukarıda da açıklandığı üzere, bu usul hukuku kurallarının nihai amacı da uyuşmazlığın adil bir şekilde, isabetli bir kararla çözülmesini sağlamaktır. Tahkimin

⁴⁶ Işık, s. 352 vd.; Akıncı, İnşaat 1, s. 206 vd.; Keechang Kim / Jason Mitchenson, Voluntary Third-Party Intervention in International Arbitration for Construction Disputes: A Contextual Approach to Jurisdictional Issues, **Journal of International Arbitration**, Sayı 30, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 05.12.2024 s. 407; Julian Lew / Loukas Mistelis / Stefan Kröll, **Comparative International Commercial Arbitration**, Kluwer Law International, Lahey, 2003, (Çevrimiçi) kluwerarbitration.com, E.T. 01.12.2024, s. 389 vd.

⁴⁷ Pelin Akın, **Uluslararası Tahkimde Çok Taraflılık**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVIII, Y. 2014, S. 3-4, s. 333-336.

⁴⁸ Rasih Yeğengil, **Tahkim**, İstanbul, 1974, s.296-297; Saim Üstündağ, **Medeni Yargılama Hukuku**, C.III, Yayıncılık Matbaası, İstanbul, 1997, s.964-965.

⁴⁹ Akıncı, İnşaat 1, s. 208 vd.

sözleşmesel yönü, yargılama neticesinde isabetsiz bir karar verilmesine gerekçe teşkil etmemelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK TARAFLI TAHKİMDE TARAFLARIN RIZASI

I. Genel Olarak

Tahkim, uyuşmazlıkların devlet mahkemeleri yerine, hakem olarak nitelendirilen üçüncü kişilerce, bağlayıcı olarak çözülmesini ifade eder. Tahkim, kanunla düzenlenen durumlarda zorunlu bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olabileceği gibi kanunla izin verilen durumlarda ve yine kanunla izin verilen kişilerce iradi bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak da kararlaştırılabilir. İradi tahkimde taraflar uyuşmazlıklarının tahkim yoluyla çözülmesini tahkim anlaşması ile kararlaştırır. Bu tahkim anlaşması, taraflar arasındaki uyuşmazlığın tahkimle çözülebilmesinin en temel dayanağını teşkil eder.⁵⁰

Tahkimin iradi ve istisnai niteliği dolayısıyla bir kişinin bir tahkim yargılamasına taraf olabilmesi için, tahkim yargılamasının tarafları arasında bir tahkim anlaşması bulunması gerekir. Tarafların tahkim anlaşmasında barındırdığı iradeye, tahkim iradesi denir.⁵¹

Sözleşme serbestisi ilkesi kapsamında ve tarafların birbirine uygun irade beyanıyla kurulan tahkim anlaşmaları da birer anlaşmadır ve bu nedenle taraflar için hak (uyuşmazlığın çözümü için tahkime başvurma hakkı) ve borçlar (uyuşmazlığın çözümü için devlet mahkemelerine başvurmama borcu) doğurur.⁵²

Taraflar arasında geçerli bir tahkim anlaşmasının var olmaması evrensel olarak yerel mevzuatlarda hakem kararının iptali için bir sebep olarak düzenlenmiştir. Türk tahkim mevzuatı dahil birçok yerel mevzuata dayanak olan UNCITRAL Model Kanunu'nun⁵³

⁵⁰ Born, s. 71; Redfern/Hunter, para. 2.01; Lew/Mistelis/Kröll, s. 129; Ziya Akıncı, **Milletlerarası Tahkim**, 6. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021 (Tahkim), s. 144; Cemal Şanlı, **Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, Beta Yayınları, 8. Bası, İstanbul, 2023 s. 325.

⁵¹ Redfern/Hunter, para. 2.02.

⁵² Emre Esen, **Uluslararası Ticari Tahkimde Tahkim Anlaşmasının Üçüncü Kişilere Teşmili**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.12.

⁵³ UNCITRAL Uluslararası Ticari Tahkim Model Kanunu'nun 2006 değişikliklerinin İngilizce metni için bkz. (Çevrimiçi), https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf (E.T.: 23.11.2024).

34/2-a(i) maddesinde tahkim anlaşmasının geçersizliği hakem kararının iptali için bir sebep olarak düzenlenmiştir.

Türk hukukunda da hem HMK'nın 439/2-a maddesine hem de Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun⁵⁴ (MTK) 15/A/2-1(a) maddesine göre taraflar arasındaki tahkim anlaşması geçersizse hakem kararı iptal edilebilecektir.

1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında New York Konvansiyonu'nun (New York Konvansiyonu)⁵⁵ 5/1-a maddesine göre de taraflar arasındaki tahkim anlaşması geçersizse hakem kararının tanınması veya tenfizi reddedilebilecektir. Birleşmiş Milletler'e üye olan 193 devletten, 172 tanesinin tarafı olduğu⁵⁶ New York Konvansiyonu, hakem kararlarının tenfizi şartları açısından evrensel olarak uygulanan bir uluslararası sözleşmedir ve bu nedenle hakem kararlarının uluslararası icrasının yegane dayanağı konumuna gelmiştir.⁵⁷

Tahkim iradesi çoğu zaman uyuşmazlığa konu sözleşmede yer alan bir tahkim anlaşması şeklinde tezahür eder.⁵⁸ Fakat, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, uluslararası ticaretin kolaylaşması ve sair nedenlerle, bir işin yapılması için ikiden fazla tarafı alakadar eden birden fazla sözleşme yapılmış olabilir. İşte böyle iş ilişkilerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü, birden fazla sözleşmeyi alakadar edebilir ve ikiden fazla tarafın katılımını gerektirebilir. Bu gereklilik Birinci Bölüm'de ayrıntısıyla açıklanmıştır.

Yine Birinci Bölüm'de çok taraflı tahkimin usuli olarak hangi kurumların işletilmesi suretiyle meydana gelebileceği açıklanmış, bu kapsamda dava arkadaşlığı, davaların birleştirilmesi, ihbar ve müdahale kurumları ile tahkimde taraf ekleme incelenmiştir. Birinci Bölüm'de de açıklandığı üzere, kurumsal ve ad hoc tahkim kuralları davaların

⁵⁴ RG: 21.06.2001 – 24453.

⁵⁵ Türkiye 1991 yılında New York Konvansiyonuna taraf olmuştur, RG: 21.5.1991 – 20877. New York Konvansiyonu'nun İngilizce metni için bkz. [newyorkconvention.org/text](https://www.newyorkconvention.org/text), (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025. New York Konvansiyonu'nun Türkçe metni için bkz. adb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/612021141817Newyork%20Konvansiyonu%20T%C3%BCrk%C3%A7e.pdf, (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

⁵⁶ New York Konvansiyonu'na taraf ülkelerin listesi için bkz. <https://www.newyorkconvention.org/contracting-states>, (Çevrimiçi), E.T. 25.11.2024.

⁵⁷ Emmanuel Gaillard / John Savage, **Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration**, Kluwer Law International, 1999, s.123.

⁵⁸ Redfern/Hunter, para. 1.21.

birleştirilmesi ile taraf ekleme hususunda özellikli kurallar barındırmakla birlikte, dava arkadaşlığı konusunda, hakemlerin atanması usulü hariç, herhangi bir hüküm barındırmamaktadır.

İkiden fazla tarafı ve birden fazla sözleşmeyi barındıran uyumsuzlukların çözümünde, tarafların tahkim iradesinin tespiti önemli bir sorun teşkil etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak birden fazla sözleşme ve ikiden fazla tarafı içeren sözleşme modelleri, sektörden bağımsız olarak, soyut kavramlar çerçevesinde sınıflandırılacaktır. Akabinde tarafların tahkim iradesinin tespiti etraflıca açıklanacaktır. Son olarak ise tahkim iradesinin gerekli olmayabileceği, çok taraflı tahkimin mahkeme kararıyla gündeme gelebileceği istisnai örnekler açıklanacaktır.

II. Çok Taraflı Tahkime Yol Açan Sözleşme Modelleri

Yukarıda açıklandığı üzere, özellikle uluslararası ticaretin yaygınlaşması ve gelişmesiyle birlikte ticaret hayatında bir işin yapılması için ikiden fazla tarafı ilgilendiren birden fazla sözleşme yapılabilmektedir. Böyle durumlarda ortaya çıkan uyumsuzluğun çözümü, birden fazla sözleşmeyi ve ikiden fazla tarafı ilgilendirdiğinde tarafların tahkim iradesinin tespit edilebilmesi için öncelikle taraflar arasındaki ilişkinin çözülmesi gerekmektedir.

Pratikte birden fazla sözleşme ve ikiden fazla tarafı oluşturan iş modelleri zincirleme ve ağ sözleşmeler olarak ikiye ayrılabilir. Aynı iş modelinde hem zincirleme hem ağ sözleşme modellerinin birlikte bulunması da mümkündür. Çalışma konusunun pratik yansımalarının anlaşılabilmesi adına aşağıda zincirleme ve ağ sözleşme modelleri açıklanmaktadır.

A. Zincirleme (Dikey) Sözleşmeler

Zincirleme sözleşmeler, çoğunlukla aynı yükümlülüğün farklı sözleşmelerle devri durumunda ortaya çıkar.⁵⁹ Böyle durumlarda aynı yükümlülüğün, farklı taraflar, farklı sözleşmelerden, farklı kişilere karşı sorumludurlar. Böylelikle aynı sorumluluk, adeta bir zincir oluşturan sözleşmeler ile devredilmektedir; aynı iş için A'nın B ile, B'nin C

⁵⁹ Keechang / Mitchinson, s. 409-410.

ile, C'nin de D ile sözleşmeler yapması durumunda aynı yükümlülük bir zincir halinde B'den D'ye kadar devredilmektedir.

Kapsamlı inşaat projelerinde, bütün inşaat işini yüklenen yüklenicinin, inşaatın bir kısmını, örneğin, bir liman inşaatında özel dalgıçlık bilgisi gerektiren su altı temizlik işlerini başka bir yükleniciye yaptırmasında durum böyledir. Alt-yüklenici esas yükleniciye, yüklenici de iş sahibine karşı su altı temizlik işlerinin tam ve zamanında yapılmasından sorumludur.

Yine, bir malın birden fazla aracı aracılığıyla bir alıcıya satımı, yani zincirleme satış sözleşmelerinde de durum böyledir. Her bir satıcı, kendi alıcısına karşı aynı malı ayıpsız ve zamanında teslim etmekten sorumludur.

Zincirleme sözleşmelerde çalışma konusu bakımından önem teşkil eden husus, zincirin halkalarını oluşturan sözleşmelerin birbirinden bağımsız olması, yani aynı yükümlülük nedeniyle bir tarafın diğer sözleşme tarafları ile arasında sözleşme bulunmadığı için bunlara karşı sorumlu olmamasıdır. Bunun bir neticesi olarak da bir sözleşmenin tarafı, diğer sözleşmelerin yapıldığını veya yapılacağını ve diğer tarafını bilmeyebilir. Bu hususların hepsi, tahkim iradesi bakımından özellik taşımaktadır. Bu özellikli durumlar aşağıda incelenecektir.

B. Ağ Oluşturan (Yatay) Sözleşmeler

Ağ oluşturan sözleşme modelinde ise, zincirleme sözleşmedeki gibi aynı yükümlülük farklı sözleşmelerle devredilmez. Bunun yerine aynı projenin birbirini ilgilendiren farklı yükümlülükleri, farklı sözleşmelerle, farklı taraflara devredilir.⁶⁰

Yine, büyük bir inşaat projesinde iş sahibi tarafından yüklenici ile yapılan sözleşme ile inşaat işlerinin yükleniciye devri ile üçüncü bir kişi ile yapılan tasarım ve yükleniciyi denetlemeye ilişkin sözleşmeler ağ oluşturan sözleşmelere örnek verilebilir.

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere, ağ oluşturan sözleşmelerde aynı yükümlülük A'dan B'ye, B'den de C'ye devredilerek bir zincir oluşturulmaz. Onun

⁶⁰ Keechang / Mitchinson, s. 411.

yerine, A tarafından B'ye ve C'ye farklı sözleşmelerle farklı yükümlülükler verilir. Bu sözleşmeler aynı şekilde çoğaldığı takdirde, sözleşmesel ilişkiler bir zincir gibi tek çizgi halinde değil, bir ağ gibi genişleyerek ilerleyecektir.

Ağ oluşturan sözleşme modelinin, zincir sözleşmeden farkı ise tarafların, ağı teşkil eden diğer sözleşmelerin yapıldığını veya yapılacağını bilmeleridir. Nitekim, tasarım yükümlülüğü kendisine verilmeyen bir yüklenicinin, tasarım için başka bir kişiyle sözleşme yapılacağını bilmesi de işin doğası gereğidir. Bu durum tarafların tahkim iradesini belirlerken özellikli önem taşımaktadır.

III. Çok taraflı Tahkimde Tahkim İradesinin Tespiti

Hem zincir hem de ağ oluşturan sözleşmelerde, çok taraflı tahkim için karşılaşılan en büyük sorun, tarafların tamamının taraf olduğu tek bir sözleşme (dolayısıyla tahkim anlaşması) olmaması nedeniyle, tarafların tamamının birbirleriyle aynı tahkim yargılamasına taraf olma iradesinin geçerli bir şekilde var olup olmadığına ilişkindir.

Tarafların bu yöndeki iradesinin tespitinde seçilen tahkim kuralları, sözleşmenin yapısı, anlaşmaların birbiriyle uyumlu olması gibi çeşitli hususlar değerlendirilmelidir.

Bu kapsamda, bu bölümde ilk olarak tarafların iradelerinin tespitine ve bu iradenin geçerliliğine uygulanacak olan hukukun nasıl tespit edileceği açıklanacak, akabinde de tahkim iradesinin yorumuna uygulanan kurallar incelenecektir. Sonrasında çok taraflı tahkim özelinde, tahkim iradesinin neleri barındırması gerektiği açıklanacak ve çeşitli tahkim kuralları ve somut olayın şartları özelinde tahkim iradesinin var olup olmayacağı incelenecektir. Son olarak ise tahkim iradesinin şekil bakımından geçerliliği irdelenecektir.

A. Tahkim İradesinin Tespitine ve Geçerliliğine Uygulanacak Hukuk

İki den fazla tarafın, çok sözleşmeli bir model inşa etmesi halinde, tarafların tamamının aynı tahkim davasına taraf olabilmesi için, tarafların iradesinin bu yönde olması gerekir. Bu bakımdan yapılması gereken iş, tarafların tahkim anlaşmaları başta olmak üzere halin şartları değerlendirilerek, tarafların iradesinin tespit edilmesi; yani bir anlaşmanın varlığı ve yokluğunun tespitidir. Görüleceği üzere, tarafların tahkim iradesinin tespiti, tahkim hukukunun sözleşmesel yanıyla ilgilidir. Bu nedenle,

tarafların çok taraflı tahkim iradesinin varlığı veya yokluğunun tespiti, bu husus tahkim anlaşmasının esasına uygulanacak hukuka tabi olacaktır.⁶¹

Tahkim anlaşmasının esasına uygulanacak hukukun tespiti farklı ülkelerde farklı düzenlemelere ve kurallara tabidir. Çoğunlukla, tarafların, tahkim anlaşmasının esasına uygulanması için açık veya zımni bir anlaşmaları varsa bu hukukun uygulanacağı, aksi takdirde tahkim anlaşmasıyla en sıkı ilişkili olan hukuk olarak tahkim yeri hukukunun uygulanacağı kabul edilmektedir.⁶² Bazı ülkelerde, tahkim anlaşmasının esasına uygulanacak hukukun tespitinde, *in favorem validatis* ilkesi de uygulanarak, hangi hukuk uygulandığı takdirde uyuşmazlık tahkimde çözülecekse, tahkim anlaşmasının esasına o hukukun uygulanması gerektiğine yönelik düzenleme ve kararlar da mevcuttur.⁶³

Türk hukukunda da MTK'nın 4. maddesinin üçüncü fıkrasına göre de tahkim anlaşması, tarafların seçtiği hukuka, yoksa Türk hukukuna tabi olacaktır.

B. Tahkim İradesinin Yorumlanmasına İlişkin Kurallar

Yukarıda açıklandığı üzere, tahkim anlaşmaları da taraflar için hak ve borç doğuran anlaşmalardır. Bu bakımdan tahkim anlaşmaları da, diğer anlaşmalar gibi tarafların ortak iradeleri ile kurulur. Tarafların tahkim iradesi ile bu iradenin kapsamının tespiti de tarafların iradelerinin tespiti ile mümkün olabilecektir.

Tarafların iradelerinin tespiti bakımından başvuru kuralları, uygulanacak hukuka göre değişiklik arz edebilmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere, tarafların tahkim iradesinin tespiti ile buna ilişkin olarak uygulanacak yorum kuralları, tahkim

⁶¹ Born, s. 2769.

⁶² Ayşe Elif Ulu, “Tahkim Anlaşmasına Uygulanacak Hukukun Tespitinde Zımni Hukuk Seçimi ve Tahkim Anlaşmasının Bağımsızlığı Prensibi”, **Tahkim ve Uygulanacak Hukuk**, Editörler: Ziya Akıncı, Berk Demirkol, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 32.

⁶³ Enka İnşaat Ve Sanayi AS v. OOO Insurance Company Chubb, Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi, Karar Numarası: 38, (Çevrimiçi), supremecourt.uk, E.T. 11.12.2024; Enka İnşaat Sanayi A.S. v. Chubb Russia and others, İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, Dava Numarası: A4/2020/0068, (Çevrimiçi), bailii.org, E.T. 11.12.2024; Sulamérica Cia Nacional De Seguros S.A. and others v. Enesa Engenharia S.A. and others İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, Dava Numarası: A3/2012/0249, T. 16.05.2012, (Çevrimiçi), bailii.org, E.T. 11.12.2024; BCY v. BCZ, Singapur Yüksek Mahkemesi, Karar Numarası: 249, 2016, (Çevrimiçi), nysba.org, E.T. 11.12.2024; Gary B. Born, “The Law Governing International Arbitration Agreements: An International Perspective” **Singapore Academy of Law Journal**, Sayı 26, 2014, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 22.11.2024, s. 841.

anlaşmasının esasına uygulanacak hukuka tabidir. Ancak, uluslararası anlamda kabul görmüş olan ve tahkim anlaşmaları özelinde ayrıca uygulanabilen birtakım yorum kuralları aşağıda açıklanacaktır.

1. Tarafların Gerçek İradelerinin Tespiti ve Dürüstlük Kuralı İlkesi

Tahkim anlaşmaları borçlar hukuku anlamında sözleşme olduklarından, tarafların tahkim iradelerinin tespitine de borçlar hukukundaki yorum kuralları sık sık uygulanmaktadır. Bu kapsamda, tahkim iradesinin tespitinde en sık başvurulanan yöntem, tarafların anlaşmalarında yazan spesifik terim ve kelimelerden ziyade, tarafların gerçek iradelerinin tespitine çalışılmasıdır.⁶⁴

Tarafların gerçek iradelerinin tespitinde ise, sözleşme konusu sektördeki teamüller, sözleşmenin diğer şartları, sözleşme müzakereleri ve sözleşmenin ifası sırasında tarafların tavırları ve diğer beyanları gibi halin bütün şartları değerlendirilmelidir.⁶⁵

Tarafların gerçek iradeleri değerlendirilirken, dürüstlük kuralı da göz önünde bulundurulmalı, bu kapsamda tarafların çelişkili davranışlarla (örneğin, devlet mahkemesinde açılan bir davada tahkim itirazı ileri süren tarafın, daha sonra açılan bir tahkim davasında tahkim anlaşmasının geçersizliğini iddia etmesi) kötü niyetli bir şekilde diğer tarafın aleyhine sonuçlar doğurabilecek işlemlerine izin verilmemelidir.

Tarafların gerçek iradelerinin tespitinde, sözleşmede kullandıkları özel terim ve kelimelere gereksiz önem atfedilmemesi, tahkim iradesinin tespitinde özellikle dikkat edilmesi gereken bir husustur. Zira, tahkim anlaşmaları çoğunlukla, sözleşmenin ekonomik ve ticari ilişki bakımından önemli maddeleri üzerinde anlaşıldıktan sonra, bunlara kıyasla daha az önem atfedilerek, daha özensiz bir şekilde sözleşmelere derç edilmektedir. Bu nedenle tahkim anlaşmalarına doktrinde “gece yarısı şartı” (İng. “midnight clause”) da denmektedir.⁶⁶ Bu özellikleri nedeniyle tahkim anlaşmalarında

⁶⁴ Gaillard/Savage, s. 257, Andrea Marco Steingruber, **Notion, Nature, and Extent of Consent in International Arbitration**, Thesis for the degree of Doctor of Philosophy London, 2009, s. 133.

⁶⁵ Gaillard/Savage, s. 258.

⁶⁶ BCY v. BCZ, Singapur Yüksek Mahkemesi, Karar Numarası: 249, 2016, (Çevrimiçi), nysba.org, E.T. 11.12.2024; Sherlin Tung, The Powers and Duties of an Arbitrator, **Liber Amicorum Pierre A. Karrer**, Kluwer Law International, Ed. Patricia Louise Shaughnessy, Sherlin Tung, 2017, s. 361; Paulo de Tarso Domingues, 'Chapter 4: The Arbitration Agreement', **International Arbitration in Portugal**, Ed. André Pereira da Fonseca, Dário Manuel Lentz de Moura Vicente, et al., Kluwer Law International, 2020, s. 50.

yer alan veya almayan spesifik kelimelerin özel anlamları üzerinde durmak yerine, halin şartları dikkate alınarak tarafların gerçek iradelerinin tespitinin daha isabetli olacağı değerlendirilmektedir.⁶⁷ Bu durum, “sözleşmeden doğan” ve “sözleşme kapsamında doğan” uyuşmazlıkların tahkimle çözüleceğinin öngörülmesi halinde farklı yorumların esas alınmasının iddia edildiği ünlü *Fiona Trust* kararına konu davada tartışılmıştır. Yargılama sonucunda İngiltere ve Galler Yüksek Mahkemesi tarafından, “*tahkim anlaşmasının, ticari amacına uygun bir şekilde*” yorumlanması gerektiği, bu kapsamda tahkim anlaşmasında yer alan terimlerin, aksine ayrı bir gösterge yoksa, tek başına tahkim iradesinin kapsamını daraltamayacağına hükmedilmiştir.⁶⁸

Türk hukukuna göre de tahkim anlaşması yorumlanarak, tarafların tahkim iradesinin kapsamı tespit edilirken, dürüstlük kuralı da göz önünde bulundurularak, tarafların gerçek iradesi tespit edilmelidir. Nitekim, tahkim anlaşmasının sözleşmesel yanı nedeniyle uygulama alanı bulması gereken Türk Borçlar Kanunu’nun⁶⁹ 19. maddesine göre “*Bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde ve yorumlanmasında, tarafların yanlışlıkla veya gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın, gerçek ve ortak iradeleri esas alınır.*”

Yargıtay da uygulamada, tahkim anlaşmasının varlığı ve geçerliliğine ilişkin içtihatlarında, halin tüm şartlarını göz önüne alarak tarafların gerçek iradelerine göre karar verilmesi gerektiğine içtihat etmektedir.⁷⁰

⁶⁷ *ibid.*

⁶⁸ *Yuri Privalov and others v. Fiona Trust Holding Corporation and others*; İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, T. 24.01.2007, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 12.12.2024.

⁶⁹ R.G. 4/2/2011 – 27836.

⁷⁰ “*Bölge Adliye Mahkemesinin yukarıda tarih ve sayısı belirtilen kararı ile somut olayda taraflar arasında yazılı bir sözleşme olmadığı gibi sözleşmenin ifa edilmediği, bir tahkim akdinden söz edebilmek için öncelikle tarafların bu konuda birbirine uygun irade beyanında bulunmaları gerektiği, somut olayda taraflar arasındaki mail teatisinin incelenmesi sonucunda ise, davacı tahkim iradesini bildirmiş olup davalının aynı iradeyi gösterdiğine ilişkin açık veya örtülü bir beyanda bulunmadığı ya da davacının ileri sürdüğü sözleşme koşullarını aynen ifa ederek fiili bir kabul içine girmediği, bu durumda tarafların tahkim sözleşmesi konusunda birbirine uygun irade beyanında bulunduklarının kabul edilemeyeceği, özellikle New York Anlaşması’nın 2. maddesinde “yazılı şekil” koşulunun öngörülmesinin temel nedenlerinden birisinin, tarafların **gerçek iradelerinin** somut olarak belirlenmesi ve güvenli şekilde delillendirilmesi olduğu ve bu şekilde olası ihtilaflarda tarafların hukuki güvenliklerinin sağlanmasının amaçlandığı gözetildiğinde taraflar arasında geçerli bir tahkim sözleşmesinin mevcut olduğunun kabulüne olanak bulunmadığı gerekçesiyle davacı vekilinin istinaf*

2. Tahkim İradesinin Dar Yorumlanması İlkesi

Yukarıda açıklandığı üzere, kural olarak bir uyuşmazlığın çözümü için yetkili merci devlet mahkemeleridir. Bu bakımdan tahkim, iradi olduğu gibi istisnaidir de. Bu nedenle, bazı görüşlere göre, devlet mahkemesinin yetkisini bertaraf ederek, uyuşmazlık çözümünü devletin himayesi dışına taşımak isteyen kişilerini bunu açık ve kesin ifadelerle yapması gerekir. Bu görüşe göre tahkim anlaşmaları dar yorumlanmalı, tahkim iradesi de şüpheye mahal bırakmayacak derecede açık ve kesin olmadığı sürece bu iradeye üstünlük tanınmamalıdır.⁷¹

Yargıtay'ın da bazı kararlarında bu görüşü benimsediğinden bahsedilebilecekse de Yargıtay tahkim iradesinin açık ve kesin olmasını bir yorum kuralı olarak değil, bir geçerlilik şartı olarak uygulamakta ve açık ve kesin olmayan tahkim iradesini yok değil, geçersiz addetmektedir.⁷²

Tahkim iradesinin dar yorumlanması uluslararası uygulamada ise kabul görmemiş olup, tahkimin yaygınlaşması ve hatta teşvik edilmesi neticesinde bu ilkenin artık hemen hemen hiç kullanılmadığı belirtilmektedir.⁷³

3. In Favorem Validitatis Yorum

In favorem validitatis, Latince'de "geçerlilik lehine" manasına gelmektedir. Bu yorum ilkesine göre tahkim anlaşmaları olabildiğince geniş yorumlanmalı ve hangi yorumda uyuşmazlık tahkimle çözülebiliyorsa, o yoruma üstünlük tanınmalıdır.⁷⁴

başvurusunun esastan reddine karar verilmiştir. [...] Temyiz olunan Bölge Adliye Mahkemesi kararının 6100 sayılı Kanun'un 370 inci maddesinin birinci fıkrası uyarınca ONANMASINA,", Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E. 2023/811 K. 2024/3012 T. 18.4.2024 (Çevrimiçi), lexpera.com.tr, E.T. 20.11.2024; Aynı yönde, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E.1981/2726, K. 1981/3508, T. 07.07.1981, (Çevrimiçi), lexpera.com.tr, E.T. 20.11.2024.

⁷¹ Gaillard/Savage, s. 260; Steingruber, s. 136.

⁷² "Dairemiz ve yerleşik Yargıtay içtihatlarında geçerli bir tahkim şartı varlığı veya tahkim anlaşmasının geçerli sayılabilmesi için uyuşmazlığın kesin olarak hakemde çözüleceğinin kararlaştırmış olması gerektiği kesin iradeyi ortadan kaldıran ya da zayıflatan kayıtların tahkim sözleşmesi veya şartını **geçersiz-hükümsüz** kılacağı kabul edilmektedir." Yargıtay 15. HD E.2016/4735 K.2017/259, T. 23.1.2017, (Çevrimiçi) www.lexpera.com.tr, E.T. 15.12.2024.

⁷³ Gaillard/Savage, s. 260; Born, s. 801-802.

⁷⁴ Gaillard/Savage, s. 261-262; Daniel Girsberger / Nathalie Voser, **International Arbitration: Comparative and Swiss Perspectives (Fourth Edition)**, Schulthess Juristische Medien AG, 2021, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 15.12.2024, s. 81.

Bu yorum dayanağını, tarafların geçersiz veya ifası imkansız bir sözleşme akdetmeyeceği şeklindeki yoruma dayandırmaktadır. Buna göre taraflar, uyuşmazlığın tahkimle çözülememesi ihtimalini ortaya çıkaran sorunu, tahkim anlaşması yazılırken öngörebilselerdi, tahkim anlaşmasını, uyuşmazlığın tahkimle çözülebilmesine izin verecek şekilde yazarlardı. Bu nedenle, uyuşmazlığın tahkimle çözülememesini sağlayacak bir yorum, tarafların iradesine de aykırı olacaktır.⁷⁵

C. Çok Taraflı Tahkim Özelinde Tahkim İradesinin İçeriği

Normal şartlar altında tahkim iradesinin varlığı bakımından, uyuşmazlıkların devlet mahkemeleri önünde değil, hakemlerce çözülmesine yönelik irade yeterlidir. Zira normal şartlar altında tahkim anlaşmasının tarafları ve kapsamı açıktır, yalnızca iradenin varlığı soru işareti yaratmaktadır.

Çok taraflı tahkimde ise daha detaylı bir inceleme yapılması gerekebilir. Burada, birleşince bir tahkim iradesi oluşturacak iki alt iradenin varlığını tespit etmek gereklidir.

Bunlarda birincisi *ratione materiae*dir. Bu irade, tahkim iradesinin konusuna, yani hangi uyuşmazlıkların tahkimle çözüleceğine ilişkindir.⁷⁶ Çok taraflı tahkim bakımından, tarafların esasen tarafı olmadığı uyuşmazlıklara ilişkin tahkimlerde de kendilerine yer bulabilmeleri söz konusu olduğundan, *ratione materiae* iradesi özellikli önemi haizdir. Örneğin, bir inşaat projesinde mühendisin, iş sahibi ile yüklenici arasında yapılmış olan ve konusu inşaat olan bir sözleşmeden kaynaklanan tahkime de taraf olmaya yönelik iradesi, tahkim iradesinin *ratione materiae* kısmını teşkil etmektedir.

İkinci irade ise *ratione personaed*ir. Bu irade de tarafların kimlerle aynı tahkim yargılamasında bulunmayı kabul ettiğine ilişkindir.⁷⁷ Çok taraflı tahkimde tarafların,

⁷⁵ Girsberger, Voser, s. 81; Sulamérica Cia Nacional De Seguros S.A. and others v. Enesa Engenharia S.A. and others İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, Dava Numarası: A3/2012/0249, T. 16.05.2012, (Çevrimiçi), bailii.org, E.T. 11.12.2024; BCY v. BCZ, Singapur Yüksek Mahkemesi, Karar Numarası: 249, 2016, (Çevrimiçi), nysba.org, E.T. 11.12.2024.

⁷⁶ Kıyak s. 40; Georg Naegeli / Simon Vorburger, Chapter III: The Award and the Courts, When a Party to an International Arbitration Goes Bankrupt: A Swiss Perspective, **Austrian Yearbook on International Arbitration 2016**, Ed. Christian Klausegger, Peter Klein, et al., Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2016, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024, dn. 8.

⁷⁷ *ibid.*

sözleşme bile yapmadıkları başka kişilerle aynı tahkim yargılamasında yer alabilmesi nedeniyle *ratione personae* iradesi önem teşkil etmektedir. Yukarıdaki örnekten devam etmek gerekirse, mühendisin, inşaat sözleşmesinin konusundan bağımsız olarak, arasında bir sözleşme olmayan yüklenici ile aynı tahkimde bulunmayı kabule yönelik iradesi, tahkim iradesinin *ratione personae* kısmını oluşturmaktadır.

Çok taraflı tahkim özelinde değerlendirilmesi gereken bir diğer husus da tarafların çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen usul hukuku kurumlarının uygulanması yönünde bir iradesinin bulunup bulunmadığı noktasındadır. Yukarıda açıklandığı üzere çok taraflı tahkim; dava arkadaşlığı yoluyla tahkim davası açıldığı andan itibaren söz konusu olabileceği gibi, tahkim davası açıldıktan sonra da davaların birleştirilmesi yahut taraf ekleme yoluyla mümkün olabilecektir.

Doktrindeki birtakım yazarlar tarafından ve uygulamada birtakım mahkeme ve hakem kararlarında, tahkimde davaların birleştirilebilmesi ve taraf ekleme usullerinin işletilebilmesi için, yargılamanın taraflarının, davaların birleştirilmesi yahut taraf ekleme özelinde de bir iradesinin bulunması gerektiği belirtilmiştir. Yani, tarafların, açılacak birden fazla tahkim davasının birleştirilmesi yönünde de iradelerinin olması, davaların birleştirilmesi için şart koşulmuştur.⁷⁸ Bahsi geçen iradenin zımni de olabileceği kabul edilmiştir.⁷⁹

Örneğin önüne gelen bir davada ABD İstinaf Mahkemesi, tarafların tahkim davalarının birleştirilebilmesi için özel hükümler ekleyebileceklerini, bu tür hükümlere özellikle yer vermeyen tarafların davaların birleştirilmesi yönünde de bir iradeleri olmadığını belirtmiştir.⁸⁰

Kanaatimizce bu görüşe katılmak mümkün değildir. Devlet mahkemeleri önünde evrensel olarak kabul edilmiş usuller olan dava arkadaşlığı, davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme usullerini, tarafların sadece tahkim usulünü seçmiş olması nedeniyle anlaşma dahilinden çıkarmış sayılmaları makul bir yorum olmayacaktır. Her ne kadar tahkim yargılaması tarafların iradelerine uygun olarak yürütülecekse de çok taraflı

⁷⁸ Born, s. 2776.

⁷⁹ Born, s. 2777.

⁸⁰ Protective Life Ins. v. Lincoln Nat. Life Ins. Co., ABD 11. Federal Bölge Mahkemesi, 873 F.2d 281, T. 23.05.1989, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 22.11.2024.

yargılamalara sebebiyet verebilen bu usullerin tahkim yargılamasında uygulanması için taraflarca özellikle öngörülmüş olması şartı gerçekçi olmadığı gibi makul de değildir. Tarafların iradelerinin makul bir yorumu, uyuşmazlığın çözümü için gerekli, tahkim yargılaması ile de uyumlu olabilecek her türlü usul hukuku kurumunun uygulanabileceği yönünde olmalıdır. Tarafların, uyuşmazlığın tam anlamıyla çözülememesi yahut yargılamanın daha yavaş veya maliyetli yürütülmesi ile sonuçlanacak bir usul istemeleri de makul değildir. Bu nedenle, ancak tarafların tahkim anlaşmasında açıkça bu usullerin uygulanmayacağını öngörmesi durumunda tahkim yargılamasında bu usullerin uygulanamaması gerekmektedir. Tahkim şartlarının, esas sözleşmenin ticari şartları kararlaştırıldıktan sonra, ticari şartlar gibi uzun uzadıya müzakere edilip her türlü usuli sorun öngörülmeden hazırlandığı da göz önüne alındığında, bu usullerin uygulanabilmesi için tarafların bu usullere tahkim şartında ayrıca yer vermelerinin beklenmesi makul olmayacak, taraflara öngöremeyecekleri ek bir yük getirilmesi manasına gelecektir. Yargılama sırasında meydana gelebilecek her türlü usuli sorunu öngörüp, buna önlem almaları taraflardan beklenemeyeceğinden, çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen usuli kurallar özelinde de bu usullerin tahkim anlaşmasında ayrıca düzenlenmesi beklenmemelidir. Bu nedenle, davaların birleştirilmesi veya taraf ekleme gibi çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen usul kurallarının uygulanabilmesi için, tarafların bu konuda bir iradelerinin olup olmadığı yönünde (tarafların aksine anlaştığı yönünde bir itiraz olmadığı sürece) bir araştırma yapılmasına gerek olmamalıdır.

ABD Federal Temyiz Mahkemesi tarafından verilen bir kararda da davaların birleştirilmesine ilişkin hüküm bulunmayan UNCITRAL Tahkim Kuralları'na göre yürütülen iki tahkim davasının birleştirilmesinin hukuka uygun olduğuna, hakemlerin yargılamayı uygun gördüğü şekilde yönetme yetkisine dayanarak karar verilmiştir.⁸¹

Bu kapsamda, hakemlerin davayı uygun gördükleri şekilde yönetme yetkisi ve hakemlerin, tahkim yeri mahkemesiyle aynı usuli yetkilere sahip olması gerektiği manasına gelen “senkronize yetkinlik doktrini”⁸² (*synchronized competences*

⁸¹ Karaha Bodas Co., L.L.C. v. Perusahaan Pertambangan Minyak Dan Gas Bumi Negara, ABD, 5. Federal Bölge Mahkemesi, 364 F.3d 274, T. 10.12.2002, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 22.11.2024.

⁸² Klaus Peter Berger: Power of Arbitrators to Fill Gaps and Revise Contracts to Make Sense, **Arbitration International**, Volume 17, Issue 1, Ed. William W. Park, (Çevrimiçi),

doctrine) uyarınca davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme usullerinin taraflarca ayrıca ve özellikle düzenlenmesine gerek olmamalıdır.

Pratikte ise, tahkim yargılaması usulünün ayrıntılı olarak düzenlendiği tahkim kurallarına atıfta bulunulması nedeniyle tarafların davaların birleştirilmesi ve taraf eklemeyle ilişkin iradeleri, bu tahkim kuralları inkorporasyon yoluyla tahkim anlaşmasına dahil edildiğinden, bu kuralların yorumu ile sağlanmaktadır.⁸³

D. Tahkim İradesinin Varlığının Tespiti

Çok taraflı uyuşmazlıklarda tarafların çok taraflı tahkim iradesinin tespitinde çeşitli hususların dikkate alınması gerekebilir. Bunlardan ilki, tarafların seçtiği tahkim kurallarında çok taraflı tahkime ilişkin bulunan kurallardır. Bundan ayrıca taraflar arasındaki sözleşme modeli ve tarafların hak ve borçları da tarafların tahkim iradesinin tespitinde önemli rol oynar. Tarafların tahkim iradeleri, tahkim anlaşmalarında bulunduğundan, bu tahkim anlaşmalarının uyumlu olması da tarafların iradesinin yansıtılması bakımından önemli olabilecektir.

Bu kapsamda aşağıda ilk olarak tarafların çok taraflı tahkim iradelerinin tespiti bakımından çeşitli tahkim kuralları incelenecek, ikinci olarak somut olayın şartlarından tarafların tahkim iradelerinin nasıl yorumlanabileceği açıklanacak, son olarak ise tahkim anlaşmalarının uyumluluğu üzerinde durulacaktır.

1. Çok Taraflı Tahkim İradesinin Tahkim Kurallarında Bulunması

tahkim kuralları, çok taraflı tahkimlerde, tarafların tahkim iradesi bakımından önemli olabilecek birtakım düzenlemeler içermektedir. Tahkim kuralları, tarafların anlaşması niteliğinde olup, bu kuralların da tarafların çok taraflı tahkim bakımından iradelerini yansıttığı kabul edilebilir. Bu nedenle aşağıda, tarafların iradeleri bakımından özellik arz edebilecek hususlar barındıran bazı tahkim kuralları, örnek minvalinde incelenecektir.

kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024, s. 10; Christoph Brunner, **Force Majeure and Hardship under General Contract Principles: Exemption for Non-performance in International Arbitration**, Kluwer Law International, 2008, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 15.12.2024, s. 495.

⁸³ Born, s. 2776.

a. UNCITRAL Tahkim Kuralları

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL) Tahkim Kuralları⁸⁴, ad hoc tahkimlerde sıklıkla kullanılmaktadır.⁸⁵ UNCITRAL Tahkim Kuralları, çok taraflı tahkim bakımından çok kısıtlı hükümler içermektedir. UNCITRAL Tahkim Kuralları'nda dava arkadaşlığı bakımından bir hüküm bulunmamakta, ek olarak davaların birleştirilmesi usulü de öngörülmemektedir. Buna mukabil, UNCITRAL Tahkim Kuralları çok kısıtlı durumlarda taraf eklemeye izin vermektedir.⁸⁶

UNCITRAL Tahkim Kuralları'nın, taraf eklemeyi düzenleyen ilgili maddesine göre hakem heyeti yalnızca üçüncü tarafın da aynı tahkim anlaşmasına taraf olması halinde yürümekte olan tahkim yargılamasına bu üçüncü kişiyi dahil edebilecektir. Yani, tarafların tamamının tarafı olmadığı birden fazla sözleşme bulunması halinde, UNCITRAL Tahkim Kuralları'nın lafzı, tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasına taraf olamayacağı yönündedir.

Doktrinde de, UNCITRAL Tahkim Kuralları'nın ilgili hükmü aynı şekilde yorumlanmış, tahkim anlaşmalarında taraf ekleme ve davaların birleştirilmesine ilişkin özellikli hükümler bulunmadığı takdirde, tarafların tamamının taraf olmadığı tahkim anlaşmasına dayanılarak başlatılan bir tahkim anlaşmasının, başka tahkim anlaşmaları gerekçe gösterilerek taraflar bakımından genişletilemeyeceği kabul edilmiştir.⁸⁷

Yine tarafların UNCITRAL Tahkim Kuralları'nı seçmesi durumunda, yukarıda açıklanan düzenlemenin taraf anlaşması kabul edilmesi nedeniyle, tarafların iradelerinin de çok taraflı bir tahkim istemedikleri yönünde olduğu iddia edilebilecektir.

Fakat, tarafların UNCITRAL Tahkim Kuralları'nı seçmesindeki sebep çoğunlukla kurumsal değil, ad hoc tahkim yolunu seçmelerinden kaynaklanmaktadır.⁸⁸ Tarafların,

⁸⁴ UNCITRAL Tahkim Kuralları için bkz. https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/21-07996_expedited-arbitration-e-book.pdf, (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

⁸⁵ Pieters Sanders, Commentary On Uncitral Arbitration Rules, **ICCA Yearbook Commercial Arbitration 1977**, Ed. Pieters Sanders, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 10.12.2024, s. 172 vd.

⁸⁶ Born, s. 2795.

⁸⁷ Born, s. 2769.

⁸⁸ Sanders, s. 172 vd.

UNCITRAL Tahkim Kuralları'nın bütün hükümlerini, özellikle de çok taraflı tahkime ilişkin hükmünü bilerek ve bu bilinçle UNCITRAL Tahkim Kuralları'nı seçmeleri oldukça düşük bir ihtimaldir. Bu bakımdan, halin diğer şartları uyarınca, tarafların tamamının birbirleriyle aynı tahkim yargılamasında bulunma yönünde bir iradesinin varlığı halinde, bu iradeye üstünlük tanınmalı, ve çok taraflı tahkime izin verilmelidir. Bu durumda her ne kadar lafzi anlamda tahkim yargılamasının tarafların anlaşmasına aykırı yürütüldüğü iddia edilebilecekse de, en nihayetinde tarafların uyuşmazlığın etkili bir şekilde çözülmesi yönündeki ve daha üstün tutulması gereken iradesine uygun bir şekilde yargılamanın yürütülmesi ile sonuçlanacaktır. Bu nedenle, halin diğer şartlarından tarafların çok taraflı tahkim iradelerinin varlığının tespit edilebildiği hallerde, tarafların bu iradesine üstünlük tanınması ve UNCITRAL Tahkim Kuralları'na göre yürütülen, çok sözleşmeli ilişkilerden kaynaklanan tahkim yargılamalarında da çok taraflı tahkime izin verilebilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Nitekim her ne kadar UNCITRAL Tahkim Kuralları'nda davaların birleştirilmesini düzenleyen bir hüküm bulunmasa da bu kurallara göre başlatılan iki tahkim yargılamasının birleştirilmesine karar verilen bir olayda, ABD Federal Temyiz Mahkemesi, hakemlerin yargılamayı uygun gördüğü şekilde yönetme yetkisine atıf yaparak hakemlerin kararının hukuka uygun olduğuna karar vermiştir.⁸⁹

b. ICC Tahkim Kuralları

ICC Tahkim Kuralları'nda çok taraflı tahkime ilişkin kuralları 7-10. maddeler arasında düzenlenmiştir. ICC Tahkim Kuralları'na göre birden fazla sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlıkların tek bir tahkimde, çok taraflı yürütülen bir yargılama sonucunda çözülmesi mümkündür.

ICC Tahkim Kuralları'nda tarafların iradesi bakımından özellik arz eden hususlardan ilki, davaların birleştirilmesine ilişkin 10. maddede yer almaktadır. Bu maddeye göre, ICC Tahkim Kuralları'na göre açılmış olan birden fazla davanın birleştirilebilmesi için, ya birleştirilen davalardaki taleplerin tamamının aynı tahkim anlaşmasına

⁸⁹ Protective Life Ins. v. Lincoln Nat. Life Ins. Co., ABD 11. Federal Bölge Mahkemesi, 873 F.2d 281, T. 23.05.1989, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 22.11.2024.

dayanması, ya da tarafların aynı olması gerekmektedir.⁹⁰ Yani, A ile B arasındaki tahkim anlaşmasına dayanılarak başlatılan yargılamayla, B ile C arasındaki yargılamanın birleştirilmesi için, A, B ve C'nin aynı tahkim anlaşmasına taraf olması gerekmektedir. Yoksa, A ile B ve B ile C arasında farklı tahkim anlaşmaları varsa, bu davaların birleştirilmesi mümkün değildir.

ICC Tahkim Kuralları'nın 6. maddesinin 4. fıkrasının birinci bendi de taraf ekleme durumunda, tarafların tamamını bağlayan bir tahkim anlaşmasının mevcut bulunmasını şart koşturmuştur.⁹¹

Bununla birlikte ICC Tahkim Kuralları'nın "Birden Fazla Sözleşme" başlıklı 9. maddesine göre "... *birden fazla sözleşmeden doğan veya birden fazla sözleşme ile bağlantılı olan talepler, Kurallar'a göre bir veya birden fazla tahkim sözleşmesine dayanıp dayanmadığına bakılmaksızın, tek bir tahkim içerisinde ileri sürülebilir.*". Buna paralel olarak ICC Tahkim Kuralları'nın 6. maddesinin 4. fıkrasının ikinci bendinde, tahkim anlaşmalarının birbiriyle uyumlu olduğu durumlarda, "*tahkimin taraflarının tüm taleplerin bir tahkim yargılamasında değerlendirilmesi hususunu kararlaştırmış*" olmaları, tahkim davasının devamı için yeterli görülmüştür.

ICC Tahkim Kuralları'nın yukarıda açıklanan maddeleri genellikle birbirinden bağımsız olarak yorumlanmış ve neticesinde çok taraflı uyuşmazlıklarda, davaların birleştirilebilmesi ve taraf ekleme için tarafların tamamının imzaladığı bir tahkim anlaşmasının varlığının şart koşulduğu yorumlanmıştır.⁹²

Bu yorumun, ICC Tahkim Kuralları'nın ruhuna, bu kuralları seçen tarafların gerçek iradelerine ve tarafların eşitliği ilkesine aykırı olacağı kanaatindeyiz.

İlk olarak, ICC Kuralları'nın bir bütün olarak yorumlanması ve bu kapsamda, çok sözleşmeli durumlar için özellikle getirilmiş olan 6. maddenin 4. fıkrasının ikinci bendi hükmünün taraf ekleme ve davaların birleştirilmesi için de öncelikli olarak uygulanması gerektiği düşüncesindeyiz. Zira 6. maddenin 4. fıkrası da açıkça çok

⁹⁰ Ali Yeşilirmak, **ICC Tahkim Kuralları ve Uygulaması**, On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 57-58; Born, s. 2797.

⁹¹ Yeşilirmak, s. 56.

⁹² Born, s. 2798; Yeşilirmak, s. 55.

sözleşmeli tahkimleri düzenleyen 9. maddeye atıf yapmakta olup, çok sözleşmeli tahkimler için özel nitelikteki bu maddenin öncelikli olarak uygulanması gerekecektir.

Aksi takdirde, davacı ile davalının sahip olduğu usuli haklar da birbirine eşit olmayacak ve tarafların eşitliği ilkesi de zedeleneyecektir. Bunun nedeni, dava arkadaşlığı kurumuna dayanarak davacının çok sözleşmeli ve çok taraflı bir tahkim başlatması mümkünken, davalının yalnızca taraf ekleme ve davaların birleştirilmesi usullerine başvurabilecek olmasıdır. Davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme usullerinde ise, dava arkadaşlığından daha sert şartlar öngörülmesi, davalıyı, davacıya kıyasla daha avantajsız bir durumda bırakacaktır.

Yukarıda açıklanan sebepler, tarafların iradelerinin de dava arkadaşlığı, davaların birleştirilmesi veya taraf ekleme usulleri için farklı şartlar öngörülmemesi yönünde olması gerektiğini destekler niteliktedir. Zira kimse, davalı olduğu takdirde karşı tarafının kendisinden daha geniş haklara sahip olacağı bir tahkim anlaşmasına rıza göstermez.

Bu nedenle, tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasında bulunmaya rıza gösterdiğinin kabul edilebildiği durumlarda, ICC Tahkim Kuralları uyarınca bunun hem dava arkadaşlığı hem davaların birleştirilmesi hem de taraf ekleme yoluyla mümkün olması gerektiği kanaatindeyiz.

c. LCIA Kuralları

Londra Milletlerarası Tahkim Divanı (LCIA) Kuralları⁹³ da diğer tahkim kuralları ile paralel olarak dava arkadaşlığı konusunda özellikli bir hüküm içermemekle birlikte, taraf ekleme ve davaların birleştirilmesi için çeşitli şartlar öngörmektedir.

LCIA Kuralları'nın 22.7. maddesinin ikinci bendine göre “*aynı taraflar veya aynı işlem veya işlemler serisi*”nden doğan davalar, birden fazla tahkim anlaşmasından kaynaklansa dahi (tahkim anlaşmalarının uyumlu olması kaydıyla) birleştirilebilecektir.⁹⁴

⁹³ LCIA Kuralları için bkz. [lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx](https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx), (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

⁹⁴ Born, s. 2800; Maxi Scherer, *Arbitrating under the 2020 LCIA Rules: A User's Guide*, Kluwer Law International, 2021, s. 305-306.

Taraf ekleme bakımından ise LCIA Kuralları 22.1. maddesinin onuncu bendi uyarınca taraf eklemeyi talep eden taraf ile, eklenmesi talep edilen üçüncü tarafın açık rızası yeterli görülmüştür. Bu kurallara göre, taraflardan bir tanesi, taraf eklemeye itiraz etse dahi, taraf eklemeyi talep eden taraf ile üçüncü tarafın eklenmeyi kabulü halinde, hakem heyeti taraf eklemeye karar verebilecektir.⁹⁵

Taraf ekleme bakımından, aynı hükmü haiz 2014 LCIA Kuralları'nın konu olduğu bir davada Singapur Yüksek Mahkemesi, tarafların bu rızasının tahkim yargılaması sırasında verilebileceği gibi, daha öncesinde tahkim anlaşmasında da verilebileceğine hükmetmiştir. Ancak aynı kararında Singapur Yüksek Mahkemesi, üçüncü tarafının rızasının, çok taraflı tek bir sözleşmede yer alan matbu bir tahkim şartıyla verilemeyeceğini, kendisinin davaya katılmaya zorlanabilmesi için bunun tahkim şartında açıkça ve şüpheyi yer bırakmayacak derecede kesin bir şekilde düzenlenmesi gerektiğine kanaat getirmiştir. Bunun gerekçesi olarak ise mahkeme, eklenen tarafın hakem heyetinin teşkiline katılamayacak olmasını ileri sürmüştür.⁹⁶

LCIA Kuralları'nın, davaların birleştirilmesi açısından getirdiği, taraflar aynı olmasa dahi uyuşmazlıkların aynı işlem veya işlemler serisinden kaynaklanmasının yeterli olacağına yönelik düzenlemenin yerinde olduğu kanaatindeyiz. Bununla birlikte, her ne kadar taraf ekleme bakımından benzer bir düzenleme getirilmemişse de, en azından hakem heyetinin henüz teşkil etmediği ve katılan tarafın da hakem heyetinin teşkilinde payının bulunabileceği durumlarda da aynı geniş şartın taraf ekleme bakımından uygulanabilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

d. DIS Kuralları

Çok taraflı ve çok sözleşmenin konu edildiği tahkimlerin belki de en isabetli ve sade düzenlendiği kurallar Alman Tahkim Enstitüsü (DIS) Kuralları'dır.⁹⁷ DIS Kuralları, hem davaların birleştirilmesi hem de taraf eklemeyi öngörmüş, her halükarda davaların birleştirilmesi, taraf ekleme ve dava arkadaşlığı durumlarının tamamı için uygulama

⁹⁵ Scherer, s. 311-312.

⁹⁶ CJD v. CJE, Singapur Yüksek Mahkemesi, SGHC 61, T. 19.03.2021, (Çevrimiçi), elitigation.sg, E.T. 23.11.2024.

⁹⁷ DIS Kuralları için bkz. <https://www.disarb.org/en/tools-for-dis-proceedings/dis-rules>, (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

alanı bulacak “Çok Sözleşmeden Doğan Tahkim” (İng. “Multi-Contract Arbitration”) ve “Çok Taraflı Tahkim” başlıklı iki maddeye de yer vermiştir.

“Çok Sözleşmeden Doğan Tahkim” başlıklı 17. madde ile, “Çok Taraflı Tahkim” başlıklı 18. madde düzenlemeleri paraleldir ve ikisi de birbirine atıf yapmaktadır. Buna göre, birden fazla sözleşmeden doğan uyuşmazlıkların tek tahkimde çözülmesi de çok taraflı bir tahkimde tarafların buna rızası olması halinde mümkündür. Her iki maddede geçen *“Tarafların bu konuda anlaşıp anlaşmadıklarına ilişkin herhangi bir anlaşmazlık, özellikle de bu yönde yazılı açık bir anlaşma bulunmaması halinde, hakem heyeti tarafından karara bağlanacaktır.”* ifadesi ile tarafların rızasının açık olamayabileceği ve zımni iradenin de çok taraflı tahkim iradesi bakımından yeterli olduğunu kabul etmektedir.⁹⁸

Görüleceği üzere DIS Kuralları, çok sözleşmeli ve çok taraflı uyuşmazlıkların birlikte, tek bir tahkim yargılamasında çözülebilmesi için gerekli altyapıyı sağlamış, tarafların zaten var olan iradelerinin uygulanabilmesi için birtakım ek şartlarla durumu ağırlaştırmamıştır.

e. İsviçre Tahkim Kuralları

İsviçre Tahkim Kuralları⁹⁹ da, çok taraflı tahkime ilişkin spesifik şartlar koşan diğer tahkim kurallarının aksine ve DIS Kuralları’na paralel olarak, dava arkadaşlığı, taraf ekleme ve davaların birleştirilmesini düzenlemiş, buna ek olarak var olan bir tahkim davasına üçüncü kişinin kendisinin de müdahale edebileceğini öngörmüştür.

Yine, diğer tahkim kurallarının aksine, fer’i müdahaleyi de bir ihtimal olarak özellikle düzenleyen İsviçre Tahkim Kuralları, bu bakımdan oldukça önemlidir.

Bununla birlikte İsviçre Tahkim Kuralları, çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen durumlar için özellikli şartlar öngörmemiş, bu konuyu duruma göre hakem heyetinin veya kurum divanının karara bağlayacağını düzenlemekle yetinmiştir. Bu şekilde İsviçre Tahkim Kuralları, tarafların iradelerinin gerçekleştirilebilmesi için ek şartlar

⁹⁸ Peter Heckel / Anke Sessler, 2.04: Multi- Contract Arbitration, Multi- Party Arbitration, Joinder, Article 18: Multi-Party Arbitration, The DIS Arbitration Rules – **An Article-by- Article Commentary**, Ed. Gustav Flecke-Giammarco / Christopher Boog, Kluwer Law International, 2020, s. 7.

⁹⁹ İsviçre Tahkim Kuralları için bkzn. <https://www.swissarbitration.org/centre/arbitration/arbitration-rules/>, (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

ve özellikli prosedürler getirmemiş, her davanın kendi şartları içerisinde değerlendirilebilmesini sağlamıştır.¹⁰⁰

f. ISTAC Kuralları

İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Kuralları'nda¹⁰¹ da dava arkadaşlığı için özel bir madde öngörülmemiştir. Diğer kurumsal tahkim kurallarından farklı olarak ISTAC Kuralları, taraf ekleme için de bir hüküm barındırmamaktadır. Fakat, hakem heyetinin teşekkülüne ilişkin 14. maddenin dördüncü fıkrası, davacı veya davalı tarafın birden fazla olması durumuna ilişkin özel hüküm barındırdığından, dava arkadaşlığına dayalı çok taraflı tahkim ISTAC Kuralları altında mümkündür.

ISTAC Kuralları'nın 10. maddesi, birden fazla sözleşmeye ilişkin bir hüküm barındırsa da bu hüküm iki taraf arasındaki birden fazla sözleşmeye ilişkindir.

ISTAC Kuralları'nın davaların birleştirilmesine ilişkin 11. maddesi de birleştirilmesi talep edilen davaların tarafları farklıysa, tüm tarafların davaların birleşmesine muvafakat etmesini şart koşturmaktadır.

Görüleceği üzere, ISTAC Kuralları'na göre, tarafların tamamının taraf olduğu tek bir sözleşme yoksa veya tarafların tamamı yargılama sırasında çok taraflı bir tahkime muvafakat etmezse, dava arkadaşlığı durumu haricinde, çok taraflı tahkim mümkün görünmemektedir.

ISTAC Kuralları bakımından da halin şartları dolayısıyla tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasına taraf olma yönünde bir iradelerinin bulunduğu, UNCITRAL Kuralları'nda yaptığımız açıklamalara paralel olarak iddia edilebilir. Ancak, ISTAC Kuralları'nda, UNCITRAL Kuralları'ndan farklı olarak, davaların birleştirilmesine ilişkin hükümde açıkça tarafların tamamının aynı veya farklı olması yönünde bir ayırım yapılmıştır. UNCITRAL Kurallarında ise taraf ekleme hükmünde yalnızca tarafların tamamının arasında bir tahkim anlaşması bulunması şart koşulmuştur. Bu nedenle, ISTAC Kuralları'nın, taraf eklemeyle ilişkin bir hüküm de barındırmaması nedeniyle,

¹⁰⁰ Tobias Zuberbühler / Christoph Müller, **Swiss Rules of International Arbitration: Commentary (Third Edition)**, Schulthess Juristische Medien AG, 2022, s.92.

¹⁰¹ ISTAC Kuralları için bkz. <https://istac.org.tr/wp-content/uploads/2016/01/%C4%B0STANBUL-TAHKIM-MERKEZI-KURALLARI.pdf>, (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

dava açılırken gündeme gelebilecek dava arkadaşlığı durumu müstesna, açıkça çok taraflı tahkimi düzenlemediği kanaatindeyiz.

Davacının tahkim talebi ile birlikte birden fazla davalı gösterebilmesine karşın davalının, davacının muvafakati olmaksızın yargılamaya üçüncü bir tarafı ekleyememesi nedeniyle, ISTAC Kuralları'nın davacı ile davalı arasında bir eşitsizlik yarattığı kanaatindeyiz. Buna ek olarak çok taraflı tahkimin giderek artan bir ihtiyaç olması ve bu doğrultuda güncellenen diğer tahkim kurallarının buna ilişkin daha geniş hükümler barındırması nedeniyle, ISTAC Kuralları'nın da bu yönde değiştirilmesi ve güncellenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

g. ITOTAM Kuralları

ITOTAM Tahkim Kuralları, taraf ekleme, çok taraflı davalar, dava konusu birden fazla sözleşmenin bulunması ve davaların birleştirilmesi için özel hükümler barındırmaktadır.

ITOTAM Kuralları'nın taraf eklemeye ilişkin 14. maddesi, taraf ekleme için özellikli bir şart sunmamaktadır. Çok taraflı davaları düzenleyen 15. madde, davaya eklenen kişinin de taraf sıfatını kazanarak, davacı ve davalıya karşı talep ileri sürebileceğini öngörmektedir.

ITOTAM Kuralları'nın 16. maddesi ise birden fazla sözleşmeden doğan veya bağlantılı olan taleplerin, birden fazla tahkim anlaşmasına dayansa da tek bir tahkim davasında ileri sürülebileceğini düzenlemektedir.

Son olarak, ITOTAM Kuralları'nın 17. maddesi, halihazırda açılmış olan davaların birleştirilebilmesi için, ISTAC Kuralları'na paralel olarak, ya davaların aynı taraflar arasında olmasını ya da tarafların tamamının birleştirmeye muvafakat etmesini şart koşturmaktadır.

Yukarıda açıklanan hükümlerden, ITOTAM Kuralları'nın, dava arkadaşlığı yoluyla dava açılırken ya da taraf ekleme yoluyla hakem heyeti kurulmadan önce birden fazla sözleşmeden kaynaklanan çok taraflı tahkimleri düzenlediği anlaşılmaktadır. ITOTAM Kuralları'na göre, dava arkadaşlığı ya da taraf ekleme yoluyla çok taraflı

tahkim mümkün olabileceken, davaların birleştirilmesi durumunda bu mümkün değildir.

2. Somut Olayın Şartlarına Dayanılarak Tahkim İradesinin Tespiti

Yukarıda açıklandığı üzere, tarafların çok taraflı tahkime yönelik iradeleri, tarafların seçtiği tahkim kurallarından devşirilebilir. Ancak, tarafların gerçek iradelerinin tespitinde, halin bütün şartları değerlendirilmeli ve tarafların tamamının birbiriyle aynı tahkim yargılamasında bulunma yönünde bir iradelerinin olup olmadığı ayrıca değerlendirilmelidir.

İkiden fazla tarafın, bir tahkim şartını barındıran tek bir sözleşmeye taraf olması halinde; yani tarafların tamamının taraf olduğu bir tahkim şartı da olduğu takdirde tarafların hem *ratione materiae* hem de *ratione personae* tahkim iradelerinin bulunduğu açıktır. Yine, sözleşmelerden birinde tahkim şartı yerine, mahkeme seçimi bulunduğu takdirde de bu sözleşmeden çıkan uyuşmazlıkların tahkimle çözülmesinin istenmediği açık olacaktır.

Fakat, sözleşme konusu iş modeli her zaman işin paydaşlarının taraf olduğu bir sözleşmeyle kurulmayabilir; işin tamamını alakadar eden birden fazla sözleşme olabilir ve tarafların tamamı bu sözleşmelere taraf olmayabilir. Bu durumda, aynı sözleşme ve dolayısıyla tahkim anlaşması altında imzası olmayan iki tarafın aynı tahkim yargılamasına taraf olması ihtiyacı doğabilir. Bu sözleşmelerin tamamında tahkim şartı olabileceği gibi, bazılarında hiç tahkim şartı olmayabilir de.

Yukarıda açıklanan senaryolar, çeşitli hakem ve mahkeme kararlarına konu olmuş olup aşağıda ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

a. Bütün Sözleşmelerde Tahkim Şartı Olan Durumlar

İkiden fazla taraf ve birden fazla sözleşmenin bulunduğu durumlarda, yapılan sözleşmelerin tamamında bir tahkim şartı mevcut olabilir. Bu durumda, tarafların kendi sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların tahkimle çözümlenmesine yönelik bir iradesi bulunduğu açıktır. Ancak, bu tarz durumlarda önem arz eden husus, tarafların tamamının birbirleriyle aynı tahkim yargılamasında bulunma iradesine sahip olup

olmadığı noktasında toplanmaktadır. Bu konuda çeşitli hakem heyetleri ve mahkemeler farklı sonuçlara ulaşmıştır.

Bazı mahkeme ve hakemlere göre, farklı sözleşmelerin bütün taraflarının aynı tahkim yargılamasına taraf olamayacaktır. Bu kararlarda, taraflar arasındaki sözleşmelerin ve dolayısıyla bunlardaki tahkim anlaşmalarının birbirleriyle ilgili olsa da bağımsız olduğu ve farklı sözleşmelerin bütün taraflarının aynı tahkim yargılamasına taraf olmasının mümkün olmadığı, zira tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasına taraf olmaya yönelik bir iradelerinin mevcut olmadığı belirtilmektedir. Bir mahkemece¹⁰² belirtildiği üzere:

“Taraflar tahkim anlaşmalarında tahkim yargılamalarının birleştirilmesi için müzakere edebilir ve hükümler ekleyebilir, ancak bu tür hükümler yoksa, federal mahkemeler bunları yorum yoluyla ekleyemez.” [Vurgu eklenmiştir.]

Diğer mahkeme ve hakem kararlarında ise sözleşmelerin tamamında tahkim anlaşması bulunması, özellikle de tahkim anlaşmaları birbirleriyle aynı veya uyumlu ise, tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasına taraf olma iradesini ortaya koymak için yeterli olduğuna karar verilmiştir. Bu bakımdan, birden fazla sözleşme ve tahkim anlaşmasının bulunmasının bir önemi yoktur. Bu görüş, *Westland* davasının hakem heyeti tarafından, aşağıdaki ifadelerle açıklanmıştır:

“[h]akemlerin [tarafların] hepsi için aynı anda yargı yetkisine sahip olması ve içlerinden birinin diğerlerine karşı tek bir tahkim yargılaması kapsamında dava açabilmesi için kendilerini bağlamak istemeleri, kural olarak, gerekli ve bu nedenle yeterlidir. Bu nedenle, içerikleri tarafların zihninde bir bütün oluşturduğu takdirde, birden fazla tahkim şartı olmasının pek bir önemi yoktur.

...

¹⁰² Protective Life Ins. v. Lincoln Nat. Life Ins. Co., ABD 11. Federal Bölge Mahkemesi, 873 F.2d 281, T. 23.05.1989, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 22.11.2024; Aynı yönde: Pharmaceutical Company A, Pharmaceutical Company B v. Pharmaceutical Company C, Milan Ulusal ve Uluslararası Tahkim Merkezi, T. 02.02.1996, ICCA Yearbook Commercial Arbitration Vol. 191, 1997, Ed. Van den Berg, Albet Jan, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024.

imzalanan belgeler dizisi bölünmez bir bütün oluşturmaktadır ve dört devlet böylece tek bir isim altında birleşerek birlikte hareket etme arzularını gerçekten göstermişlerdir. Çeşitli sözleşmelerde kullanılan hükümlerin benzerliği de bu yorumu doğrulamaktadır. Sonuç olarak, heyet sadece devletlerin her biri, AOI ve ABH ile ilgili olarak yetkili değildir, aynı zamanda davalarını tek ve aynı kararda karara bağlamakta haklıdır.”¹⁰³

[Vurgu eklenmiştir.]

Paris İstinaf Mahkemesi tarafından da hakemlerin “ *tarafların borçlarının birbiriyle kaçınılmaz şekilde bağlı olduğu*” gerekçesiyle birden fazla sözleşmeye taraf bütün tarafların aynı tahkim davasına taraf olmasına yönelik kararının iptaline yönelik talebin reddine karar verilmiştir.¹⁰⁴

Yukarıda açıklanan kararların gerekçesi, zincir ve ağ sözleşmeler bakımından farklı yorumların gündeme gelebileceğini göstermektedir. Zira zincir sözleşmelerde esasen birden fazla tarafın, tek bir işi meydana getirmek için, farklı yükümlülükler yüklenmesi gibi bir durum yoktur; taraflar birbirlerinin varlığından dahi haberdar olmayabilir. Fakat ağ oluşturan sözleşmelerde ise tarafların tamamı diğerinden haberdardır ve hepsi, aynı işi gerçekleştirmek için farklı yükümlülükler taşımaktadır. Bu bakımdan, yukarıdaki kararlarda benimsenen görüşün zincir sözleşmeler için uygulanması mümkün görünmemektedir.

Yine yukarıda açıklanan kararlarda, tarafların *ratione materiae* iradesi üzerinde durularak, tahkim anlaşması barındıran sözleşmelerin esas konusunun diğer sözleşmeleri de kapsadığı, dolayısıyla tahkim anlaşmalarının kapsamının da işin tamamını kapsar şekilde genişlediği kanaatine ulaşıldığı söylenebilir. Tahkim anlaşmasının kapsamının işin tamamını kapsaması dolayısıyla esasında *ratione*

¹⁰³ *Westland Helicopters Ltd. v. Arab Organization for Industrialization, et al.*, ICC Dava No. 3879, 05.03.1984 tarihli Kısmi Karar, ICCA Yearbook Commercial Arbitration, Sayı XI, 1986, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024, s.128-134; Aynı yönde: Chaval v. Liebherr, Brezilya Yüksek Mahkemesi, No. 653.733-RJ 2004/0102276-0, 2006, T. 03.08.2006, Hanotiau, s. 208.

¹⁰⁴ *KIS France SA, KIS Photo Industrie SA v. SA Société Générale, Sogelease Pacifique SA and others*, Paris İstinaf Mahkemesi, T. 31.10.1989, ICCA Yearbook Commercial Arbitration 1991 - Volume XVI, s. 145-149, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 28.11.2024.

personae iradesinin de ilgili diğer sözleşmelerin taraflarını da içerdiği sonucuna ulaşılabilir.

b. Sözleşmelerin Bir Kısımında Tahkim Şartı Olan Durumlar

Uyuşmazlık konusu sözleşmelerin birinde tahkim anlaşması mevcutken, diğerinde hiçbir uyuşmazlık çözüm yöntemi öngörülmemiş olabilir. Böyle durumlarda tarafların tahkim iradesinin varlığı irdelenirken, somut olayın şartlarının daha detaylı incelenmesi gerekecektir.

Örneğin, ICC kurallarına göre yürütülen bir tahkim davasında, hakem heyeti, birinde hiçbir uyuşmazlık çözüm yöntemi öngörülmemiş farklı sözleşmelere taraf kişilere karşı aynı davada dava açılabilirliğine ilişkin kararında, sözleşmelerin ifasının birbiriyle ilgili olmasına ve sözleşmelerin aynı gün imzalanmış olmasına ek olarak davalılardan birinin diğerinin paylarının yarısından fazlasına sahip olmasına da dayanmıştır.¹⁰⁵

Yine ICC kurallarına göre yürütülen ayrı bir davada da hakem heyeti, her biriyle ayrı ve hepsinde tahkim şartı bulunmayan sözleşmeler yapılan grup şirketlerin hepsinin aynı davada davalı olarak gösterilmesinin yerinde olduğu sonucuna varırken, sözleşmelerin tamamının aynı ekonomik ilişkinin parçaları olmasından ayrıca, zaman içerisinde bütün sözleşmelerin davalılardan bir tanesi tarafından ifa edilmeye başlanmasına da dayanmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁶

Singapur İstinaf Mahkemesi kendi içinde ayrı bir tahkim şartı taşımayan sözleşmenin tarafının, diğer tarafın yapmış olduğu ve tahkim anlaşması taşıyan bir sözleşmeye taraf olabilmesinin “tarafların objektif iradesinin” yorumlanması ile mümkün olabileceğine karar vermiştir.¹⁰⁷ Bahsi geçen kararda, tahkim anlaşması içermeyen sözleşmenin konusunun yalnızca diğer sözleşmeden doğan borcun ödenmesine ilişkin “ödeme aracılığı” olması, dolayısıyla borçların birbiriyle bağlantısı olmasına rağmen iç içe geçmemiş olması nedeniyle bu sözleşmenin

¹⁰⁵ ICC Dava No. 8910, 1998 tarihli Kısmi Karar, ICC Collection of Arbitral Awards 1996–2000, Kluwer, 2003, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 15.12.2024.

¹⁰⁶ *X v. YD ve YE*, ICC Dava No. 12605, T. 2005, Hanotiau, s. 211.

¹⁰⁷ *International Research Corp PLC v Lufthansa Systems Asia Pacific Pte Ltd and another*, Singapur İstinaf Mahkemesi, SGCA 55, T. 18.10.2013, (Çevrimiçi), elitigation.sg, E.T. 19.11.2024.

tarafının, diğer sözleşmedeki tahkim şartına göre başlatılan bir tahkime taraf yapılamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Singapur istinaf mahkemesinin kararının, somut olaya ilişkin gerekçesi, karardaki aşağıdaki ifadelerle özetlenebilir:

“[Temyiz edenin] Yükümlülüğü yalnızca Thai Airways'ten Datamat'a ödenmesi gereken paraları aldıktan sonra Davalıya ödeme yapmaktı. Böyle bir düzenlemeyi kabul ederken, Temyiz Eden, Davalının İşbirliği Anlaşmasında öngörülen iş ve hizmetlere ilişkin asli yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine ilişkin anlaşmazlıklarla ilgili bir tahkime dahil olmayı beklemeydi.”¹⁰⁸ [Vurgu eklenmiştir.]

Kararın mefhumu muhalifinden anlaşılacağı üzere, tahkim anlaşması barındırmayan sözleşmenin konusu, tahkim anlaşması barındıran sözleşmenin konusuyla iç içe geçmiş olsa, yani örneğin, iki tarafın aynı işin farklı kısımlarını birbirleriyle koordineli bir şekilde yapması gerekse, tarafların aynı tahkim davasına taraf olmaları mümkün olabilecekti.

Yargıtay da uyuşmazlık konusu sözleşmeye doğrudan taraf olmayan üçüncü kişilerin, çeşitli şartların varlığı halinde, o sözleşmede bulunan tahkim şartına dayanılarak başlatılan tahkim davalarına katılabileceğini, sözleşmenin tarafı olmayan kişilerin tahkim anlaşmasına zımnen taraf olabileceğini kabul etmektedir.¹⁰⁹

Görüleceği üzere, sözleşmelerden bazılarında tahkim anlaşmasının hiç bulunmadığı durumlarda hakemler ve devlet mahkemeleri, sözleşmelerin taraflarının tamamının diğer sözleşmedeki tahkim şartının varlığından haberdar olmalarını şart koşmakta,

¹⁰⁸ *International Research Corp PLC v Lufthansa Systems Asia Pacific Pte Ltd and another*, Singapur İstinaf Mahkemesi, SGCA 55, T. 18.10.2013, (Çevrimiçi), elitigation.sg, E.T. 19.11.2024, para. 48.

¹⁰⁹ “Somut olayda, davacılar tahkim anlaşmasının tarafı değildir. Esasen bu husus, mahkemenin de kabulünde olup davacıların, tahkim şartını içeren imtiyaz sözleşmesinin lehdarı olmaları ve bu sözleşmeyi onaylamaları nedeniyle tahkim şartı ile bağlı oldukları sonucuna varılmıştır. **Ancak, söz konusu sözleşme davacılar tarafından onaylanmadığı gibi** kural olarak tahkim anlaşmasına taraf olmayan kişilere karşı tahkimde dava açılması da mümkün değildir. Bu itibarla, mahkemenin sırf tahkim şartını içeren sözleşmede lehlerine bir takım hükümler konulduğu için sözleşmeye taraf olmayan davacıların da tahkim anlaşmasına taraf oldukları yönündeki kabulü yerinde değildir.

Öte yandan, söz konusu imtiyaz sözleşmesinin üçüncü kişi yararına sözleşme olarak nitelendirilmesi halinde dahi lehine sözleşme düzenlenen kişi, tahkim sözleşmesinin istisnai niteliği ve **tahkim anlaşmasına yönelik rızanın**, açıkça ya da tereddüte mahal bırakmamak kaydıyla **zımni olarak ortaya konulması gerektiği** gözetildiğinde tahkim şartının tarafı olarak kabul edilemez.” Yargıtay 11. HD., E. 2014/9538 K. 2015/8707 T. 25.6.2015, (Çevrimiçi), lexpera.com.tr, E.T. 13.12.2024.

buna ek olarak da ya tahkim anlaşmasının grup şirketler teorisi yoluyla teşmili ya da sözleşmelerin ifalarının birbiriyle adeta iç içe geçmiş olması gibi ek dayanaklar aramaktadır.

c. Grup Sözleşmeler Doktrini

Yukarıda açıklanan ihtimallerin her birinde, hakemlerce ve mahkemelerce en yüksek önem atfedilen husus, bütün tarafların , diğer taraflarla aynı tahkim yargılamasına taraf olmaya yönelik iradelerinin bulunup bulunmadığının tespitidir. Bu, yukarıda da açıklanan, tahkimin istisnai ve iradi doğasının gereğidir.

Bununla birlikte, hakemler ve mahkemeler, bu iradeyi tespit ederken ve somut olayın şartlarını değerlendirirken, sözleşmelerin konusu itibariyle bir bütünün parçalarını oluşturup oluşturmadığına da dikkat etmişlerdir. Bu husus *Westland* kararında “... içerikleri tarafların zihninde bir bütün oluşturduğu takdirde, birden fazla tahkim şartı olmasının pek bir önemi yoktur.” ifadeleriyle açıkça belirtilmiştir.¹¹⁰

Bu kapsamda, konuları birbirleriyle ilintili, aynı işin farklı parçalarını oluşturan ve tarafların tamamınca taraf olunmasa da haberdar olunan sözleşmelerden çıkan uyuşmazlıklara (diğer şartların da varlığı halinde) tarafların tamamının taraf olmasının mümkün olması gerektiği kabul edilmektedir. Bu görüşe, farklı sözleşmelerin tek bir grubun farklı parçaları olması dolayısıyla “grup sözleşmeler doktrini” denilmektedir.¹¹¹

Her ne kadar daha eski tarihli bazı hakem ve mahkeme kararlarında, birden fazla sözleşmenin, ikiden fazla farklı tarafı olması durumunda, ortada tek bir sözleşme olmadığından bahisle, tarafların iradelerinin, tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasına taraf olamayacağı yönünde olduğuna karar verilmişse de; daha güncel

¹¹⁰ Westland Helicopters Ltd. v. Arab Organization for Industrialization, et al., ICC Dava No. 3879, 05.03.1984 tarihli Kısmi Karar, ICCA Yearbook Commercial Arbitration, Sayı XI, 1986, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024, s. 133.

¹¹¹ Alejandro Lopez Ortiz / Patricia Ugalde-Revilla, Chapter 4: Multiparty Construction Projects: An Arbitration to Bind Them All?, **Construction Arbitration in Central and Eastern Europe: Contemporary Issues**, Ed. Crina Baltag / Cosmin Vasile, Kluwer Law International, 2019, s.55-56; Fernando Mantilla-Serrano, Chapter 1. Multiple Parties and Multiple Contracts: Divergent or Comparable Issues?, **ICC Dossier No. 7: Multiparty Arbitration, Dossiers of the ICC Institute of World Business Law, Volume 7**, Kluwer Law International, Ed. Bernard Hanotiau / Eric Schwartz, Kluwer Law International, 2010, (Çevrimiçi), E.T. 15.12.2024, s. 13.

kararlarda bu görüşten vazgeçildiği ve açıkça adı kullanılmasa da “grup sözleşmeler doktrini”nin benimsendiği görülmektedir.¹¹²

Doktrinde *Esen*, birden fazla farklı sözleşme arasında bağlantı bulunmasının da birden fazla sözleşmeyle tek bir ticari ve sözleşmesel ilişkinin düzenlenmiş olmasının da, bir sözleşmede yer alan tahkim şartının diğer sözleşmenin taraflarına “teşmili” için yeterli olmadığı kanaatinde. *Esen*, çelişkili kararlar verilmesi riskinin bertaraf edilmesi yükünü de uyuşmazlık çözüm klozlarını ayrıntılı düzenlemesi gerektiğini belirterek taraflara yüklemekte, çelişkili kararlar verilmesi riskinin bertaraf edilmesi amacıyla tahkim müessesinin zorlayıcı fikirlerle yozlaştırılmaması gerektiğini belirtmektedir.¹¹³

Esen’e çeşitli açılardan katılamamaktayız. İlk olarak, *Esen* tarafından kullanılan “teşmil” teriminin yerinde olmadığı kanaatindeyiz. Zira, grup sözleşmeler doktrini kapsamında yapılan iş, bir tahkim anlaşmasının, o tahkim anlaşmasına aslında taraf olmayan kişilere (teşmil kelimesinin bir başka ifade biçimiyle) “genişletilmesi” değildir. Grup sözleşmeler doktrininde amaç, halin şartlarının bir bütün olarak değerlendirilmesi ve tarafların gerçek iradelerinin tespiti ile bu irade doğrultusunda uyuşmazlık çözüm usulünün belirlenmesidir. Bu kapsamda yapılan iş, kişileri, tarafı olmadıkları bir anlaşmanın hükümleriyle bağlı kılmak, anlaşmanın kapsamını bu kişilere “genişletmek” değildir. Yani, grup sözleşmeler doktrini kapsamında tarafların, diğer taraflarla arasında geçerli bir tahkim anlaşması var olup olmadığı değerlendirilir. Yoksa; halefiyet, sözleşmenin devri, üçüncü kişi yararına sözleşme ve benzeri kurumlar işletilerek tarafların orijinalinde tarafı olmadığı sözleşmelerle bağlı kılınması, bir başka deyişle, bu sözleşmelerin orijinalinde tarafı olmayan kişilere “teşmili” söz konusu değildir. Bu nedenle, *Esen* tarafından grup sözleşmeler doktrininin eleştirisinde “teşmil” teriminin kullanımının yerinde olmadığı kanaatindeyiz.

İkinci olarak, tahkim anlaşmalarının taraflar için hak ve borçlar doğuran birer sözleşme olduğu¹¹⁴ gözetilmeli ve bu nedenle tahkim anlaşmalarına yönelik olarak tarafların

¹¹² *International Research Corp PLC v Lufthansa Systems Asia Pacific Pte Ltd and another*, Singapur İstinaf Mahkemesi, SGCA 55, T. 18.10.2013, (Çevrimiçi), elitigation.sg, E.T. 19.11.2024.

¹¹³ *Esen*, s. 294.

¹¹⁴ Massimo Benedettelli, **International Arbitration in Italy**, Wolters Kluwer, 2020, s. 115; Renato Nazzini, “The Law Applicable to the Arbitration Agreement: Towards Translations Principles”,

iradeleri yorumlanırken somut olayın bütün şartları dikkate alınarak tarafların gerçek iradelerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, zincir sözleşmeler için tam olarak bu sonuca ulaşılması mümkün olmasa da; ağ oluşturan sözleşmeler bakımından, bütün tarafların birbirleriyle iletişim kurduğu, borçların ifasının birbirine bağlı olduğu, bu kapsamda tarafların tamamının diğerlerinin borçlarının kapsamı ve ifası hakkında bilgi sahibi olduğu/olması gerektiği, uyuşmazlıkların çözümünün tarafların tamamının borçlarını ilgilendirdiği, yani sözleşmelerin tamamının bir grup oluşturduğu, farklı sözleşmelerin esasında bir iş bölümünden ibaret olduğu durumlarda, grup sözleşmeler doktrini dikkate alınmalı ve (aşağıda sayılan diğer şartlar da dikkate alınarak) tarafların iradelerinin, tamamının aynı tahkim yargılamasına taraf olmak yönünde olduğu kabul edilmelidir. Bu tarz bir yorumun ise, *Esen*'in deyiimiyle “zorlayıcı” olmadığı kanaatindeyiz. Tam aksine, kanaatimizce, bir ticari işin tamamını birlikte akdeden, borçları birbiriyle iç içe, birbirinden bağımsız ifa edilemeyen, yıllarca aynı işi birlikte yapan tarafların, bu iş kapsamında çıkan bir uyuşmazlıkta birlikte taraf olmama yönünde bir iradelerinin bulunduğunu iddia etmek ticaret hayatının pratiklerine ve hayatın olağan akışına aykırı olacaktır.

3. Tahkim Anlaşmalarının Birbiriyle Uyumlu Olması

Birden fazla sözleşmeden doğan çok taraflı uyuşmazlıkların hepsinin tek bir tahkim davasında görülebilmesi için tarafların buna ilişkin rızasının olması gerektiği, bu rızanın da çoğu zaman uyuşmazlığa konu sözleşmelerdeki tahkim şartlarından devşirildiği yukarıda açıklanmıştı.

Fakat, çoğu zaman tahkim anlaşmaları, uyuşmazlıkların devlet mahkemeleri yerine tahkim yoluyla çözülmesine yönelik iradeye ek olarak, tahkim yargılamasının usulüne ilişkin iradeleri de barındırır. Tarafların bu iradeleri çoğu zaman tahkim anlaşmasına inkorporasyon yoluyla dahil ettikleri tahkim kuralları ve tahkim yeri seçimi şeklinde tezahür eder. Buna ek olarak, tarafların hakem sayısı ve tahkim dili gibi hususları da seçtiği tahkim anlaşmalarına uygulamada sıklıkla rastlanmaktadır.

International & Comparative Law Quarterly, Cilt 65, Sayı 3, Cambridge University Press, 2016, s. 684; Sibel Özel, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Kanunlar İhtilafı Meseleleri*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 33.

Tahkim yargılamasının usulüne ilişkin taraf iradelerine riayet edilmesi gerektiği göz önüne alındığında, birden fazla tahkim anlaşması barındıran çok taraflı uyuşmazlıkların tek bir tahkim davasında görülebilmesi ve yargılamanın tarafların iradesine aykırı bir şekilde gerçekleşmemesi için, tahkim anlaşmalarının da birbiriyle uyumlu olması gerektiği şartı benimsenmiştir.¹¹⁵

Tahkim anlaşmalarının birbiriyle uyumlu olmasından kasıt ise, yürütülecek olan tahkim yargılamalarının usulünün pratik olarak tahkim anlaşmalarını ihlal etme potansiyeline sahip olmamasıdır. Bu bakımdan, tahkim anlaşmalarının birbiriyle uyumlu olabilmesi için tahkim anlaşmalarında yer alan tahkim kuralları ile tahkim yerinin aynı olması elzemdir.¹¹⁶ Zira taraflar, tahkim sürecinin usulüne ilişkin hukuk seçimini tahkim yerini seçerek, usule ilişkin taraf iradesine bırakılabilen konuları da tahkim kurallarını seçerek belirlerler. Bu nedenle, farklı tahkim kurallarına atıf yapan yahut farklı tahkim yeri belirleyen tahkim anlaşmalarının birbiriyle uyumlu olmadığı söylenebilir.¹¹⁷

Tahkim anlaşmalarının birbiriyle uyumlu olması, çok taraflı uyuşmazlıkların tek tahkim davasında çözülmesine yönelik iradenin varlığı bakımından da önemlidir. Nitekim *Westland* davasının hakem heyeti de tarafların iradelerini yorumlarken “*Çeşitli sözleşmelerde kullanılan hükümlerin benzerliği de bu yorumu doğrulamaktadır.*” diyerek¹¹⁸, tahkim anlaşmalarının benzerliklerine de dikkat çekmiştir. Bu nedenle, farklı usuller barındıran, özellikle de farklı tahkim kurallarına atıf yapan tahkim anlaşmalarından doğan uyuşmazlıkların, tek bir tahkim davasında görülmesinin, en başta tarafların iradesine aykırı olacağı söylenebilir.

Her halükarda, farklı tahkim kurallarına atıf yapan tahkim anlaşmalarının taraflarının tek bir tahkim davasına taraf olması, yargılamanın usulüne uygulanacak tahkim kuralları bakımından da tahkim anlaşmalarından en az birinin ihlaliyle sonuçlanacaktır. Nitekim çeşitli kurumların tahkim kuralları da bunu göz önüne alarak,

¹¹⁵ Hanotiau, s. 228-229; Born, s. 2780; Girsberger/Voser, s. 170.

¹¹⁶ Yeşilirmak, s. 57.

¹¹⁷ Kıyak, s. 81; Born, s. 2809-2810.

¹¹⁸ *Westland Helicopters Ltd. v. Arab Organization for Industrialization, et al.*, ICC Dava No. 3879, 05.03.1984 tarihli Kısmi Karar, ICCA Yearbook Commercial Arbitration, Sayı XI, 1986, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024, s.128-134.

davaların birleştirilmesi ve taraf eklemeye ilişkin hükümlerinde, tahkim anlaşmalarının tamamında o tahkim kurallarının seçilmesini şart koşmuştur.¹¹⁹

Bunun pratikte yarattığı zorlukları gören Singapur Uluslararası Tahkim Merkezi (SIAC), 2017’de, farklı tahkim kurallarına tabi tahkim anlaşmazlıklarından doğan davaların da birleştirilebilmesi yahut bunlara taraf kişilerin taraf olarak eklenebilmesine olanak sağlamak adına, tahkim kurumlarını kendi kurallarını yenilemeye davet eden bir protokol önerisinde bulunmuştur.¹²⁰ Fakat SIAC’ın bu önerisi pratikte kabul görememiş ve bir öneri olmaktan öteye gidememiştir.¹²¹

Kanaatimizce, en azından Türk hukukunda, tahkim anlaşmalarının birbiriyle uyumlu sayılabilmesi için, tahkim kuralları, tahkim yeri ve hakem heyetinin teşkiline ilişkin düzenlemelerin aynı olması yeterlidir. Tahkim yargılamasının usulüne ilişkin diğer hususlar bakımından tahkim anlaşmalarından birindeki düzenlemelerin ihlal edilebilmesi, çok taraflı tahkimin sağladığı faydalar karşısında kabul edilebilir olmalıdır. Tahkim kuralları, hakem heyetinin kuruluşu ve tahkim yeri dışındaki yargılama usulüne ilişkin (tahkim dili, duruşmaların görüleceği yer vb.) seçimlerin, kararın esasına etkili olması ihtimali oldukça düşüktür. Her ne kadar New York Konvansiyonu’nun 5/1-d maddesinde usulde anlaşmaya aykırılığın hükmün esasına etkili olması şartı düzenlenmemişse de, New York Kovansiyonu’nda yer alan tanıma ve tenfizin reddi sebeplerinin varlığı halinde tanıma ve tenfizin reddinin şart olmaması, yani bu şartların varlığı halinde dahi kararların tanınması ve tenfizin mümkün olduğu da göz önünde bulundurularak, bu durumun tanıma ve tenfizin reddini mutlaka gerektireceği manasına da gelmemesi gerekir.

Sözleşmelerin esasına uygulanacak hukukun farklı olması ise, her bir tarafın hak ve borçları için, aynı yargılamada, farklı hukukların uygulanması şeklinde aşılabilecek bir uyumsuzluktur.

¹¹⁹ Kıyak, s. 81; Born, s. 2809-2810.

¹²⁰ Kurumlararası Birleştirme Protokol Önerisine İlişkin Bildiri (*Memorandum Regarding Proposal on Cross-Institution Consolidation Protocol*) için bkz. <https://siac.org.sg/wp-content/uploads/2023/04/Memorandum-on-Cross-Institutional-Consolidation-with-annexes.pdf>. E.T. 10.12.2024.

¹²¹ Born, s. 2810; Kıyak, s. 81.

4. Tahkim İradesinin Tarafları İçermesi: Ratione Personae Bakımından Özel bir İnceleme

Normal şartlar altında tahkim anlaşmaları, sözleşme konusu işin tarafları arasında yazılan bir anlaşma yahut teati edilen bir metinde yer alır ve aynı anlaşma yahut metin tarafların tamamını içerir. Bu gibi durumlarda, tahkim anlaşmasına taraf olan kişiler, tahkim anlaşmasının diğer tarafının kim olduğunu ve sözleşme konusu iş kapsamındaki rolünü bilirler.

Fakat yukarıda açıklanan kararlarda da görüldüğü gibi, bazı tarafların, tarafı olmadıkları sözleşmelerde yer alan tahkim anlaşmasından doğan bir uyuşmazlığa taraf olması mümkün olabilmektedir. Burada, tarafların tahkim iradesi incelenirken, diğer tarafın rolünü bilmesinin yeterli olup olmadığı, yoksa diğer tarafın spesifik bir kişi olarak, unvanını da bilip bilmemesi gerektiği üzerinde durulması gerekmektedir. Zira *Born* tarafından da belirtildiği üzere, kural olarak “*Taraflar, belirli usullere göre belirli kişilerle tahkime gitmeyi kabul eder - herhangi bir yargılama sürecinde herhangi biriyle değil.*”¹²²

Örneğin, iş sahibi A, öncelikle tasarım ve denetim için mühendis B ile bir sözleşme yapıp, bundan çok sonra inşaat işinin gerçekleştirilmesi için yüklenici C ile ayrı bir sözleşme yapabilir. Bu örnekte, B’nin A ile tahkim anlaşmasını yaptığı sırada, B yüklenicinin projedeki rolünü ve yükümlülüklerini bilebilmesine rağmen, yüklenicinin C olacağını bilmemektedir. Acaba, B’nin, kim olduğunu bilmediği bir kişiyle aynı tahkimde bulunmaya rıza gösterdiği ve bu rızanın geçerli olduğu söylenebilir mi?

Bu soru, bir toplu tahkim davası (*class arbitration*) kapsamında, ABD Yüksek Mahkemesi tarafından değerlendirilmiştir. İlgili kararında mahkeme “[Taraflar]Ayrıca anlaşmazlıklarını kiminle tahkime götüreceklerini de belirleyebilirler.” diyerek, tarafların genele açık tahkim iradelerinin bulunamayacağı kanaatine ulaşmıştır.¹²³

¹²² Born, s. 2764.

¹²³ Stolt-Nielsen S. A. v. AnimalFeeds Int’l Corp., ABD 2. Federal Bölge Mahkemesi, 08-1198, T. 27.04.2010, (Çevrimiçi), supreme.justia.com, E.T. 20.11.2024.

Bununla birlikte, yukarıda alıntılanan ve ifaları birbiriyle ilişkili sözleşmeler kapsamında uyumlu tahkim anlaşmaları akdeden tarafların aynı tahkim yargılamasına taraf olabileceğini tespit eden kararlarda bu husus ayrıca değerlendirilmemiş, tarafların, birbirlerinin sözleşme konusu işteki rolünü bilmesi yeterli sayılmıştır.

Kanaatimizce de tarafların iradesi tespit edilirken, aynı tahkim davasında birlikte taraf olmak isteyebileceği kişilerin, sözleşme konusu iş kapsamındaki rolü ve ilgili ticari işleme etkisi, bu tarafların kişiliklerine nazaran çok daha ağır basmaktadır. Örneğin, yukarıdaki örnekteki mühendis B'nin, yüklenici C ile aynı tahkim davasına taraf olmaya yönelik iradesi yorumlanırken, B için önemli olanın C'nin yüklenici sıfatı olduğu kabul edilmelidir. Yoksa B'nin, yüklenici C değil de D olsaydı tahkim rızasının olacağı, C olduğu için tahkim iradesinin olmayacağı yönünde bir yorum, ticaret hayatının pratiğine aykırı olacaktır.

E. Tahkim İradesinin Şekli: Çok Taraflı Tahkimde Yazılılık Koşulu

Gerek yerel kanunlar, gerekse de New York Konvansiyonu gibi uluslararası anlaşmalarda tahkim şartı için özellikli bir şekil şartı düzenlenmiştir. New York Konvansiyonu'nun 2. maddesi, HMK'nın 412. maddesi, ve MTK'nın 4. maddesinde düzenlenen şekil şartına göre tahkim anlaşması yazılı olmalıdır. Tahkim anlaşmasının taraflarca imzalanmış yazılı bir belgeye veya taraflar arasında teati edilen mektup, telgraf, teleks, faks gibi bir iletişim aracına veya elektronik ortama geçirilmiş olması da yazılı şekil şartının sağlanması bakımından yeterlidir.

İlgili şekil şartından anlaşılan, birbirleriyle aynı tahkim davasına taraf olmak isteyen tarafların bu iradesinin yazılı olması ve *en azından* bu yazılı iradeyi birbirleriyle teati etmesinin şart olduğudur.¹²⁴ Bu şekil şartı, herkesin taraf olmadığı birden fazla sözleşmeyi ilgilendiren çok taraflı uyuşmazlıklar bakımından özellikle incelenmesi gereken bir sorun teşkil etmektedir. Örneğin, yukarıda açıklanan iş sahibi A'nın, mühendis B ve yüklenici C ile sözleşmeler yaptığı durumda, B ve C'nin tahkim iradeleri A ile yaptıkları ayrı sözleşmelerdeki tahkim şartlarında bulunmaktadır. Fakat

¹²⁴ Süleyman Yasin Zorlu, “Tahkim Anlaşmasının Yazılı Olma Şartı”, **Tahkim Anlaşması - Tahkim Okulu Paneller Serisi Cilt 1**, Ed. Mustafa Erkan, Candan Yasan Tepetaş, On İki Levha, 2020, s. 114; Nuray Ekşi, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Tahkim**, 2. Bası, Beta, İstanbul, 2019, s. 78.

B ve C, birbirleriyle aynı tahkim yargılamasında taraf olmayı kabul etmişlerse dahi, buna ilişkin birbirleriyle bir tahkim anlaşması imzalamamışlardır; çoğu zaman, A ile yaptıkları tahkim anlaşmalarını da birbirleriyle teati etmemiş olacaklardır. İşte bu durumda, B ve C'nin tahkim iradelerinin varlığı tespit edilse bile, bu tahkim iradesinin gerekli şekil şartını sağlayıp sağlamadığı, dolayısıyla geçerli olup olmadığı bir tartışma konusu olarak gündeme gelebilecektir.

Fakat yukarıda açıklanan hakem ve mahkeme kararlarına konu uyuşmazlıklarda bu şekil şartının incelenmesinden imtina edilmiştir. *Born* da çok taraflı uyuşmazlıklarda tarafların tahkim iradesi incelenirken bu şekil şartının şaşırtıcı şekilde ileri sürülmediğini veya bu konunun karar vericiler tarafından irdelenmediğini tespit etmiştir.¹²⁵

Konuya ilişkin verilen nadir kararlarda da, bahsi geçen şekil şartının, bu gibi durumlarda “sıkı yorumlanmaması gerektiği” veya bu şekil şartının yalnızca tahkim şartının kendisine uygulanacağı, yazılı bir tahkim anlaşması olduğu takdirde farklı tarafların bu tahkim anlaşmasına tabi olma iradeleri bakımından bu şekil şartının aranmayacağı değerlendirilmiştir.¹²⁶

Born da yazılı şekil şartının sıkı bir şekilde uygulanmasının, şekil şartının varlığının amacını aşacağına dikkat çekerek, aksi durumda şekil şartının ticaret hayatının gerçeklerine ve adaletin tesisine aykırılık teşkil edeceğini belirtmiştir. *Born*'a göre de yazılı şekil şartı, başlatılacak olan tahkim yargılamasına dayanak yazılı bir tahkim şartının mevcudiyeti bakımından uygulanmalı, bu anlaşmaya kimlerin kendisini tabi kıldığı bakımından ise tarafların iradesinin şekilden bağımsız bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.¹²⁷

¹²⁵ Born, s. 1604.

¹²⁶ Lebanese Company Z v. Lebanese Companies and other, İsviçre Federal Mahkemesi, 4P.115/2003, T. 16.10.2003, (Çevrimiçi), jsumundi.com, E.T. 25.11.2024.

¹²⁷ Born, s. 1605.

IV. Tahkim İradesinin Gerekli Olmaması: Mahkeme Kararıyla Çok Taraflı Tahkim ve Hollanda Örneği

Yukarıda açıklandığı üzere, bir kişinin, bir tahkim yargılamasına taraf olabilmesi için, buna yönelik geçerli bir iradesinin olması kural olarak şarttır. Farklı tahkim davalarının birleştirilmesinin mahkemeden talep edilebildiği ABD’de dahi mahkemeler, tarafların bu iradesini dikkate almaktadır.

Fakat Hollanda’da, davaların birleştirilmesi usulü için özellikli bir düzenleme getirilmiştir. İlgili düzenleme Hollanda Medeni Usul Kanunu’nun¹²⁸ 1046. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, taraflarca ayrı bir otorite belirlenmediği sürece Amsterdam mahkemesi hakiminden, açılmış birden fazla tahkim davasının birleştirilmesi talep edilebilecektir, bunun için birleştirme talebine konu bütün tahkimlerde tahkim yerinin Hollanda olması şarttır. Düzenlemeye göre hakim, davaların birleştirilmesine karar verirken;

- i. Yargılamanın geldiği aşamayı,
- ii. Birleştirme talebinin makul olmayacak derecede gecikmeye yol açıp açmayacağını ve
- iii. Özellikle çelişkili kararlar çıkma ihtimalini göz önünde bulundurarak birleştirme talebinin adaletin tecellisi için gerekli olup olmadığını

değerlendirecektir.

Görüleceği üzere, teoride, mahkemece, tarafların hepsinin birbiriyle aynı tahkim yargılamasına taraf olmaya yönelik iradenin tespiti, düzenleme için bir şart değildir. Yani, mahkeme, birbiri arasında tahkim anlaşması (zımnî dahi olsa) bulunmayan tarafları, bunların farklı tahkim davalarını birleştirmek suretiyle aynı tahkim yargılamasına taraf yapabilecektir.¹²⁹ Fakat pratikte, hakimlerin bundan kaçındığı, hakemlerin, tarafların tamamı üzerinde yetkisinin bulunup bulunmadığının incelendiği belirtilmektedir.¹³⁰

¹²⁸ Hollanda Medeni Usul Kanunu metni için bkz. Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001827/2023-07-01/0#BoekVierde>, (Çevrimiçi), E.T. 23.11.2024.

¹²⁹ Born, s. 2785.

¹³⁰ *ibid.*

Hollanda hukukundaki düzenlemenin, çok taraflı tahkim yargılamalarının giderek artan düzeyde gerekli olduğu inşaat sektörünün baskısı üzerine eklendiğini ve yine inşaat sektöründeki uyuşmazlıklar kapsamında sıkça bu düzenlemeye başvurulduğunu belirtmek gerekmektedir.¹³¹

Tarafların aynı tahkim yargılamasında bulunma iradesi olmamasına rağmen, bunun mahkeme kararıyla sağlanabilmesinin çeşitli faydaları olabileceği ve bu kurumun bazı şartlar dahilinde yaygınlaştırılması gerektiği kanaatindeyiz. Zira, yukarıda da açıkladığımız üzere, çok taraflı tahkim, özellikle adalete erişim hakkı kapsamında çelişkili kararların önlenmesi gibi amaçlara hizmet etmekte olup, sırf uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak tahkimi seçen tarafların, bu nedenle adalete erişim haklarının ihlali riskine göz yumulmamalıdır. Bu nedenle, tarafların tamamının taraf olduğu bir tahkim anlaşması varsa, yani tahkim iradesi *ratione materiae* bakımından sağlanıyorsa, tarafların aynı tahkim yargılamasında bulunarak tahkim yargılamasının çok taraflı bir şekilde yürütülmesine mahkemece karar verilebilmelidir. Yine, tahkim şartlarının birbiriyle uyumlu olmaması nedeniyle çok taraflı tahkimin mümkün olmadığı durumlarda da bu uyumsuzlukların mahkeme tarafından düzeltilmesi ile de çok taraflı tahkimin mümkün kılınabilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Ancak, bu görüşümüzün, mevcut hukuki altyapıda uygulanabilmesinin mümkün olmadığına altını çizerek, bunun geleceğe yönelik olarak kanun koyuculara bir öneriden ibaret olduğunu da belirtmek isteriz.

¹³¹ *ibid.*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOK TARAFLI TAHKİMDE USULE İLİŞKİN SORUNLAR

I. Genel Olarak

Yukarıda, çok taraflı tahkime neden ihtiyaç duyulduğu, çok taraflı tahkimin hangi usuli kurumlar işletilerek mümkün olabileceği ve çok taraflı tahkimde tarafların rızası ayrıntılı olarak açıklandı. Bu bölümde ise, çok taraflı tahkimin, tahkim usulünün kendine has kuralları nedeniyle meydana getirdiği usuli sorunlar üzerinde durulacaktır.

Bu kapsamda ilk olarak çok taraflı tahkimde, tahkimin çok taraflı olmasına sebebiyet verebilen durumlardan davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme taleplerine kimin karar vereceği incelenecektir. Akabinde, çok taraflı tahkimde sıklıkla karşılaşılan bir sorun olarak, iki taraflı yargılamalara kıyasla, çok taraflı tahkimde hakem heyetinin nasıl teşekkül edebileceği ve buna ilişkin sorunlar irdelenecektir. Son olarak ise çok taraflı tahkimin mümkün olmadığı durumlarda çok taraflı tahkimin faydalarını sağlayabilmek adına uygulamada geliştirilen ve önerilen çözümler açıklanacaktır.

II. Davaların Birleştirilmesi ve Taraf Ekleme Karar Verme Yetkisi

Çok taraflı yargılamalarla devlet mahkemeleri önünde karşılaşıldığında, tarafların taraf ehliyetine ve davaların birleştirilmesi veya ihbar ile müdahale kurumlarının işletilip işletilemeyeceğine karar verme yetkisi mahkemededir. Bunun nedeni, tabii hakim ilkesi uyarınca mahkemenin halihazırda var ve yetkili oluşudur.

Fakat, tahkim usulünde, aşağıda açıklanacağı üzere, çok taraflı tahkime sebebiyet verebilecek usuller işletildiği sırada ortada bir hakem heyeti olmayabilir. Ek olarak, kurulan yahut kurulmakta olan hakem heyeti ilk bakışta yalnızca davacı ve davalı üzerinde yetkili görüneceğinden, üçüncü kişi üzerindeki yetkisi tartışılabilir. Bu nedenle, çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen durumlarda davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme talepleri hakkında kimin karar vereceği tartışmalara yol açmış ve bazı tahkim kurallarında özellikle düzenlendiği gibi, bazı tahkim kanunlarında da bu yetki mahkemelere verilmiştir.

Bu noktada hemen belirtmek gerekir ki, yukarıda açıklandığı üzere, dava arkadaşlığı kurumu davanın başında, davacı(lar) tarafından işletilecek bir kurum olduğundan, bu

konu daha çok hakem heyetinin teşekkülü bakımından sorunlara yol açmaktadır. Somut olay özelinde dava arkadaşlığı dolayısıyla çok taraflı tahkimin mümkün olup olmadığı sorunu ise hakem heyetinin taraflar üzerinde yetkisiyle ilgili olduğundan, buna hakem heyeti karar verecektir. Bu zaten dava arkadaşlığı kurumunun işletilme zamanının pratik yansımasıdır. Zira dava arkadaşlığı kurumunun uygulanması için ayrı bir talep gerekmez. Bu talep zaten devlet mahkemeleri için dava dilekçesi, tahkim yargılamasında ise tahkim talebinde mündemiçtir. Bundan dolayı, tahkimde dava arkadaşlığına karar verecek makam bakımından bir tartışma yahut özel bir düzenleme de bulunmamaktadır.

Bu nedenle, aşağıda, davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme özelinde var olan ve bu konular hakkında hangi makamın karar vereceğine ilişkin düzenlemeler incelenmiştir.

A. Devlet Mahkemelerinin Davaların Birleştirilmesine ve Taraf Ekleme Karar Verme Yetkisi

İstisnai birkaç yerel mevzuat haricinde davaların birleştirilmesi ile taraf ekleme hususlarında devlet mahkemelerinin yargılamaya müdahalesi tahkim mevzuatlarında kendisine yer bulamamıştır. UNCITRAL Model Tahkim Kanunu’nun, Türkiye dahil birçok devletçe, küçük bazı değişikliklerle kendi tahkim kanunlarına baz alınması da bunda etkilidir. Nitekim UNCITRAL Model Tahkim Kanunu, davaların birleştirilmesi ve taraf eklemeyle ilişkin hiçbir hüküm barındırmamaktadır. UNCITRAL Sekreteryası tarafından yayınlanan resmi açıklayıcı notta da davaların birleştirilmesi usulüne kanunda yer verilmediği açıkça belirtilmiştir.¹³²

Dolayısıyla, istisnai durumlar hariç, evrensel tahkim uygulaması ve politikasının, davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme konularında devlet mahkemelerinin müdahaleden kaçınması ve bu hususların tarafların tahkim anlaşması uyarınca yetkili kılabileceği makamlarca karara bağlanması yönünde olduğu söylenebilir.

İstisnai olarak devlet mahkemelerinin tahkim davalarını birleştirmeye yetkili kabul edildiği ülkelerden biri yukarıda açıklandığı üzere Hollanda’dır.

¹³² UNCITRAL Sekreteryası tarafından UNCITRAL Model Tahkim Kanunu için hazırlanan açıklayıcı not için bkz. https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf, E.T. 03.12.2024, para. 17.

Hollanda’da, tarafların, halihazırda devam etmekte olan birden fazla tahkim davasının birleştirilmesini talep etmeleri mümkündür. Fakat bunun için tarafların anlaşmalarında, davaların birleştirilmesi için yetkili bir kişi veya kurum öngörmemiş olmaları ve tahkimlerin tamamının tahkim yerinin Hollanda olması şarttır.¹³³ Yukarıda açıklandığı üzere, davaların mahkeme kararıyla birleştirilebilmesine ilişkin hüküm, tarafların tamamı arasında bir tahkim anlaşması olmasını da aramaması bakımından özellik arz etmektedir.

ABD’de ise, devlet mahkemelerinin tahkim davalarının birleştirilmesine karar verebilme yetkisi zaman içerisinde farklı şekillerde yorumlanmıştır.¹³⁴ ABD’nin Federal Tahkim Kanunu, UNCITRAL Model Kanunu gibi, davaların birleştirilmesi için bir hüküm barındırmamaktadır. Bu bakımdan, ABD Mahkemeleri’nin, kanunu özü itibari ile yorumlamış olmaları, bu yorumların, benzer hükümler barındırmayan Türkiye gibi ülkeler bakımından da uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi açısından önemlidir.

ABD’de daha önce verilen kararlar, Federal Tahkim Kanunu’nun ruhu ve amacı itibariyle, davaların birleştirilmesine izin verdiğini ve hatta buna teşvik edici nitelikte olduğu yönündedir.¹³⁵

Örneğin *Nereus* kararında mahkemece, taraflarının tamamı aynı olmayan iki tahkim davasının birleştirilmesine karar verirken, tarafların davaların birleştirilmesi yönünde açık veya zımni bir rızası olmasını aramamış ve genel itibariyle usul ekonomisi ilkesi gereğince davaların birleştirilmesinde fayda gördüğünden, davaların birleştirilmesine karar vermiştir.¹³⁶

Fakat zamanla ABD’de mahkemelerin bu konudaki içtihatları değişmiştir. Bu konuda verilmiş olan daha güncel tarihli *Boeing* kararında mahkemece yapılan aşağıdaki açıklamalar, ABD mahkemelerinin güncel bakış açısını yansıtmaktadır:

¹³³ Born, s. 2785.

¹³⁴ Born, s. 2772 vd.

¹³⁵ *ibid.*

¹³⁶ *Compania Espanola De Petroleos, S.A. v. Nereus Shipping, S.A.*, ABD 2. Federal Bölge Mahkemesi, No. 74 Civ. 5102, T. 18.12.1974, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 24.11.2024.

*“bir mahkemenin kendi hız ve ekonomi görüşünü dayatmak için özel tahkim düzenlemelerine müdahale etmesine izin verilmez. Bu durum, ayrı yargılamaların muhtemelen verimsiz bir şekilde sürdürülmesiyle neticelenecekse bile geçerlidir. ... Sözleşme tarafları, aynı fiili durumdan kaynaklanan tüm uyuşmazlıkların tek bir yargılamada tahkimle çözülmesini istiyorlarsa, taraf oldukları tahkim şartlarında davaların birleştirilmesini öngörebilirler.”*¹³⁷ [Vurgu eklenmiştir.]

ABD’de güncel kararların birçoğu da bu karara paraleldir.¹³⁸ Görüleceği üzere, ABD mahkemeleri, taraflarca açıkça davaların birleştirilebileceğinin öngörülmediği durumlarda, davaların birleştirilemeyeceğini belirttiği gibi, mahkemelerin bu şekilde tahkim davalarına müdahale edemeyeceğine de içtihat etmektedir.

Yukarıdaki bakış açısının, UNCITRAL Model Kanunu’nu benimseyen ve bu kapsamda devlet mahkemelerinin davaların birleştirilmesine karar verebilmesi hakkında bir hüküm barındırmayan ülkelerde de uygulanabileceği kanaatindeyiz. Yani, taraflarca açıkça devlet mahkemeleri yetkili kılınmadığı halde devlet mahkemelerinin bu bakımdan tahkim yargılamasına müdahale etmesi mümkün olmasa da taraflarca devlet mahkemelerinin bu bakımdan yetkili olacağı kararlaştırıldıysa, tarafların anlaşmasına üstünlük tanınmalı ve devlet mahkemeleri bu konuda yetkili olmalıdır.

B. Tahkim Kurallarında Davaların Birleştirilmesi ve Taraf Ekleme Talebi Hakkında Karar Verme Yetkisi

tahkim kurallarının birçoğu davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme hakkında özellikli hükümler barındırmaktadır. Yine tahkim kuralları, tarafların anlaşması niteliğinde olduğundan, tahkim yargılamasına ilişkin tahkim kurallarında bu usuller bakımından özel nitelikte düzenlemeler varsa, bunların öncelikli uygulanması gerekecektir.

UNCITRAL Tahkim Kuralları, ad hoc tahkimlerde uygulama alanı bulduğu için, davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme taleplerine karar verebilecek merci

¹³⁷ Government of United Kingdom v. Boeing Co., ABD 2. Federal Bölge Mahkemesi, 998 F.2d 68, T. 29.06.1993, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 24.11.2024.

¹³⁸ Born, s. 2772 vd.

bakımından esasında bir seçenek hakkına da sahip değildir. Zira, ad hoc tahkimin doğası gereği tahkim yargılamasının bünyesinde yürütüldüğü bir tahkim kurumu da mevcut değildir. Bu nedenle, zaten davaların birleştirilmesi konusunu da açıkça düzenlemeyen UNCITRAL Tahkim Kuralları, taraf ekleme bakımından da yetkiyi hakem heyetine vermiştir.

Buna mukabil, kurumsal tahkim kurallarında çoğunlukla taraf ekleme ile davaların birleştirilmesi için bir ayrıma gidilmiştir. Kurumsal tahkim kurallarında genellikle taraf ekleme talebi hakkında karar verme yetkisi hakem heyetine verilmiş, buna karşılık davaların birleştirilmesi hakkında karar verme yetkisi ise ilgili tahkim kurumunun tahkim divanına tevdi edilmiştir. Örneğin, İsviçre Tahkim Kuralları'nın 7. maddesi uyarınca, davaların birleştirilmesine Divan karar verecekken, taraf ekleme ve müdahale taleplerinin hakem heyetince karara bağlanacağı düzenlenmiştir.

Özellikli bir düzenlemeye ise LCIA Kuralları'nda rastlanmaktadır. LCIA Kuralları'nın 22A maddesine göre, davaların birleştirilmesi talebi hakem heyetine sunulacak ve bu konu hakkında hakem heyeti tarafından karar verilecektir. Fakat, hakem heyetinin kararının uygulanabilmesi için, hakem heyetinin kararının LCIA Tahkim Divanı tarafından onaylanması şarttır.¹³⁹ LCIA Kuralları, hem hakem heyetinin hem de LCIA Tahkim Divanı'nın davaların birleştirilmesinde rol alması bakımından sıra dışıdır.

III. Çok Taraflı Tahkimde Hakem Heyetinin Oluşumu

Çok taraflı tahkimde pratikte karşılaşılan en büyük sorunlardan biri, hakem heyetinin oluşumudur.¹⁴⁰ Zira tahkim pratiğinde hakem heyetinin oluşumunda çoğunlukla taraflar doğrudan birer hakem atayarak rol oynamaktadır. Tarafların, hakem heyetinin oluşumuna doğrudan katılmaları, tarafların uyuşmazlıklarının tahkimle çözülmesini istemelerinde de büyük rol oynamaktadır.¹⁴¹

Tarafların, hakem heyetinin oluşumuna eşit şekilde katılmaları zorunludur.¹⁴² Bu durum, tarafların eşitliği ilkesinin doğal bir uzantısıdır. Taraflardan birinin hakem

¹³⁹ Scherer, s. 308.

¹⁴⁰ Kıyak, s. 166; Born, s. 2810.

¹⁴¹ Kıyak, s. 166; Born, s. 2810.

¹⁴² Andrea Meier, "Chapter 18, Part I: Multi-party Arbitrations", **Arbitration in Switzerland: The Practitioner's Guide (Second Edition)**, Ed. Manuel Arroyo, Kluwer Law International, 2018, s. 2520.

atama hakkına sahip olup, diğlerinin bu haktan mahrum bırakıldığı durumda, tarafların tahkim yargılamasında eşit haklara sahip olmaması söz konusu olacaktır ve bu usule uygun olarak teşekkül eden hakem heyetinin kararının iptali ve tanıma veya tenfizinin reddi gündeme gelebilecektir.¹⁴³

Normal şartlar altında, iki taraflı olarak yürütülen bir tahkim yargılamasında hakem heyetinin oluşumu, tarafların eşitliği ilkesi bakımından pratik sorunlar yaratmayacaktır. Zira, tarafların hakem seçme hakkının olduğu durumlarda davacı ve davalı birer hakem atayarak üç hakemden oluşan bir hakem heyetinin oluşumuna eşit şekilde katılabilir. Fakat, gerek dava arkadaşlığı, gerekse de davaların birleştirilmesi, ihbar veya müdahale yoluyla çok taraflı bir tahkim gündeme geldiğinde, hakem heyetinin oluşumuna tarafların eşit olarak katılabilmesi bakımından çok ciddi sorunlar meydana gelebilir.

Örneğin, dava arkadaşlığına dayalı olarak en başından itibaren çok taraflı olarak yürütülecek olan bir tahkimde, tek davacı varsa bu davacı kendi hakemini kimseye danışmadan, özgürce seçebilecektir. Birden fazla davacı olduğu takdirde de davacılar kendi hakemleri üzerinde anlaşmak için oldukça uzun bir süreye sahip olabilecektir. Buna karşın, tahkim davasında birden fazla davalı olduğu durumda ise davalıların ortak bir hakem üzerinde anlaşması gerekebilecektir. Yine bu anlaşmanın sınırlı bir süre içerisinde gerçekleşmesi gerekecektir. Özellikle de davalıların menfaatlerinin uyuşmazlığın doğası itibariyle çatıştığı, dolayısıyla dava stratejilerinin de farklı olacağı durumlarda birden fazla davalının tek bir hakem üzerinde anlaşması oldukça güç olacaktır.¹⁴⁴

Yukarıda bahsi geçen örnek, *Dutco* kararında, Fransız Yüksek Mahkemesi'nce incelenmiştir. *Dutco* kararına konu olayda, çok taraflı bir sözleşmeden çıkan uyuşmazlıkta davacı taraf, iki davalı göstererek bir tahkim davası başlatmıştır. Davalılar ise, somut uyuşmazlık özelinde menfaatlerinin çatıştığından bahisle ilk olarak davaların ayrılmasını talep etmiş, bu taleplerinin reddi üzerine ortaklaşa tek hakem atamak zorunda kalmıştır. Hakem heyeti, kendisinin oluşumunun tahkim

¹⁴³ Born, s. 2812.

¹⁴⁴ Berk Demirkol, “Çok Taraflı Tahkim Yargılaması”, **Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuka Genç Yaklaşımlar Konferans Serisi No. 8**, 2018, s. 46; Kıyak, s. 168.

kurallarına uygun olduğundan bahisle yargılamaya devam etmiştir. Davalıların, Paris İstinaf Mahkemesi'ne yaptıkları başvuru da reddedilmiş, Paris İstinaf Mahkemesince tarafların tahkim anlaşmasında uyuşmazlığın üç hakemce çözüleceğini kararlaştırmaları nedeniyle hakem heyetinin teşekkülünün hukuka uygun olduğuna karar verilmiştir. Fakat Fransız Yüksek Mahkemesi tarafından Paris İstinaf Mahkemesi'nin kararı bozulmuştur. Fransız Yüksek Mahkemesi'ne göre, menfaati çatışan tarafların ortak bir hakem atamaya zorlanması kamu düzenine aykırı olduğundan, bu yönde düzenlemeler içeren bir anlaşma da geçersiz olmalıdır. Fransız Yüksek Mahkemesi kararında, ayrıca, böyle bir düzenlemenin tarafların eşitliği ilkesine de aykırı olduğuna değinmiş ve tarafların tahkim anlaşmasında hakem heyetinin oluşumuna eşit katılamayacakları yönünde şartlara yer verilemeyeceğine, tarafların bu haklarından ancak yargılama sırasında feragat edebileceklerine karar vermiştir.¹⁴⁵

İsviçre Federal Mahkemesi ise aynı konuda Fransız Yüksek Mahkemesi'nden farklı bir görüşe sahiptir. Yukarıda da bahsi geçen *Westland* davasının iptali için açılan davada, davalılar, davacının tek başına bir hakem atayabilmiş olması nedeniyle davacının hakem heyetinin teşekkülünde daha üstün bir hakka sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. İsviçre Federal Mahkemesi tarafından da onanan yerel mahkeme kararında ise hakemlerin tarafların vekili olmadığı, taraflarca atansa da hakemlerin bütün taraflardan tarafsız ve bağımsız olduğu üzerinde durulmuş ve davalıların birlikte bir hakem seçmeye zorlanmasının kamu düzenine aykırı olmadığına karar verilmiştir.¹⁴⁶

Fakat her halükarda, hakem heyetinin teşekkülünde eşitsizlik bulunduğu ileri sürülememesi adına doktrinde ve uygulamada çok taraflı tahkimde hakem heyetinin teşekkülü için çeşitli çözümler önerilmiş ve geliştirilmiştir.

Bunlardan ilki, çok taraflı tahkimde de her bir tarafın kendi hakemini ataması, taraf sayısı tek ise hakem heyetinin bu şekilde teşekkül etmesi, taraf sayısı çift ise taraflarca

¹⁴⁵ Dutco v. BKMI and Siemens, Fransa Temyiz Mahkemesi, Birinci Hukuk Dairesi, 89-18.708, 89-18.726, T. 07.01.1992, (Çevrimiçi), jsumundi.com, E.T. 29.11.2024.

¹⁴⁶ Westland Helicopters v. Arab Organization for Industrialization, United Arab Emirates, Saudi Arabia, Qatar, Egypt and Arab British Helicopter, İsviçre Federal Mahkemesi, 120 II 155, T. 19.04.1994, (Çevrimiçi), jsumundi.com, E.T. 19.11.2024.

atanan hakemlerin hakem heyeti başkanını seçmesi yönündedir. *Nereus* kararında da benzer bir yol izlenmiştir. Buna göre, toplamda üç taraf bulunan iki tahkim davasının birleştirilmesine ilişkin kararında mahkeme, her bir tarafın bir hakem atamasını, taraflarca atanan hakemlerin de iki adet hakem heyeti başkanı seçmesini ve böylelikle hakem heyetinin iki başkan olmak üzere toplam beş hakemden oluşmasını öngörmüştür.¹⁴⁷

Yukarıda açıklanan ilk bakış açısı birçok açıdan eleştirilmiştir. Bunlardan ilki, hakem heyetinin bu şekilde atanmasının, süreci uzatacağı ve hakem sayısı arttığı için yargılama masraflarını da aynı düzeyde artıracaktır. Bundan daha da önemlisi ise, hakem heyeti bu şekilde kurulduğu takdirde, menfaati aynı olan tarafların sayısı daha çok ise, daha çok hakem atayarak hakem heyeti üzerinde daha büyük etkiye sahip olabilme ihtimalleridir. Böyle bir durumda, her bir taraf birer hakem atasa dahi esasen tarafların hakem heyetinin kuruluşuna aynı ölçüde katıldığı söylenemeyecektir.¹⁴⁸

Bu kapsamda, uygulamada daha sık bir şekilde belirlenen çözüm, çok taraflı tahkimde tarafların hiçbirinin hakem atayamamasıdır. Böylelikle çok taraflı bir tahkimde, şayet taraflar hakemlerin atanması usulünde anlaşıyorlarsa, tahkim kurumu veya mahkeme tek hakem atayacak veya hakem heyetinin üyelerinin tamamını seçecektir. Bu çözümde ise tarafların eşitliği ilkesi korunmakla birlikte, tarafların hakem heyetinin oluşumuna katılma hakkı ellerinden alınmış olacaktır.¹⁴⁹

Konuya ilişkin tahkim kurallarında ve yerel mevzuattaki düzenlemelere geçmeden önce, kanaatimizce, yukarıda açıklanan ikinci yolun hem daha pratik hem de tarafların eşitliği ilkesine daha uygun olduğunu belirtmek isteriz. Her ne kadar doktrinde, birlikte davacı veya davalı olarak yer alan tarafların menfaatlerinin örtüşüp örtüşmediğine ilişkin bir inceleme yapılması ve tarafların menfaatlerinin çatıştığına yönelik iddialarının diğer tarafın hakem seçimini engellemek ya da yargılamayı sürüncemede bırakmak amacıyla ileri sürülmesinin engellenmesi gerektiği belirtilmişse de¹⁵⁰ bu görüşe katılmak mümkün değildir. Kanaatimizce, tarafların menfaatlerinin olup

¹⁴⁷ Compania Espanola De Petroleos, S.A. v. Nereus Shipping, S.A., ABD 2. Federal Bölge Mahkemesi, No. 74 Civ. 5102, T. 18.12.1974, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 24.11.2024.

¹⁴⁸ Demirkol, s. 46, Kıyak, s. 168.

¹⁴⁹ Redfern/Hunter, s. 142.

¹⁵⁰ Kıyak, s.174-175.

olmadığı yönünde bir inceleme yapılması davanın esasına girilmesini gerektirmekte olup, esas bu inceleme hakem atanması sürecini uzatabilecektir. Yine, tarafların iddia ve savunmalarını tahkim yargılaması içerisinde değiştirme hakkına sahip olmaları da bu yönde yapılacak olan incelemenin, yargılamanın tamamı için geçerli olamamasını sağlayacaktır. Bu nedenle, şayet, taraflar hakem ataması usulünde anlaşıyorlarsa, çok taraflı tahkimde hakemlerin tamamı tahkim kurumu yahut mahkemece atanmalıdır.

A. Tahkim Kurallarında Düzenlemeler

ICC Tahkim Kuralları'nın 12. maddesi 6. fıkrasına göre, birden fazla davacı veya davalı varsa, davacı veya davalılar bir hakem üzerinde anlaşılır. 7. fıkra göre, taraf ekleme halinde, davaya dahil edilen taraf, davacı veya davalı ile müşterek şekilde bir hakem gösterebilir. 8. fıkra göre ise, 6 veya 7. fıkra göre müşterek bir hakem gösterilememişse ve taraflar hakem heyetinin oluşumu için bir usul üzerinde anlaşamamışlarsa, ICC Tahkim Divanı hakem heyetinin tamamını atayacaktır. Ek olarak, 9. fıkra göre, taraflar arasında hakem heyetinin oluşumuna ilişkin bir anlaşma yapılmış olsa dahi ICC Tahkim Divanı, kararın icra edilebilirliğini sağlamak adına tarafların eşitliği ilkesinin ihlalini önlemek adına yine hakem heyetinin tamamını atayabilecektir.

Aynı usul, Hong Kong Milletlerarası Tahkim Merkezi (HKIAC) Tahkim Kuralları'nın¹⁵¹ 8.2. maddesinde de öngörülmüştür.

LCIA Tahkim Kuralları'nın 8.1. maddesi ise birçok açıdan ICC Tahkim Kurallarına benzer bir düzenleme içermektedir. Buna göre, taraflar, davanın taraflarının “davacı(lar)” ve “davalı(lar)” olarak ikiye ayrılabilirdiği konusunda mutabıklarsa, yani birden fazla davacı veya davalı taraf arasında somut uyuşmazlık özelinde bir menfaat çatışması bulunmuyorsa, bu taraflar ortaklaşa bir hakem seçecektir. Ancak, yargılamanın pratikte iki tarafı olduğu konusunda taraflar arasında bir mutabakat yok ise hakemlerin tamamı LCIA Tahkim Divanı tarafından atanacaktır. LCIA Tahkim

¹⁵¹ HKIAC Kuralları için bkz. https://www.hkiac.org/sites/default/files/ck_filebrowser/2024%20HKIAC%20ADMINISTERED%20ARBITRATION%20RULES%20-%20English.pdf, (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

Kuralları'nın 8.2. maddesi, tahkim anlaşmasının kendisinin hakem heyetinin LCIA Tahkim Divanı tarafından atanması bakımından yazılı bir anlaşma teşkil etmek için yeterli olacağını düzenlemektedir.

Benzer şekilde İsviçre Tahkim Kurallarının davaların birleştirilmesi hakkındaki 7. maddesi de, davaların birleştirilmesi halinde tarafların tamamının hakem atama hakkından feragat etmiş sayılacaklarını düzenlemektedir.

ISTAC Kuralları ise yukarıda örnekleri verilen tahkim kurallarından ayrılmaktadır. Çok taraflı tahkim özelinde bir hüküm içermeyen ISTAC Kuralları'nın 14.4. maddesine göre davacı veya davalı taraf birden fazla kişiden oluşuyorsa bu kişilerin ortaklaşa bir hakem ataması öngörülmüştür. Aynı maddeye göre, bu mümkün olamadığı takdirde ise yalnızca birden fazla davacı veya davalının birlikte atayamadığı hakemi ISTAC Divanı atayacaktır.

ITOTAM Kuralları ise çok taraflı tahkimde hakem heyetinin oluşumunu ayrıca düzenlemiştir. 21. maddeye göre, birden fazla davacı veya davalı varsa, bu taraflar hakemlerini birlikte seçerler. Tarafların ortaklaşa bir hakem seçememesi durumunda ise hakem heyetinin tamamı ITOTAM Tahkim Divanı tarafından seçilecektir.

Görüleceği üzere, tahkim kurallarında çoğunlukla çok taraflı tahkimin davaların birleştirilmesi şeklinde gündeme gelmesi halinde hakem heyetinin tamamının ilgili tahkim kurumu tarafından atanması öngörülmüş olup, bu bakımdan ISTAC kuralları ayıksı bir düzenleme barındırmaktadır.

B. Türk Hukuku ve Karşılaştırmalı Hukuktaki Düzenlemeler

1. Türk Hukukunda

Türk hukukunda çok taraflı tahkim durumunda hakem heyetinin oluşumuna ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Doktrinde *Kıyak*, MTK'nın 7/B maddesine göre çok taraflı tahkimlerde aynı tarafta bulunan kişilerin hakeminin ortaklaşa seçilmesi gerekeceği, aksi takdirde bu hakemin de mahkemece seçileceği görüşündedir.¹⁵²

¹⁵² Kıyak, s. 177.

Biz, bu görüşe katılamamaktayız. Zira, esasında *Kıyak*’ın da tespit ettiği üzere MTK’da konuya ilişkin hiçbir hüküm bulunmamaktadır.¹⁵³ MTK’nın 7/B-3 maddesine göre ise “*Üç hakem seçilecek ise, taraflardan her biri bir hakem seçer; bu şekilde seçilen iki hakem üçüncü hakemi belirler.*”. Mezkur hükmün, davacı veya davalı tarafta birden fazla kişi bulunma ihtimali hiçbir şekilde düşünülmeden düzenlendiği açıktır. Nitekim bahsi geçen maddenin gerekçesinde de tarafların sayısının ikiden fazla olması ihtimali üzerinde durulmamıştır.¹⁵⁴ Yani Kanun, çok taraflı tahkimi düzenlememektedir. Bu nedenle, kanaatimizce, çok taraflı tahkimlerde hakem heyetinin oluşumu noktasında Kanunda hiçbir düzenleme yoktur; bir kanun boşluğu mevcuttur.

Hem MTK hem de HMK’da, tahkim yargılamasının taraflarının eşit haklara sahip olması gerektiğinin düzenlendiği göz önüne alındığında, kanun koyucunun, ilgili maddenin davacı ile davalıların hakem heyetinin oluşumuna katılımında eşitsizlik yaratacak şekilde uygulanmasını istemeyeceği açıktır. Bu da Türk hukukunda bu konuda bir kanun boşluğu bulunduğu savımızı destekler niteliktedir.

Bu kanun boşluğu Türk Medeni Kanunu’nun¹⁵⁵ birinci maddesi uyarınca hakim tarafından doldurulmalıdır. Bahsi geçen maddeye göre hakim, bu boşluğu doldururken örf ve adet hukukuna başvurmalı, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacaktıysa böyle bir kural koymalı ve uyuşmazlığı buna göre çözmelidir. Çok taraflı tahkimde hakem heyetinin oluşumu bakımından yerleşmiş bir kural bulunmadığından, bu konuda örf ve adet hukukunun bulunduğu da bahsedilemez. Bu nedenle kanaatimizce Türk hukukunda hakim, somut olayın şartlarını da değerlendirerek, tarafların tamamının hakem heyetinin oluşumuna eşit katılım sağlayabileceği şekilde uyuşmazlığı çözüme kavuşturmalıdır.

¹⁵³ *ibid.*

¹⁵⁴ MTK’nın 7/B maddesinin Adalet Komisyonu gerekçesi şu şekildedir: “*Hakemlerin seçilmesi yöntemi açıklanmış, tarafların hakemlerin seçimi usulünü belirlemelerine karşın, hakem seçiminin yapılamaması durumunda taraflardan birinin istemi üzerine hakem veya hakem kurulunun seçiminin asliye hukuk mahkemesi tarafından yapılabileceği belirtilmiş ve bu seçimde esas alınacak hususlara yer verilmiştir.*”, Milletlerarası Tahkim Kanunu Tasarısı ve Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporları, (Çevrimiçi), <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c067/tbmm21067122ss0712.pdf>, E.T. 02.12.2024.

¹⁵⁵ RG: 08.12.2001 – 24607.

2. Karşılaştırmalı Hukukta

Yabancı hukuk sistemlerinin birçoğunda çok taraflı tahkimde hakemlerin nasıl atanacağı düzenlenmemiştir.

Fakat, İsviçre, Fransa ve İngiltere'nin tahkim mevzuatında, çok taraflı tahkimlerde hakem heyetinin nasıl oluşacağına ilişkin düzenlemeler mevcuttur.

Fransa Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yerel tahkimi düzenleyen ve milletlerarası tahkime de uygulanacağı öngörülen 1453. maddesine göre, tahkim davasının taraflarının sayısı ikiden fazla ise ve taraflar hakem heyetinin teşkiline ilişkin usulde anlaşamıyorlarsa, hakem veya hakem heyetinin tamamı mahkemece atanacaktır.¹⁵⁶

Yine, uluslararası tahkimlere de uygulanacağı öngörülen İsviçre Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 362. maddesinin ikinci fıkrası da benzer bir düzenleme içermektedir. Madde metni aynen “*Çok taraflı tahkim durumunda, 356. maddenin 2. fıkrası uyarınca yetkili mahkeme bütün hakemleri atayabilir.*” diyerek çok taraflı tahkimde hakem heyetinin kurulumu için özel bir düzenleme getirmiştir.¹⁵⁷

Son olarak, İngiltere'de yürürlükte bulunan 1996 Tahkim Kanunu'nun¹⁵⁸ 16. maddesi de çok taraflı tahkimler için özel bir düzenleme içermektedir. Bahsi geçen 16. madde, hakemlerin atanması usulünü düzenlemektedir. Maddeye göre hakem heyeti üç hakemden oluşacaksa, taraflarca birer hakem seçilecek ve taraflarca seçilen hakemler baş hakemi atayacaktır. Maddenin son fıkrasına göre ise, “*diğer durumlarda (özellikle de ikiden fazla taraf varsa) anlaşılan atama usulünün yürütülememesi halinde 18. madde uygulanır.*” 18. maddeye göre, şayet taraflarca aksi bir usul kararlaştırılmamışsa, hakem atanmasına ilişkin usulün işletilemediği durumlarda mahkeme bazı yetkilerini kullanabilir. Bu durumda mahkeme, gerekli atamaların yapılmasına ilişkin yol gösterici talimatlar verebileceği gibi, kendisi de hakem atayabilecek ve hatta gerçekleşmiş atamaları da iptal edebilecektir. İngiliz 1996

¹⁵⁶ Fransa Hukuk Muhakemeleri Kanunu için bkz., Code de Procédure Civile, legifrance.gouv.fr, (Çevrimiçi), E.T. 15.12.2024.

¹⁵⁷ İsviçre Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun İngilizce tercümesi için bkz. Schweizerische Zivilprozessordnung, T. 19.12.2008, fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/262/en, (Çevrimiçi), E.T. 15.12.2024.

¹⁵⁸ İngiltere 1996 Tahkim Kanunu için bkz. Arbitration Act of 1996, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/contents>, (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

Tahkim Kanunu'nun mahkemelere verdiği yetkilerin, diğer yerel kanunlara kıyasla daha geniş olduğu ve mahkemelere, somut olayın şartlarına göre esneklik sağlayarak hakem heyetinin adilane şekilde kurulmasına olanak verebilen başka imkanların da sağlandığı görülmektedir.

D. Çok Taraflı Tahkimin Mümkün Olmaması Halinde Uygulanabilecek Çözümler

Yukarıda çok taraflı tahkimin neden bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığı ile hangi hallerde ve nasıl mümkün olabileceği açıklanmıştır. Fakat, çok taraflı tahkimin bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmasına rağmen gerçekleşmemesi de mümkündür. Örneğin, hakem heyeti, tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasına taraf olma yönünde bir iradelerinin bulunmadığına kanaat getirebilir. Böyle bir durumda çok taraflı bir tahkim yargılamasının gerçekleştirilmesi mümkün değildir.

Bununla birlikte, çelişkili kararların verilmesinin engellenmesi ve usul ekonomisi endişeleri karşısında, ayrı yürütülen yargılamalarda bazı usuli önlemler alınarak bazı sorunların meydana gelmesi engellenmeye çalışılmıştır. Aşağıda, bu önlemler ve uygulamaları incelenecektir.

A. Taraflardan Biri Hakkında Verilen Hakem Kararlarının Dikkate Alınması

Yukarıda, hakem kararlarının yalnızca tahkim yargılamasına katılan taraflar için kesin hüküm etkisi taşıyacağı, yani sadece bu taraflar için bağlayıcı olduğu açıklanmıştı. Yukarıda yine çelişkili kararların verilmesinin engellenmesi ihtiyacının, çok taraflı tahkimin en önemli nedenlerinden biri olduğu da açıklanmıştı. Fakat çok taraflı tahkimin mümkün olmadığı durumlarda, taraflardan biri bakımından daha önce verilen bir tahkim kararının da mevcudiyeti halinde hakemlerin çelişkili kararlar vermekten kaçınma yönünde çaba gösterip göstermemeleri gerektiği tartışma konusu olmuştur.

Uygulamada, birtakım kararlarda, tarafların uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak tahkimi seçmeleriyle birlikte, çelişkili kararlar verilmesi riskini de kabullendikleri, bu nedenle hakemlerin, kendilerini bağlamayan diğer hakem kararlarını dikkate almaları gibi bir gerekliliğin olmadığı belirtilmektedir. Örneğin, *Sunlife* kararına konu olayda, birden fazla sigorta şirketinin birlikte sigortaladıkları riskler için, ayrı sözleşmeler ile

ayrı reasürans sözleşmeleri yapılmıştı. Sigorta şirketleri tarafından reasürans şirketlerinden birine karşı açılan ilk tahkim davasında tespit edilen bir husus, reasürans şirketlerinden diğerine karşı açılan ikinci tahkim davasının hakem heyeti tarafından tam zıt yönde yorumlanmıştır. İkinci tahkimde verilen karar ilk derece mahkemesi tarafından, ilk tahkim davasındaki tespitlerin, her iki davada aynı olan taraf bakımından bağlayıcı olması gerektiği belirtilerek iptal edilmiştir. Ancak, İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi tarafından, tahkim davalarında çelişkili kararlar verilebileceği, bunun tahkimin doğasında olduğu ve taraflarca da kabul edildiği gerekçesiyle iptal kararı bozulmuş, hakem kararının icra edilebilir olduğuna karar verilmiştir.¹⁵⁹

Fakat, çok taraflı yürütülmesi mümkün olmayan bazı tahkimlerde ise hakem heyetleri, daha önce verilen kararın kendileri bakımından bağlayıcı olmadığını kabul etmekle birlikte, bu kararı tamamen göz ardı edemeyeceklerini de belirtmişlerdir. Örneğin, ICC Kuralları'na göre yürütülen bir tahkim yargılamasında hakem heyeti, diğer kararın bağlayıcı olmadığını, dosyadaki delillerin aynı olamayabileceğini, dava konusu sözleşmelerin esasına uygulanan hukukların da farklı olduğunu vurguladıktan sonra *“[Diğer davada verilen kararda yer alan] bulgu ve sonuçları da göz önünde bulundurarak, önümüzdeki davada, bu davanın taraflarınca sunulan materyaller üzerinde kendi sonuçlarımıza ulaşmaya özen gösterdik.”*[Vurgu eklenmiştir.] diyerek, önceki hakem kararının bulgularının da göz önünde bulundurulduğunu belirtmiştir.¹⁶⁰ Benzer yönde başka kararlar da mevcuttur.¹⁶¹

Bu bakımdan, tarafların tamamının aynı davada bulunması mümkün olmasa dahi, daha önce aynı maddi vakıalara dayalı olarak farklı taraflar arasındaki bir tahkim yargılamasında verilmiş olan bir tahkim kararının, tamamen göz ardı edilmeksizin,

¹⁵⁹ Lincoln National Life Insurance v. Sun Life Assurance, American Phoenix Life and Reassurance and Phoenix Home Life Mutual Insurance, İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, EWCA 1660, T. 10.12.2004, (Çevrimiçi), jsumundi.com, E.T. 26.11.2024; Aynı yönde, Southern Pacific Properties (Middle East) Limited v. Arab Republic of Egypt, ICSID Dava No. ARB/84/3, Yetki Hakkında Kısmi Karar, T. 14.04.1988, (Çevrimiçi), jsumundi.com, E.T. 03.12.2024.

¹⁶⁰ ICC Dava No. 7061, T. 28.11.1997, Hanotiau s. 440.

¹⁶¹ Licensor (Netherlands Antilles) v. Licensee, ICC Dava No. 6363, (Çevrimiçi) kluwerarbitration.com, E.T. 25.11.2024.

çelişkili kararların verilmesi endişesi üzerinde de durularak, bağlayıcı olmayacak şekilde dikkate alınmasında fayda olduğu kanaatindeyiz.

B. Farklı Davalara Aynı Hakemlerin Atanması

Çok taraflı tahkimin mümkün olmadığı durumlarda, aynı anda devam eden ve aralarında maddi vakıa veya hukuki sebepler bakımından bağlantı da bulunabilen davalarda çelişkili kararların meydana gelmesinin önlenmesi amacıyla başvuru bir diğer çözüm yöntemi de, davaların tamamına aynı hakem veya hakem heyetinin atanmasıdır. Böylelikle yargılama pratikte aynı kişi veya kişilerce yürütölüp karara bağlanacağından bu yöntem *de facto* birleştirme olarak da anılmaktadır.¹⁶²

Uygulamada, aynı maddi vakıa ve hukuki sebeplere dayanan davalara aynı hakemlerin atanması yönteminin uygulandığı, en bilinen dava *Adgas* davasıdır. *Adgas* davası, farklı tahkimlere aynı hakemin atanmasının faydaları ve yaratabileceği sorunların etraflıca tartışılması bakımından incelenmeye değer bir karardır. Davaya konu olayda, iş sahibi ile ana yüklenici ve ana yüklenici ile alt-yüklenici arasındaki iki farklı tahkim davasına aynı hakemin mi atanması gerektiği, yoksa farklı hakemler atanarak davaların birbirinden tamamen bağımsız mı yürütölmesi gerektiği tartışılmıştır. İngiliz Yüksek Mahkemesi tarafından verilen kararda, iki davaya da aynı hakemin atanması halinde, bir davada sunulan iddia ve delillere maruz kalan hakemin, aynı konu hakkındaki diğer davada önyargılı davranabileceği endişesiyle, iki davaya da aynı hakemin atanması talebi reddedilmiştir. Yüksek Mahkeme'nin bu kararının temyizi üzerine verilen İngiltere ve Galler Temyiz Mahkemesi kararında ise, çelişkili kararların meydana gelmemesi için gereken her türlü önlemin alınması gerektiğinden bahisle her iki davaya da aynı hakemin atanmasına karar verilmiştir.¹⁶³

Maddi ve hukuki açıdan bağlantılı davalara aynı hakemin atanması, aynı olgulara ilişkin olarak aynı hakemin zihninde tek bir kanıya varması bakımından, çelişkili kararların önlenmesi adına etkili olabilecektir. Fakat kanaatimizce, birbiriyle bağlantılı

¹⁶² Philippe Leboulanger, **Multi-Contract Arbitration**, *Journal of International Arbitration*, Volume 13, Issue 4, Kluwer Law International, 1996, s. 61-62; Jeffrey Waincymer, **Procedure and Evidence in International Arbitration**, Kluwer Law International, 2012, s. 577.

¹⁶³ Abu Dhabi Gas Liquefaction Company Ltd v Eastern Bechtel Corporation, İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, EWCA Civ J0623-1, T. 23.06.1982, (Çevrimiçi), vlex.co.uk, E.T. 26.11.2024.

veya aynı maddi ve/veya hukuki sebeplere sahip farklı tahkim davalarına aynı hakemin atanması, tarafların adil yargılanma hakkı bakımından oldukça tehlikelidir. Zira, aynı hakemin atandığı tahkim yargılamaları birbirinden ayrı ve bağımsız yürütülecektir. Birbirinden ayrı ve bağımsız yürütülen bu yargılamalarda sunulan delil ve açıklamalar, diğer tahkim dosyasında bulunmayacaktır. Bu bakımdan, bir davada sunulan delil ve açıklamalar, bu davaya taraf olmayan diğer kişi bakımından bilinemeyecek, bu kişi tarafından, diğer davadaki delil ve açıklamalara karşı delil ve açıklama sunulamayacaktır. Ancak, bu delil ve açıklamalar hakemin bilinç dünyası içerisinde yer edecek, hakemin uyuşmazlık noktalarında varacağı kararı etkileyecektir. Bu nedenle, böyle durumlarda, taraflardan birinin aleyhine verilen karar, bu tarafın varlığından dahi haberdar olmadığı delillere dayanabilecektir. Bu durumun, tarafların adil yargılanma hakkını ihlal edeceği şüphesizdir.

Yine bu durumun, tahkim yargılamalarının ortak tarafının, diğer tarafların aksine her iki davada da sunulan delillerin ve açıklamaların tamamını bilmesi nedeniyle tarafların eşitliği ilkesine de aykırı olacağı açıktır.

Görülebileceği üzere bu konuda bir çözüme varılması için birbiriyle çatışan ancak hepsi ayrı ayrı korunan hak ve ilkelerden bazılarını seçmek gerekecektir. Böyle durumlarda çatışan haklar şu şekilde sayılabilir:

- i. Tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasında bulunmama iradesi
kapsamında tahkimin iradiliği ilkesi
- ii. Tarafların tahkim yoluyla birlikte seçtiği yargılamanın gizliliği hakkı
- iii. Çelişkili kararların verilmemesi kapsamında adil yargılanma ve adalete erişim hakkı
- iv. Tarafların eşitliği ilkesi
- v. Delilleri bilme ve buna ilişkin karşı delil ve açıklama sunabilme hakkı
bakımından adil yargılanma hakkı

İşte böyle durumlarda;

- A. Çok taraflı tahkime olanak sağlandığı takdirde tarafların anlaşması ve gizlilik endişeleri ihlal edilmiş ancak kamu düzeninden olan adil yargılanma hakkı ile tarafların eşitliği ilkesi ise korunmuş olacak,
- B. Tahkim yargılamalarının farklı davalarda yürütüldüğü ancak aynı hakemin atandığı durumda tarafların anlaşmaları ve gizliliğe ilişkin endişeleri korunmuş olacak ancak kamu düzeninden olan adil yargılanma ve adalete erişim hakkı ile tarafların eşitliği ilkesinin ağır bir şekilde ihlali gündeme gelebilecek,
- C. Tahkim yargılamalarının farklı davalarda yürütüldüğü ve farklı hakemlerin atandığı durumda ise tarafların anlaşmaları, gizlilik endişeleri, tarafların eşitliği ilkesi ve delilleri bilme ve karşı delil sunma hakları kapsamında adil yargılanma hakları korunmuş olacak, ancak çelişkili kararların verilmesi dolayısıyla kamu düzeninden olan adil yargılanma ve adalete erişim hakkının ihlali riskiyle karşılaşılacaktır.

Yukarıda sayılan ihtimallerden, yürürlükte bulunan Türk tahkim mevzuatı ve uluslararası anlaşmalarla, tahkimin yerleşmiş ilkeleri kapsamında, tahkimin iradiliği ilkesinin tartışmasız konumu da göz önüne alındığında, kanaatimizce, en uygun çözümün üçüncü yol olduğu kabul edilmelidir.

C. Delillerin Birlikte Sunulması, Duruşmaların Birlikte Görülmesi

Çok taraflı tahkimin mümkün olamaması durumunda çelişkili kararlar verilebilmesinin önüne geçmek için, farklı davalarda görülen duruşmaların koordineli gerçekleştirilmesi ve hatta ortaklık arz eden bazı konulara ilişkin duruşmaların birlikte görülmesi yoluna da gidilebilmektedir.¹⁶⁴

Benzer şekilde, birbiriyle bağlantılı olduğu tespit edilen davaların, birinde sunulan delillerin, diğer yargılamaya sunulması da mümkün olabilir.¹⁶⁵ Ancak, bunlar gibi sıra dışı usullerin işletilebilmesi için bunun tarafların anlaşmasında ya da tarafların

¹⁶⁴ Kıyak, s. 209-210.

¹⁶⁵ *ibid.*

anlaşması niteliğindeki tahkim kurallarında yer alması gerekmektedir. Delillerin diğer yargılamaya da ibrazı Londra Denizcilik Hakemleri Derneği (LMAA) Tahkim Kuralları'nın¹⁶⁶ 16(b) maddesinde düzenlenmektedir. Benzer şekilde LCIA Kuralları'nın 22.7. maddesinin üçüncü bendi de birleştirilmemiş ancak bağlantılı tahkim davalarının *birlikte* yürütülebileceğini düzenlemektedir. Ancak LCIA Kuralları'na göre bunun mümkün olabilmesi için tahkim davalarına aynı hakemlerin atanmış olması şarttır.¹⁶⁷

Kanaatimizce, davaların birleştirilmeden birlikte görülmesi, duruşmaların birlikte yapılması yahut bir dosyada sunulan delillerin diğerine de ibraz edilmesi gibi yöntemler, çok taraflı tahkimle aynı sonuçları doğurabilecektir. Ancak, tarafların bu yöntemlere rıza gösterip, tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasına taraf olmasını istememeleri şeklinde bir irade yorumu da makul olmayacaktır. Zira, taraflar, zaten duruşmaların birlikte görülmesi, delillerin karşılıklı ibrazı gibi usullerle yargılamayı pratikte birleştirmiş hale getirirler. Bu halde tarafların çok taraflı tahkim yönünde rızalarının bulunmaması dolayısıyla yargılamaların farklı davalarda görülmesi, usul ekonomisi ilkesinin ihlalden başka bir sonuç doğurmayacaktır.

D. Zincirleme Tahkim

Son olarak, bazı istisnai tahkim kurallarında düzenlenen ve *string arbitration* olarak adlandırılan zincirleme tahkim konusunu irdelemek gerekir.

Özellikle zincirleme satış sözleşmelerinin çok sık meydana geldiği, spot piyasası olduğu için yol üzerinde dahi mülkiyet değiştirebilen malların sektörlerine özel olarak, bu sektörlerde çıkan uyuşmazlıkların çözümü için geliştirilen bu sistemde tahkim davası ilk satıcı ile son alıcı arasında, bu ikisi arasında bir sözleşme olmamasına rağmen gerçekleşmekte ve kararın aradaki alıcı ve satıcıları da bağlayıcı nitelikte olduğu kabul edilmektedir. Böylelikle, satıcıların aynı uyuşmazlık dolayısıyla katlanmak zorunda kaldıkları zararlarını bir önceki satıcıya rücu etmesi şeklinde oluşabilecek çok sayıda aynı konulu davadan kaçınılmaktadır. Bu şekilde riayet edilen

¹⁶⁶ LMAA Tahkim Kuralları için bkz. <https://lmaa.london/the-lmaa-terms/>, (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

¹⁶⁷ Scherer, s. 309.

usul ekonomisi ilkesinin yanında yine çelişkili kararlar verilmesinin de önüne geçilmektedir.¹⁶⁸

Doğası itibariyle zincirleme tahkimin uygulaması, dava konusu maldaki ayıba ilişkin iddialardan doğan davalarla sınırlandırılmıştır. Örneğin Hububat ve Yem Ticareti Birliği (GAFTA) Tahkim Kuralları'nın¹⁶⁹ 7. maddesi sözleşmelerin maddi unsurlarının aynı olması gerektiğini, zincirleme tahkim için bir şart olarak saymaktadır. Yine, arasında sözleşme bulunmayan tarafların aynı tahkim yargılamasında bulunabilmesini sağladığı için, tarafların zincirleme tahkim prosedürüne açıkça ve ayrıca rıza göstermesi gerektiği kabul edilmektedir.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Kıyak, s. 212 vd.

¹⁶⁹ Gafta Tahkim Kuralları için bkz. https://www.gafta.com/write/MediaUploads/Contracts/2024/July2024/125_JULY_2024.pdf, (Çevrimiçi), E.T. 16.01.2025.

¹⁷⁰ Kıyak, s. 212 vd.

SONUÇ

Uluslararası ticaretin kolaylaşması ve gelişmesi ile ikiden fazla tarafı olan ve çok sözleşmeyi içeren iş modelleri ve projeler giderek daha yaygın hale gelmiştir. Yine uluslararası tahkim uygulamasının yeknesaklaşması ve bu kapsamda diğer avantajlarının yanı sıra tahkim kararlarının icra edilebilirliğinin kolaylaşması nedeniyle kapsamlı ve karmaşık ticari ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların çözümü için de tahkim her geçen gün giderek daha sık bir şekilde seçilmektedir.

Çok taraflı hukuki işlemlerden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde, tipik bir davacı ve bir davalıdan oluşan bir yargılama değil, ikiden daha fazla taraf sahip, yani çok taraflı bir yargılama yürütülmesi gerekebilir. Bunun amacı, yargılamanın daha hızlı ve etkin yürütülmesine ek olarak, farklı davalarda çelişkili kararların verilmesinin önlenmesidir.

Çok taraflı bir yargılama farklı usul hukuku kurumları vasıtasıyla gündeme gelebilir. Bunlar; dava arkadaşlığı, davaların birleştirilmesi, ihbar ve müdahaledir. Bu kurumların tamamı yargılamanın usul ekonomisine uygun olarak yürütülmesi ve çelişkili kararların önlenmesi amacını taşır. Bu kurumların tahkim yargılamalarında da uygulanmaları mümkündür. İhbar ve müdahale kurumlarına tahkim kurallarında kapsayıcı bir şekilde “taraf ekleme” denmektedir. Hangi hukukun usul hukuku kurallarının tahkim yargılamasında uygulanabileceği de ayrıca tespit edilmelidir. Taraflarca bunun için özellikli bir hukuk seçimi yapılmışsa, bu hukuk sistemindeki usul hukuku kuralları uygulanabilmeli, aksi takdirde tahkim yeri hukuku uygulanmalıdır.

Tahkimin iradi bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olması dolayısıyla, tahkim yargılamasının çok taraflı bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin tespitinde, tarafların bu yöndeki iradesinin özellikle tespit edilmesi gerekir. Aksi takdirde hakem kararının iptali söz konusu olabileceği gibi, kararın tanınması veya tenfizi de reddedilebilir.

Tahkim iradesinin varlığı, geçerliliği ve yorumunda hangi hukukun uygulanacağını tespiti önemlidir. Bu hususlar, tahkim anlaşmasının sözleşmesel yönüyle ilgili olduğundan, bu hususlar tahkim anlaşmasının esasına uygulanacak hukuka tabidir.

Tahkim anlaşmasının esasına uygulanacak hukukun tespitinde her ülkenin kendi kanunlar ihtilafı kuralları farklı olabilir. Fakat genel uygulama, taraflarca açık veya zımni bir seçim yapıldıysa taraflarca seçilen hukukun uygulanması, aksi takdirde tahkim yeri hukukunun uygulanmasıdır. Milletlerarası Ticaret Kanunu'na göre de taraflarca tahkim anlaşmasına uygulanacak hukuk seçilmediyse, tahkim anlaşması Türk hukukuna tabi olacaktır.

Tahkim iradesinin kapsamı için tahkim iradesinin yorumuna uygulanacak kurallara da ayrıca değinmek gerekir. Tahkim anlaşmasının yorumuna ilişkin kurallar, tahkim anlaşmasının esasına uygulanan hukuktaki kurallar olacaktır. Bununla birlikte, farklı hukuk sistemlerinde benimsenen çeşitli yorum kuralları mevcuttur.

Bunlardan ilki, tarafların gerçek iradelerinin, dürüstlük kuralı kapsamında tespit edilmesidir. Bu kurala göre, tarafların tahkim iradesi veya bu iradenin kapsamı tespit edilirken, tahkim anlaşmasında veya sözleşmede yer alan spesifik kavram ve terimlerin anlamından ziyade, halin bütün şartları dikkate alınmalı ve tarafların gerçek iradeleri tespit edilmelidir. Türk hukukunda da bu yorum kuralının uygulandığı söylenebilir.

Tahkimin istisnai bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olması ve tahkim vasıtasıyla devlet mahkemelerinin yetkisinin o uyuşmazlık bakımından bertaraf edilmesi nedeniyle tahkim iradesinin olabildiğince dar yorumlanması gerektiği de belirtilmektedir. Bu görüş, uluslararası uygulamada kabul görmemiştir.

Son olarak, tahkim yanlısı politika kapsamında geliştirilen ve tarafların geçersiz yahut icra edilemeyecek bir sözleşme akdetmek istemeyecekleri varsayımına dayanan *in favorem validitatis* ilkesine göre, tahkim iradesi olabildiğince geniş yorumlanmalı, tarafların var olan tahkim iradesini ayakta tutan yorum hangisiyse, o yorum dikkate alınmalıdır.

Tahkim iradesi, daha alt birkaç farklı iradede meydana gelir. Bunlar, tahkimle çözülmesi istenen uyuşmazlık konusu bakımından tarafların iradesini temsil eden *ratione materiae* diğeri ise tarafların birlikte tahkim yargılamasında bulunmayı kabul ettikleri kişileri temsil eden *ratione personaedir*. Çok taraflı tahkim bakımından bunların her ikisinin birlikte yer alması şarttır.

Çok taraflı tahkim özelinde, değerlendirilmesi gereken bir alt irade türü de tarafların, çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen usul hukuku kurumlarının işletilmesi yönünde de ayrıca iradelerinin bulunup bulunmadığı olabilir. Doktrindeki bazı görüşlere ve bazı yabancı mahkeme kararlarına göre, örneğin, davaların birleştirilebilmesi için, tarafların tahkim anlaşmasında bunu ayrıca öngörmüş olmaları gerekir. Pratikte davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme usulleri tahkim kurallarında yer aldığından, bu kuralların yorumu ile tarafların bu konudaki iradeleri tespit edilmektedir. Ancak kanaatimizce bu görüş hatalıdır. Tarafların, yargılama sırasında gündeme gelebilecek her türlü usul hukuku sorununu öngörüp, bu sorunların çözümlerine tahkim anlaşmasında yer vermeleri beklenemez. Tarafların uyumsuzluğun isabetli ve efektif bir şekilde çözülebilmesi için gerekli her türlü usul hukuku kurumunun işletilebileceğini öngörmeleri ve hatta istemeleri yönünde bir yorum bu nedenle daha isabetli olacaktır.

Tarafların çok taraflı tahkime muvafakat edip etmediklerine yönelik iradeleri tahkim kurallarından devşirilebilir. Tahkim kurallarının birçoğunda davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme usulleri düzenlenmiştir. Bu kuralların bazılarında bu usuller çok taraflı tahkime elverişli şekilde düzenlenmişken, bazılarında ise çok daha katı şartlar öngörülmüştür.

Tarafların çok taraflı tahkim konusunda gerçek iradelerinin tespitinde halin şartları da dikkate alınmalıdır. İki den fazla tarafın rol oynadığı iş modellerinde tarafların tamamının altında imzasının olduğu bir tahkim anlaşması varsa, tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasında bulunma yönünde bir iradeleri olduğu noktasında duraksama bulunmayacaktır. Fakat, tarafların tamamının taraf olduğu tek bir sözleşme olmayabilir. Bu durumda farklı sözleşmelerin hepsinde tahkim anlaşması bulunabileceği gibi bulunmayabilir de.

Sözleşmelerin tamamında tahkim şartı olsa dahi sözleşmelerin birbirinden bağımsız olduğu ve tarafların da bu sözleşmelerde yer alan tahkim şartlarını birbirine bağlamadığından tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasında bulunma yönünde bir irade de mevcut olamayacağı yönünde kararlar mevcuttur.

Öte yandan, sözleşme konusu ticari işin, herkesin tarafı olmadığı birden fazla sözleşmeyle tasarlanmasının, tarafların tahkim iradesine bir etkisi olmaması gerektiği,

tarafların borçları birbiriyle ilgili ve ilintili olduğu takdirde işi birlikte gerçekleştiren tarafların, çıkan uyuşmazlıkları da birlikte çözmelerini isteyecekleri yönünde de kararlar mevcuttur.

Çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen sözleşmelerin tamamında tahkim şartı bulunmaması halinde ise tarafların bir kısmının aynı grup şirket içerisinde yer alması gibi durumlar da dikkate alınarak tarafların iradesinin tespiti yoluna gidilmiştir. Sözleşmelerin tamamında tahkim şartı yer almamasının, tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasına taraf olma yönünde iradeleri aleyhine yorumlanacağı da açıktır.

Her halükarda, hakem ve mahkeme kararları neticesinde varılan sonuç, tarafların sözleşmelerinden doğan borçlarının birbiriyle iç içe geçip geçmediği, tarafların zihninde bir bütün oluşturup oluşturmadığına dikkat edilmesi gerektiğidir. Bu şarta doktrinde “grup sözleşmeler doktrini” denmektedir. Kanaatimizce de tarafların gerçek iradelerinin tespitinde, birden fazla farklı sözleşmeye bölünmüş olsa dahi uyuşmazlık konusu ticari işin, tarafların zihninde tek bir bütün oluşturup oluşturmadığı esas alınmalıdır.

Hem tarafların iradelerinin tespiti hem de bu iradenin uygulanabilirliği bakımından incelenmesi gereken bir diğer husus da farklı tarafların tahkim anlaşmalarının birbiriyle uyumlu olup olmadığıdır. Birbirine uyumlu tahkim anlaşmaları, tarafların çok taraflı tahkim iradesini destekleyici nitelikte olacaktır. Tahkim anlaşmalarının uyumlu olmaması ise, çok taraflı tahkim halinde tahkim anlaşmalarından en az birinin ihlali ile sonuçlanacaktır. Tahkim anlaşmalarının birbiriyle uyumlu olup olmadığına bakılırken taraflarca seçilen tahkim kuralları ile tahkim yerine özel önem gösterilmelidir. Farklı tahkim kurallarının seçildiği tahkim anlaşmalarının birbiriyle tam anlamıyla uyumlu olduğundan bahsedilmesi mümkün değildir. Bu konuda her ne kadar SIAC tarafından, tahkim kurumlarınca imzalanacak bir protokol önerisi getirildiyse de bu protokol de bir öneriden öteye gidememiştir.

Herkesin taraf olmadığı birden fazla sözleşmeden kaynaklanan çok taraflı tahkimde değerlendirilmesi gereken bir diğer husus da tarafların kişi yönünden tahkim iradesinin, kişinin ticari işteki rolüyle mi yoksa spesifik olarak o kişinin kişiliğiyle mi ilgili olduğudur. Zira, sözleşmelerden birinin, diğerinden çok daha önce imzalanması

halinde, sözleşmenin ortak olmayan tarafı, diğer sözleşmenin tarafının rolünü bilebilir, ancak kim olacağını bilemez. Böyle durumlarda tarafların, ticari kaygılarının dikkate alınması ve diğer tarafın rolünü bilmesinin yeterli olması gerekmektedir.

Böyle durumlarda tahkim anlaşmasının şekil bakımından geçerliliği de tartışılabilir. Zira, tahkim anlaşmaları özellikli bir yazılı şekil şartına tabidir. Ancak, sözleşmelerin ortak olmayan tarafları arasında teati edilmiş bir tahkim anlaşması bulunmayabilir. Böyle durumlarda, tahkim iradesinin varlığını kanıtlamak adına sözleşmelerin herhangi birinde bulunan yazılı bir tahkim anlaşmasının varlığı uygulamada yeterli kabul edilmektedir.

Tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasında bulunma yönünde bir iradesi olmasa dahi, mahkeme kararıyla bu durum sağlanabilecektir. Örneğin Hollanda hukukuna göre tahkim yeri Hollanda olan birden fazla tahkim davasının birleştirilebilmesi için davaların taraflarının aynı olması ya da tarafların tamamının birbiriyle arasında tahkim anlaşması bulunması şartı yoktur. Fakat, yine de uygulamada tarafların tahkim iradesine dikkat edilmektedir. Kanaatimizce de tarafların tamamının aynı tahkim yargılamasına taraf olma gibi bir iradesi olmasa dahi, tarafların en azından tarafı oldukları sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlığın çözümü için tahkim yolunu seçmiş olması yahut tahkim anlaşmalarındaki uyumsuzlukların çok taraflı tahkime engel olması durumunda, diğer şartlar da varsa mahkeme kararıyla tarafların tamamının aynı tahkim yargılanmasında bulunabilmesine karar verilebilmesi yönünde bir düzenleme faydalı olacaktır.

Çok taraflı tahkimde tarafların rızası haricinde, tahkim yargılamasının usulüne ilişkin de birtakım sorunlar meydana gelebilmektedir.

Bunlardan ilki, çok taraflı tahkime sebebiyet verebilen davaların birleştirilmesi ve taraf ekleme talepleri bakımından karar vermeye kimin yetkili olduğudur. Bazı ülkelerde mahkemelerce davaların birleştirilmesine karar verilmesi mümkünken, çoğu ülkede mahkemelere böyle bir yetki tanınmamıştır. Mahkemelerin davaların birleştirilmesine karar verme yetkisinin olduğu ülkeler arasında Hollanda sayılabilir ABD’de de daha eski kararlarda mahkemelerin davaların birleştirilmesine karar verebileceği kabul edilmekteydi. Ancak daha yeni tarihli kararlarda taraflarca böyle bir düzenleme

bulunmadığı takdirde mahkemelerin davaların birleştirilmesine karar verme yetkisinin olmadığı kabul edilmektedir.

Tahkim kurallarında ise çeşitli düzenlemeler bulunmakla birlikte, genel uygulama taraf ekleme talebi bakımından hakem heyetini, davaların birleştirilmesi talepleri bakımından ise ilgili tahkim kurumunu yetkilendirmektedir.

Çok taraflı tahkimlerde hakem heyetinin oluşumu da birtakım sorunlara yol açabilir. Zira, hakem heyetinin oluşumunda yerleşik uygulama, davacı ve davalının birer hakem ataması, taraflarca atanan hakemlerin de başhakemi seçmesidir. Fakat, taraf sayısı ikiden fazla olduğunda, ortak hakem atayabilecek tarafların çıkarları çatıştığında ya da her taraf ayrı ayrı hakemler atayacağına çıkarları birbirine paralel olduğunda, hakem heyetinin oluşumuna tarafların eşit katılımı sağlanamayabilir.

Böyle durumlar için çeşitli çözüm önerileri getirilmiştir. Bunlardan biri, her bir tarafın kendi hakemini ataması ve toplam atanan hakemlerin, hakem sayısı tek olacak şekilde bir veya iki adet başhakem seçmesidir. Diğer bir çözüm, aynı sığata sahip tarafların ortak bir hakem atamaya zorlanması, aksi takdirde bu tarafların atayacağı hakemin mahkeme veya tahkim kurumu tarafından atanmasıdır. Son çözüm ise hakem heyetinin tamamının mahkeme veya tahkim kurumu tarafından atanmasıdır.

Türk hukukunda, aynı sığata sahip tarafların birlikte bir hakem atamak zorunda olduğu, aksi takdirde hakemin mahkemece atanacağını ileri süren görüşler mevcuttur. Fakat kanaatimizce Türk tahkim mevzuatı, çok taraflı tahkimde hakem heyetinin teşekkülüne ilişkin bir hüküm içermemektedir; bu konuda bir kanun boşluğu vardır ve bu boşluk hakimce doldurulmalıdır.

Tahkim kurallarında ise genel uygulamanın, hakem heyetinin tamamını tahkim kurumunun ataması yönünde olduğu söylenebilir.

Çok taraflı tahkim mümkün olamayabilse de çelişkili kararlar verilmesinin önlenmesi veya usul ekonomisi endişeleri nedeniyle farklı tedbirler alınabilmektedir.

Bu tedbirlerden ilki, diğer hakem kararının dikkate alınmasıdır. Burada önemli olan husus, her hakem kararının, yalnızca o tahkim yargılamasının tarafları bakımından kesin hüküm teşkil etmesidir. Dolayısıyla, hakemlerin başka taraflar arasındaki hakem

kararlarıyla olmadığına dikkat edilmesi gerekmektedir. Uygulamada, bazı hakem kararlarında, dava konusu olayla ilgili olan başka bir hakem kararının da dikkate alındığı ve böylelikle çelişkili kararların önlenmeye çalışıldığı görülmektedir.

Bir diğer tedbir ise davaların tamamına aynı hakem veya hakem heyetinin atanmasıdır. Bu yöntem, karar vericilerin aynı kişiler olması nedeniyle çelişkili kararların verilmesini önleme potansiyeline sahip olmakla birlikte, tarafların, hakemlerin zihninde yer eden ve diğer tahkim davasında sunulan bütün bilgi ve delilleri bilememesi, taraflardan birinin her iki tahkim davasına da taraf olması nedeniyle diğer taraftan daha fazla bilgiye ve davasını sunma fırsatına sahip olması gibi nedenlerle eleştirilmektedir. Kanaatimizce de farklı tahkim davalarına aynı hakem heyetinin atanması, tarafların adil yargılanma ve adalete erişim haklarını ihlal edebilme potansiyeline sahip olduğundan, bu uygulama yerinde değildir.

Farklı tahkim davalarında delillerin birlikte sunulması ve/veya duruşmaların birlikte görülmesi de çelişkili kararların meydana gelmesinin önlenmesi açısından başvurulacak yollardan biridir. Ancak bu tarz sıra dışı usuller ancak taraflarca kabul edildiği takdirde veya tahkim kurallarında açıkça düzenlendiği halde uygulanabilir. Tarafların, delillerin birlikte sunulması ve duruşmaların birlikte görülmesini kabul edip, birbiriyle aynı tahkim yargılamasında taraf olmayı kabul etmemiş sayılması da makul bir irade yorumu olamayacaktır. Bu nedenle böyle durumlarda doğrudan davaların birleştirilmesi yöntemiyle tahkimin çok taraflı bir şekilde yürütülmesinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Son olarak, bazı sektörler özelinde kurulmuş olan tahkim kurumlarının kurallarında yer alan zincirleme tahkim usulünden bahsetmek gerekir. Zincirleme tahkim, genel olarak bir emtianın birden fazla aracı tarafından satılması durumunda gündeme gelir ve ilk satıcı ile son alıcı arasında bir sözleşme olmasa dahi tahkim davasının bu ikisi arasında görülmesi ve tahkim kararının aradaki alıcı ve satıcıları da bağlamasını öngörür. Böylelikle, aynı maldan kaynaklanan ayıplar hakkında farklı kararlar verilmesi önlenir.

KAYNAKÇA

- Akın, Pelin : **Uluslararası Tahkimde Çok Taraflılık**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVIII, Y. 2014, S. 3-4, s. 333-336
- Akıncı, Ziya : **Milletlerarası Tahkim**, 6. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021 (Tahkim)
- Milletlerarası Özel Hukukta İnşaat Sözleşmeleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1996 (İnşaat 1)
- Aslan, Adem : **Milletlerarası İnşaat Sözleşmeleri**, On İki Levha Yayıncılık, 2023, (İnşaat 2)
- Tahkim Davalarında Hukuki Dinlenilme Hakkı ve Kamu Düzeni, **Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkı**, Ed. Yasin Ekmen, Ziya Akıncı, On İki Levha Yayıncılık, 2022
- Benedettelli, Massimo : **International Arbitration in Italy**, Wolters Kluwer, 2020
- Berger, Klaus Peter : Power of Arbitrators to Fill Gaps and Revise Contracts to Make Sense, in William W. Park (ed), **Arbitration International**, Volume 17, Issue 1, Ed. Park, William W., (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024
- Blackaby, Nigel / Partasides, Constantine / Redfern, Alan / Hunter, Martin : **Redfern and Hunter on International Arbitration**, 6. Baskı, Oxford University Press, 2015, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 22.11.2024
- Born, Gary B. : **International Commercial Arbitration**, Wolters Kluwer, 2021. (3. Baskı), (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 13.11.2024

- “The Law Governing International Arbitration Agreements: An International Perspective” **Singapore Academy of Law Journal**, Sayı 26, 2014, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 22.05.2022
- Brunner, Christoph : **Force Majeure and Hardship under General Contract Principles: Exemption for Non-performance in International Arbitration**, Kluwer Law International, 2008, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 15.12.2024
- Büyükçelik, Hasan Hüseyin, : **FIDIC(Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils)’in Hukukî Yapısı ve FIDIC Bünyesinde Öngörülen Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011
- Demirkol, Berk : “Çok Taraflı Tahkim Yargılaması”, **Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuka Genç Yaklaşımlar Konferans Serisi No. 8**, 2018,
- Domingues, Paulo de Tarso : 'Chapter 4: The Arbitration Agreement', **International Arbitration in Portugal**, Ed. André Pereira da Fonseca, Dário Manuel Lentz de Moura Vicente, et al., Kluwer Law International, 2020
- Ekşi, Nuray : **Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Tahkim**, 2. Bası, Beta, İstanbul, 2019
- Erdem, Ercüment : **Tahkim Anlaşması**, Prof. Dr. Hamdi Yasaman’a Armağan, On İki Levha Yayıncılık, 2017

- Esen, Emre : **Uluslararası Ticari Tahkimde Tahkim Anlaşmasının Üçüncü Kişilere Teşmili**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2008
- Gaillard, Emmanuel / Savage, John : **Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration**, Kluwer Law International, 1999, s.123
- Girsberger, Daniel / Voser, Nathalie : **International Arbitration: Comparative and Swiss Perspectives (Fourth Edition)**, Schulthess Juristische Medien AG, 2021, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 15.12.2024
- Hanotiau, Bernard : **Complex Arbitrations: Multi-Party, Multi-Contract, Multi-Issue – A Comparative Study (Second Edition)**, Kluwer Law International, 2020, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 29.11.2024
- Heckel, Peter / Sessler, Anke : **2.04: Multi- Contract Arbitration, Multi- Party Arbitration, Joinder, Article 18: Multi-Party Arbitration, The DIS Arbitration Rules – An Article-by- Article Commentary, Flecke-Giammarco, Ed. Gustav / Boog, Christopher, Kluwer Law International, 2020**
- Işık, Serpil : **MTK ve HMK Kapsamında Hakem Kararlarına Karşı İptal Davası**, On İki Levha Yayıncılık, 2022, (Çevrimiçi), lexpera.com.tr, E.T. 05.12.2024
- Kalpsüz, Turgut : **Türkiye’de Milletlerarası Tahkim, Genişletilmiş 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010**

- Keser, Leyla : **Uluslararası Ekonomik Tahkimde Çok Taraflı Tahkim Sorunu**, Alfa Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999
- Kıyak, Zeynep Duygu : **Uluslararası Tahkimde Davaların Birleştirilmesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021
- Kim, Keechang / Mitchenson, Jason : Voluntary Third-Party Intervention in International Arbitration for Construction Disputes: A Contextual Approach to Jurisdictional Issues, **Journal of International Arbitration**, Sayı 30, (Çevrimiçi), kluerarbitration.com, E.T. 05.12.2024
- Kuru, Baki / Yılmaz, Ejder / Arslan, Ramazan : **Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı**, 24. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014
- Leboulanger, Philippe : **Multi-Contract Arbitration**, **Journal of International Arbitration**, Volume 13, Issue 4, Kluwer Law International, 1996
- Lew, Julian / Mistelis, Loukas / Kröll, Stefan : **Comparative International Commercial Arbitration**, Kluwer Law International, Lahey, 2003.
- Mantilla-Serrano, Fernando : Chapter 1. Multiple Parties and Multiple Contracts: Divergent or Comparable Issues?, **ICC Dossier No. 7: Multiparty Arbitration, Dossiers of the ICC Institute of World Business Law, Volume 7**, Kluwer Law International, Ed. Hanotiau, Bernard / Schwartz, Eric, Kluwer Law International, 2010, (Çevrimiçi), E.T. 15.12.2024
- Meier, Andrea : “Chapter 18, Part I: Multi-party Arbitrations”, **Arbitration in Switzerland: The**

- Practitioner's Guide (Second Edition)**, Ed. Arroyo, Manuel, Kluwer Law International, 2018
- Moses, Margaret L. : **The Principles and Practice of International Commercial Arbitration**, İkinci Baskı, Cambridge University Press, 2012
- Naegeli, Georg / Vorburger, Simon : Chapter III: The Award and the Courts, When a Party to an International Arbitration Goes Bankrupt: A Swiss Perspective, **Austrian Yearbook on International Arbitration 2016**, Ed. Christian Klausegger, Peter Klein, et al., Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2016, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024
- Nazzini, Renato : "The Law Applicable to the Arbitration Agreement: Towards Translations Principles", **International & Comparative Law Quarterly**, Cilt 65, Sayı 3, Cambridge University Press, 2016
- Ortiz, Alejandro Lopez / Ugalde-Revilla, Patricia : Chapter 4: Multiparty Construction Projects: An Arbitration to Bind Them All?, **Construction Arbitration in Central and Eastern Europe: Contemporary Issues**, Ed. Baltag, Crine / Vasile, Cosmin, Kluwer Law International, 2019,
- Özbay, İbrahim : **Hakem Kararlarının Temyizi**, Ankara, Yetkin Yayınları, Ankara, 2004
- Özel, Sibel : **Milletlerarası Ticari Tahkimde Kanunlar İhtilafı Meseleleri**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015

- Pekcanitez, Hakan / Yeşilirmak, Ali / Akkan, Mine / Taş Korkmaz, Hülya / Özekes, Muhammet : **Pekcanitez Usul Medeni Usul Hukuku**, Cilt III, 15. Bası, On İki Levha Yayıncılık, 2017
- Pryles, Michael/Waincymer, Jeff : Multiple Claims in Arbitration Between the Same Parties, **50 Years of the New York Convention: ICCA International Arbitration Conference**, ICCA Congress Series, Sayı 14, Ed. Albert Jan van den Berg, Kluwer Law International, 2009, (Çevrimiçi), E.T. 12.12.2024
- Sanders, Pieters : Commentary On Uncitral Arbitration Rules, **ICCA Yearbook Commercial Arbitration 1977**, Ed. Sanders, Pieters, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 10.12.2024, s. 172 vd.
- Sarıöz Büyükalp, A. İpek : Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkim Anlaşmasının Geçerliliği Konusunda Karşılaşılan Bazı Usul Hukuku Sorunları Hakkında Değerlendirmeler, **Tahkim Anlaşması**, Ed. Özdemir Kocasakal, Hatice / Balkar Süheyla, On İki Levha Yayıncılık, 2020
- Scherer, Maxi : **Arbitrating under the 2020 LCIA Rules: A User's Guide**, Kluwer Law International, 2021
- Steingruber, Andrea Marco : **Notion, Nature, and Extent of Consent in International Arbitration**, Thesis for the degree of Doctor of Philosophy London, 2009, s. 133.

- Şanlı, Cemal : **Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, Beta Yayınları, 8. Bası, İstanbul, 2023
- Taşdelen, Okan : **Çelişkili Yargı Kararlarının Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi**, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 2016, S. 7, s. 992
- Tung, Sherlin : **The Powers and Duties of an Arbitrator, Liber Amicorum Pierre A. Karrer**, Kluwer Law International, Ed. Shaughnessy, Patricia Louise / Tung, Sherlin, 2017
- Ulus, Ayşe Elif : “Tahkim Anlaşmasına Uygulanacak Hukukun Tespitinde Zımnî Hukuk Seçimi ve Tahkim Anlaşmasının Bağımsızlığı Prensibi”, **Tahkim ve Uygulanacak Hukuk**, Editörler: Ziya Akıncı, Berk Demirkol, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2021,s.31-70.
- Üstündağ, Saim : **Medeni Yargılama Hukuku**, C.III, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1997, s.964-965.
- Waincymer, Jeffrey : **Procedure and Evidence in International Arbitration**, Kluwer Law International, 2012
- Yeğengil, Rasih : **Tahkim**, İstanbul, 1974, s.296-297;
- Yeşilırmak, Ali : **ICC Tahkim Kuralları ve Uygulaması**, On İki Levha Yayıncılık, 2018
- Zorlu, Süleyman Yasin : “Tahkim Anlaşmasının Yazılı Olma Şartı”, **Tahkim Anlaşması - Tahkim Okulu Paneller Serisi Cilt 1**, Ed. Erkan, Mustafa, Yasan Tepetaş, Candan, On İki Levha, 2020
- Zuberbühler, Tobias / Müller, Christoph : **Swiss Rules of International Arbitration: Commentary (Third Edition)**, Schulthess Juristische Medien AG, 2022,

Mahkeme ve Tahkim Kararları

Westland Helicopters Ltd. v. Arab Organization for Industrialization, et al., ICC Dava No. 3879, 05.03.1984 tarihli Kısmi Karar, ICCA Yearbook Commercial Arbitration, Sayı XI, 1986, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024, s.128-134.

Westland Helicopters v. Arab Organization for Industrialization, United Arab Emirates, Saudi Arabia, Qatar, Egypt and Arab British Helicopter, İsviçre Federal Mahkemesi, 120 II 155, T. 19.04.1994, (Çevrimiçi), jusmundi.com, E.T. 19.11.2024

The Lincoln National Life Insurance Company v. Sun Life Assurance Company of Canada, American Phoenix Life and Reassurance Company and Phoenix Home Life Mutual Insurance Company, İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, Dava Numarası: 2004 EWCA 1660, (Çevrimiçi), jusmundi.com, E.T. 10.12.2024

Licensor (Netherlands Antilles) v. Licensee, ICC Dava No. 6363, (Çevrimiçi) kluwerarbitration.com, E.T. 25.11.2024

Canfor Corporation, Terminal Forest Products Ltd., Tembec et al. v. United States of America, NAFTA, UNCITRAL Birleştirme Hakem Heyetinin 07.09.2005 tarihli kararı, (Çevrimiçi), jusmundi.com, E.T. 25.11.2024

Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, E. 2011/2295 K. 2011/6187, T. 05.05.2011, (Çevrimiçi), kazanci.com, E.T. 13.12.2024

Enka Insaat Ve Sanayi AS v. OOO Insurance Company Chubb, Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi, Karar Numarası: 38, (Çevrimiçi), supremecourt.uk, E.T. 11.12.2024

Enka İnşaat Sanayi A.S. v. Chubb Russia and others, İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, Dava Numarası: A4/2020/0068, (Çevrimiçi), bailii.org, E.T. 11.12.2024

Sulamérica Cia Nacional De Seguros S.A. and others v. Enesa Engenharia S.A. and others İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, Dava Numarası: A3/2012/0249, T. 16.05.2012, (Çevrimiçi), bailii.org, E.T. 11.12.2024

BCY v. BCZ, Singapur Yüksek Mahkemesi, Karar Numarası: 249, 2016, (Çevrimiçi), nysba.org, E.T. 11.12.2024

Yuri Privalov and others v. Fiona Trust Holding Corporation and others; İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, T. 24.01.2007, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 12.12.2024

Yargıtay 11. HD., E. 2023/811 K. 2024/3012 T. 18.4.2024 (Çevrimiçi), lexpera.com.tr, E.T. 20.11.2024

Protective Life Ins. v. Lincoln Nat. Life Ins. Co., ABD 11. Federal Bölge Mahkemesi, 873 F.2d 281, T. 23.05.1989, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 22.11.2024

Karaha Bodas Co., L.L.C. v. Perusahaan Pertambangan Minyak Dan Gas Bumi Negara, ABD 5. Federal Bölge Mahkemesi, 364 F.3d 274, T. 10.12.2002, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 22.11.2024.

CJD v. CJE, Singapur Yüksek Mahkemes, SGHC 61, T. 19.03.2021, (Çevrimiçi), elitigation.sg, E.T. 23.11.2024

KIS France SA, KIS Photo Industrie SA v. SA Société Générale, Sogelease Pacifique SA and others, Paris İstinaf Mahkemesi, T. 31.10.1989, ICCA Yearbook Commercial Arbitration 1991 - Volume XVI, s. 145-149, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 28.11.2024

Pharmaceutical Company A, Pharmaceutical Company B v. Pharmaceutical Company C, Milan Ulusal ve Uluslararası Tahkim Merkezi, T. 02.02.1996, ICCA Yearbook Commercial Arbitration Vol. 191, 1997, Ed. Van den Berg, Albet Jan, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 19.11.2024

Chaval v. Liebherr, Brezilya Yüksek Mahkemesi, No. 653.733-RJ 2004/0102276-0, 2006, T. 03.08.2006

ICC Dava no. 8910, 1998 tarihli Kısmi Karar, ICC Collection of Arbitral Awards 1996–2000, Kluwer, 2003, (Çevrimiçi), kluwerarbitration.com, E.T. 15.12.2024.

X v. YD ve YE, ICC Dava No. 12605, T. 2005

International Research Corp PLC v Lufthansa Systems Asia Pacific Pte Ltd and another, Singapur İstinaf Mahkemesi, SGCA 55, T. 18.10.2013, (Çevrimiçi), elitigation.sg, E.T. 19.11.2024

Yargıtay 11. HD., E. 2014/9538 K. 2015/8707 T. 25.6.2015, (Çevrimiçi), lexpera.com.tr, E.T. 13.12.2024

Stolt-Nielsen S. A. v. AnimalFeeds Int'l Corp., ABD 2. Federal Bölge Mahkemesi, 08-1198, T. 27.04.2010, (Çevrimiçi), supreme.justia.com, E.T. 20.11.2024

Lebanese Company Z v. Lebanese Companies and other, İsviçre Federal Mahkemesi, 4P.115/2003, T. 16.10.2003, (Çevrimiçi), jusmundi.com, E.T. 25.11.2024

Compania Espanola De Petroleos, S.A. v. Nereus Shipping, S.A., ABD 2. Federal Bölge Mahkemesi, No. 74 Civ. 5102, T. 18.12.1974, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 24.11.2024

Government of United Kingdom v. Boeing Co., ABD 2. Federal Bölge Mahkemesi, 998 F.2d 68, T. 29.06.1993, (Çevrimiçi), casetext.com, E.T. 24.11.2024

Dutco v. BKMI and Siemens, Fransa Temyiz Mahkemesi, Birinci Hukuk Dairesi, 89-18.708, 89-18.726, T. 07.01.1992, (Çevrimiçi), jusmundi.com, E.T. 29.11.2024

Lincoln National Life Insurance v. Sun Life Assurance, American Phoenix Life and Reassurance and Phoenix Home Life Mutual Insurance, İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, EWCA 1660, T. 10.12.2004, (Çevrimiçi), jusmundi.com, E.T. 26.11.2024

ICC Dava No. 7061, T. 28.11.1997

Southern Pacific Properties (Middle East) Limited v. Arab Republic of Egypt, ICSID Dava No. ARB/84/3, Yetki Hakkında Kısmi Karar, T. 14.04.1988, (Çevrimiçi), jusmundi.com, E.T. 03.12.2024

Abu Dhabi Gas Liquefaction Company Ltd v Eastern Bechtel Corporation, İngiltere ve Galler İstinaf Mahkemesi, EWCA Civ J0623-1, T. 23.06.1982, (Çevrimiçi), vlex.co.uk, E.T. 26.11.2024